

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет аграрної економіки та менеджменту
Кафедра обліку та економіко-правового забезпечення АПБ

ГАЛАЙДА Марина Олександрівна

Економічна ефективність свинарства та потенційні можливості його розвитку / Economic efficiency of pig breeding and potential capabilities of its development.

Спеціальність: 8.03050401 – Економіка підприємства
магістерська програма – Економіка і фінанси підприємств агропромислового виробництва

Магістерська робота

Виконала студентка групи
ЕФАПм-21
М.О. Галайда

Науковий керівник:
д.е.н., доцент Н.П.
Чорна _____

Магістерську роботу допущено до захисту:
«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ Р.Ф.Бруханський

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади економічної ефективності виробництва продукції в галузі свинарства	9
1.1. Галузь свинарства як одна з ключових галузей сільського господарства ..	9
1.2. Теоретичні основи ефективності сільськогосподарського виробництва як економічної категорії	19
1.3. Показники економічної ефективності виробництва свинини та методика їх дослідження	28
 Висновки до розділу 1	 41
 РОЗДІЛ 2. Сучасний стан розвитку тваринництва на підприємствах Тернопільської області	 42
2.1. Природно-економічні умови виробництва продукції	42
2.2. Динаміка та обсяги виробництва продукції тваринництва	55
2.3. Економічна ефективність виробництва основних видів продукції тваринництва	65
 Висновки до розділу 2	 76
 РОЗДІЛ 3. Шляхи підвищення економічної ефективності свинарства	 77
3.1. Сучасні тенденції розвитку інноваційних процесів у свинарстві	77
3.2. Процеси інтенсифікації та комплексної механізації процесів виробництва у галузі свинарства	89
3.3. Впровадження передових технологій виробництва свинини	99
 Висновки до розділу 3	 108
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	109
Список використаної літератури	114

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Україна обрала європейський шлях розвитку та трансформації економіки у ринкову систему, що спрямований на підвищення рівня продовольчого забезпечення населення та створення нової якості економічного зростання. Сучасні умови господарювання вимагають змін стандартів у всіх напрямках тваринництва та подолання труднощів сучасних українських реалій.

Актуальність проблеми підвищення ефективності виробництва свинини обумовлюється кількома чинниками: об'єктивними потребами людей в споживанні м'ясних продуктів, забезпеченням харчової і легкої промисловості сировиною, важливістю розвитку свинарства для сільськогосподарських підприємств як стабільного джерела надходження коштів та розширеного відтворення галузі, створенням експортного потенціалу у м'ясному підкомплексі АПК.

Відмітимо, що виробничі показники на вітчизняних свинокомплексах у 2013 р. відчутно покращилися. Додатковим стимулом розвитку галузі свинарства в цьому році стало тимчасове обмеження імпортних поставок бразильського м'яса, яке, як відомо, домінує з-поміж усього завезеного. В свою чергу, цінова ситуація була сприятливою для товаровиробників, а збільшення внутрішнього споживання та скорочення загального імпорту позитивно позначилося на стані галузі свинарства. У розрізі категорій необхідно відмітити, що у сільськогосподарських підприємствах утримували 3969,1 тис. голів свиней, що майже на 10% більше аналогічного показнику 2012 року [56]. Це підтверджує той факт, що загальне зростання в галузі відбувається за рахунок нарощування потужностей промисловими виробниками свинини. Що ж до присадибників, то тут кількість свинопоголів'я залишалася майже незмінною. У 2014 р. спостерігались тенденції щодо зниження кількості поголів'я свиней як у присадибних, так і сільськогосподарських господарствах у порівнянні із 2013 р. на майже 4% і

3% відповідно [57]. Зберегти позитивну динаміку, порівняно з минулим роком, змогли лише шість областей України – Івано-Франківська, Київська, Львівська, Тернопільська, Харківська та Хмельницька. Зниження кількості свинопоголів'я у промисловому секторі пояснюється тим, що малі підприємства (до 300 свиноматок) через низьку ефективність, не витримали тиску економічних обставин, які склалися в Україні і, як наслідок, припинили свою роботу. Слід відзначити, що 2015 р. є безпрецедентним для українського свинарства, адже чисельність свиней у сільськогосподарських підприємствах більша (3790 тис. голів), ніж у присадибному секторі (3530 тис. голів). Це свідчить, що промислове свинарство нарощує виробничі потужності. Ситуацію, що склалася у присадибних господарствах можливо пояснити за рахунок складної політичної ситуації в країні, де найбільших втрат зазнало свинопоголів'я господарств населення на Донеччині та Луганщині: на 20% та 30% менше, ніж у 2014 р., відповідно [58].

Вартий уваги той факт, що впродовж другого кварталу спостерігається позитивна динаміка чисельності промислового поголів'я. Проте у липні незначне скорочення свинопоголів'я на сільськогосподарських підприємствах відбулося у десяти областях і, напевно, триватиме ще деякий час. Причиною цієї обставини є поширення африканської чуми свиней (АЧС), внаслідок якої свиней ліквідують не тільки ті господарства, що опинилися у зоні ризику поширення цієї хвороби, але й ті, хто не може в силу масштабу посилити рівень біобезпеки до потрібного.

В Україні через відсутність прозорих економічних відносин виробництво свинини забезпечує прибутковість лише невеликому відсотку сільськогосподарських підприємств. Внаслідок цього господарства населення скорочують кількість поголів'я свиней, а у сільськогосподарських підприємствах основна частка поголів'я концентрується на потужних комплексах, побудованих до початку процесу реформування або введених у дію за допомогою державних пільг. Дрібний і середній бізнес у цій галузі можливий передусім, якщо держава зможе запровадити контрактну форму

економічних відносин із контролем і узгодженням цін професійними і міжпрофесійними організаціями.

Тому стає актуальним обґрунтування напрямів збільшення виробництва свинини та пошуку шляхів підвищення його економічної ефективності в контексті формування ринку м'яса. Проблема загострюється з огляду на те, що в умовах ринкової економіки низька ефективність виробництва свинини знижує конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Така ситуація зумовлює необхідність зосередження уваги на розвитку наукових досліджень, вирішенні низки питань функціонування м'ясопродуктового виробництва у ринковому середовищі.

Теоретико-методологічні основи ефективності знайшли відображення в наукових працях зарубіжних вчених, зокрема: С. Брю, Дж. Гібсона, Д. Іванцевича, К. Макконела, А. Маршала, М. Мескона, В. Паретто, Д. Рікардо, П. Самуельсона, С. Сінка та ін. Суттєвий внесок у вирішення проблеми ефективності виробництва свинини в сільськогосподарських підприємствах зробили такі вітчизняні вчені, як: В. Г. Андрійчук, П. С. Березівський, П. І. Гайдуцький, М. М. Ільчук, І. В. Кравець, О. В. Мазуренко, М. Й. Малік, В. Я. Месель-Веселяк, Л. В. Молдаван, П. Т. Саблук, І. В. Свиноус, В. І. Топіха, М. Д. Янків та ін. [28, с. 43].

Відзначаючи цінність результатів дослідження названих вчених і сучасних наукових розробок для теорії і практики розвитку ефективного виробництва свинини, слід зауважити, що окремі аспекти зазначеної проблеми залишаються недостатньо вивченими. Це, зокрема, стосується питань, пов'язаних із систематизацією показників різних видів ефективності в галузі свинарства. Також має місце невизначеність щодо напрямів забезпечення ефективного виробництва свинини саме у сільськогосподарських підприємствах. Актуальність даних проблем, недостатність їх вивчення, наявність дискусійних моментів зумовили вибір

теми дипломної роботи, визначили завдання та мету, а також наукову та практичну цінність.

Мета дипломної роботи «Економічна ефективність свинарства та потенційні можливості його розвитку» полягає у дослідженні та узагальненні теоретичних, методичних і організаційно-економічних засад ефективного виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, виявлення переваг і недоліків вітчизняного свинарства та окреслення імовірних шляхів реформування та забезпечення підвищення економічної ефективності.

Реалізація мети дослідження зумовила необхідність вирішення таких **завдань**:

- опрацювати теоретико-методологічні основи визначення сутності ефективності виробництва як економічної категорії;
- обґрунтувати систему показників економічної ефективності виробництва свинини з урахуванням змін економічних відносин;
- здійснити технологічне та організаційно-економічне обґрунтування виробництва свинини у нових господарських утвореннях ринкового типу;
- дослідити сучасні тенденції розвитку галузі свинарства та здійснити аналіз ефективності виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах у взаємозалежності із впливом факторів організаційного, технологічного та економічного спрямування;
- виявити фактори та проаналізувати їх вплив на формування рівня економічної ефективності свинарства;
- розробити основні рекомендації щодо економічно ефективного функціонування свинарства у системі м'ясопродуктового виробництва та створення ефективного ринку свинини.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних питань ефективності виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах.

Об'єктом дослідження є діяльність підприємств агропромислового комплексу по виробництву свинини.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є методи емпіричного дослідження та теоретично наукового пізнання для досягнення його мети.

Методична основа базується на спостереженні, впровадженні результатів дослідження у практичну діяльність, розрахунково-аналітичних методах. Теоретична основа використовує теоретичні доробки вітчизняної галузі свинарства з питань ефективності виробництва свинини в сільськогосподарських підприємствах, а також рекомендації науково-дослідних установ, законодавчих та інших нормативних документів з досліджуваної проблеми. Фокусування на загальнонаукових методах у теоретичних та емпіричних дослідженнях виражається у формі аналізу, синтезу, індукції, дедукції, проведенні аналогій, моделюванні та системному аналізі.

Крім цього широко застосовуються методи емпіричних досліджень, такі як структурний, факторний, порівняльний, математико-статистичний метод, метод порівнянь.

Фактологічну базу дослідження складають дані статистичних збірників України та Головного управління статистики в Тернопільській області за 2013-2015 рр.

Теоретичною основою дипломної роботи є: монографії вітчизняних та зарубіжних вчених з проблеми дослідження, публікації у фахових періодичних виданнях, матеріали наукових та науково-практичних конференцій, навчальна література та методичні розробки щодо покращення економічної ефективності свинокомплексів, а також інформаційні ресурси світової комп'ютерної інформаційної мережі Internet.

Наукова новизна одержаних результатів. У процесі дослідження отримані такі результати, що мають характер наукової новизни:

- система показників, адаптованих до дослідження економічної ефективності виробництва, реалізації та переробки свинини у ринковому середовищі;
- методичні прийоми аналізу стану виробництва свинини та його впливу на рівень забезпечення населення м'ясними ресурсами;
- ступінь впливу факторів, що формують рівень економічної ефективності свинарства, на кінцеві результати господарювання в галузі;
- прогнозовані параметри розвитку свинарства на основі оптимізації виробництва в модельних господарствах;
- пропозиції по вдосконаленню технології виробництва свинини в господарствах з різним рівнем концентрації поголів'я свиней.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що втілення в практику розроблених положень щодо розвитку свинарства в ринкових умовах та пропозицій по зміцненню кормової бази, вдосконаленню технології виробництва та організаційно-економічних відносин з переробними підприємствами сприятиме призупиненню спаду виробництва свинини і поступовому нарощуванню її обсягів та підвищенню економічної ефективності галузі.

Обсяг та структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний зміст викладений на 122 сторінках комп'ютерного тексту. Робота включає 17 таблиць, 13 рисунків. Список використаних джерел налічує 66 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В ГАЛУЗІ СВИНАРСТВА

1.1. Галузь свинарства як одна із ключових галузей сільського господарства

Аналізуючи в історичному аспекті напрямки розвитку суспільства та його соціальний устрій важливо відмітити, що продовольча безпека країн була і залишатиметься актуальною у всьому світі. Сьогодні особливо гостро постає питання забезпечення населення планети високоцінними продуктами, особливо тваринного походження.

Необхідно відзначити, що таку задачу здатне вирішити тваринництво, яке є ключовим джерелом білкової продукції, а також постачальником сільськогосподарської сировини для промисловості.

Серед резервів швидкого усунення дефіциту м'ясної продукції свинарство розглядають як одну з можливих альтернатив. Це традиційна галузь України, яка забезпечує країну також сальною продукцією.

Споживання продукції галузі свинарства є природнім, оскільки зумовлено потребами людства у продуктах тваринного походження. У структурі світового балансу м'яса перше місце займає свинина (близько 37,6%), друге місце – м'ясо птиці (35%), третє – яловичина (22,8%). При чому м'ясо свиней містить усі незамінні амінокислоти: триптофан, лізин, метіонін, жирні кислоти, а також вітаміни.

В основному свинина являється продуктом висококалорійним, а також сировиною для виробництва шинки, сосисок, консервів, ковбас, тощо. Свинина має відмінну якість довго зберігатися після коптіння та консервування. З щетини свиней виготовляють щітки, з крові та кишок – ковбаси, шкіра свиней придатна для виробництва взуття, а кістки зазвичай використовують як сировину для кісткового борошна.

Зауважимо, що свинина удвічі калорійніша, аніж яловичина та утричі – аніж м'ясо птиці. Свинячий жир попереджає виникненню у людей атеросклерозу, і містить, у порівнянні з яловичим жиром у 4 рази більше арахідонової та ліноленової органічних кислот.

На думку фахівців, на одну особу в рік повинно вироблятися: молока і молочних продуктів – 400 кг; м'яса і м'ясопродуктів – 81 кг; яєць – 291 штук; риби і рибопродуктів – 18,1 кг. В сучасних умовах ці показники відстають від рекомендованих норм споживання майже у 2 рази.

За своєю господарською значущістю свинарство дозволяє у стислі терміни збільшити обсяги виробництва м'яса (відгодівля телиць триває близько 16-18 місяців, тоді як за умови повноцінної годівлі й утримання великі білі свині на відгодівлі досягають живої маси 100 кг за 6-7 місяців) [1]. У тваринництві лише птахівництву притаманний високий рівень окупності та швидке виробництво. Нині вихід із критичної ситуації щодо збільшення виробництва м'ясної продукції можливий лише завдяки інтенсифікації галузі свинарства.

Жодні з одомашнених тварин не можуть зрівнятися із цими тваринами щодо інтенсивності такого процесу. Дорослі особини, на відміну від новонароджених збільшують свою живу масу у 200 разів, у той час вівці, коні та корови дають приріст за увесь період у 10-15 разів вищий.

Характерною особливістю галузі свинарства є швидкі темпи росту свиней, таблиця 1.1 [25].

Така біологічна властивість росту тварин дозволяє збільшувати щодобові прирости до 1000 грам, і уже у 5-місячному віці отримувати свиню живою масою 100 кг [29, с. 58].

Особливості росту тварин за видами

Вид тварин	Жива маса тварин, кг		Кратність збільшення живої маси в постембріональний період
	Новонароджені	Дорослі	
Свині	1,2	250	208
Вівці	4,0	40	10
ВРХ	35	500	14,2
Коні	50	500	10

Як показує таблиця 1.1 найбільша маса серед вище вказаних новонароджених тварин спостерігається у коней – близько 50 кг, проте за увесь період їх розвитку вага зростає лише у 10 разів, тоді як у свиней аналогічний показник збільшується у 208 разів.

Свинарство вважають найшвидшею і найефективнішою галуззю продуктового тваринництва, після птахівництва. Свині наділені рядом господарських та біологічних властивостей. Ключовими можна назвати: багатоплідність і відносно короткий період супоросності, високий рівень оплати кормів забезпечує можливість отримання високоякісної м'ясної продукції за короткий термін і при мінімальних витратах праці та матеріальних засобах. Для отримання 1 кг приросту живої маси їм необхідно лише 4-5 кормових одиниць, тоді як великій рогатій худобі 9-10 кормових одиниць.

В загальному здатність свиней до відтворення, в порівнянні із великою рогатою худобою, вища майже у 20 разів. Як показує практика, у галузі свинарства за 100 днів можна виростити дорослу особину, за умов збалансованого харчування, яка майже у 100 разів збільшить свою масу (починаючи від дня народження) [29, с. 54].

Зауважимо, що від однієї свиноматки за рік також можна відлучити близько 22 поросят і одержати близько 2 тонн свинини. На фоні інших

сільськогосподарських тварин свині мають найвищий вихід м'яса при забої, а саме при відгодівлі до 100 кг вихід продукції становить близько 73%, до 130-150 кг – 80% і більше.

Акцентуємо увагу на тому, що свинина – повноцінний високоенергетичний продукт харчування. Хоча окремі регіони світу та нації не вживають свинину з релігійних або інших поглядів, загалом її частка у світовому балансі становить близько 90 млн. т (39,6%), тоді як на курятину припадає 27,2%, яловичину – 24,3, баранину й козлятину – 4,8, а на всі інші види тварин і птиці – 4,5%. В цілому міжнародні експерти наголошують, що продукція галузі свинарства буде лідирувати на світовій арені найближчі десятиріччя XXI ст. [66, с. 357].

В процесі викладеного вище матеріалу можна говорити про доцільність вирощування свиней у сільськогосподарських підприємствах та селянських господарствах України.

Однак депресивний стан галузі свинарства України служить більше поштовхом до подальшої його інтенсифікації в цілому.

В основі промислових технологій сьогодення закладені принципи потоковості і ритмічності виробничого процесу, які забезпечують рівномірне, стабільне впродовж року отримання, вирощування і відгодівлю свиней. Цілорічне потоково-ритмічне відтворення створює реальні можливості раціонально планувати і ефективно використовувати виробничі потужності, поголів'я тварин, приміщення. Оптимально і ефективно завантажувати обладнання, машини і механізми, правильно організувати виробничий процес і процес зберігання, переробки та реалізації продукції.

Інтенсифікація виробництва продукції галузі свинарства, впровадження новітніх технологій вимагають якісно нового підходу щодо підготовки спеціалістів з обслуговування галузі. Ринок гостро потребує фахівців у галузі ветеринарної медицини, які добре розуміються на технології ведення тваринництва, проблемах, які вона породжує, і патології. Більше того,

надання висококваліфікованих послуг є неможливим без набуття спеціальних знань і навичок у сфері управління [61, с. 153].

Таким чином, ефективність свинарства залежить від генетики, технології вирощування і годівлі, здоров'я тварин й кормів. В структурі собівартості свинини найбільшу частку складають витрати на корми (до 70-80%). Нестача поживних речовин, особливо білка, а також амінокислот, вітамінів, макро- та мікроелементів, спричиняє зниження приростів, збільшення строків відгодівлі, перевитрати кормів та, як наслідок, собівартість свинини, що вища, ніж в країнах ЄС.

Для реалізації перспектив розвитку галузі рекомендується проводити системну технологічну модернізацію виробництва продукції свинарства, забезпечивши пріоритет інтенсивним та ресурсозберігаючим технологіям виробництва м'яса з конкурентними якісними та кількісними параметрами. Однак в умовах дефіциту фінансових ресурсів виробники продукції свинарства змушені утримувати тварин у непристосованих приміщеннях, застосовувати застарілі технології [17, с. 18].

Інтенсивний підхід до розвитку галузі зумовлює поступове нарощення виробничих потужностей, застосування енергоємних технологій, а також оновлення племінної бази з одночасним підвищенням продуктивності тварин. Усі ці фактори сприяють вирощуванню свинини вищої якості, проте значно дешевшої (економія усіх витрат на кожний центнер приросту).

Виробництво свинини провідними країнами світу характеризується розробкою нових урядових програм підтримки виробників та фермерів як в приватному секторі, так і на підприємствах кооперативного типу [37].

Міжнародні племінні компанії, такі як «PIC» і «TOPIGS» засновують власні племінні підприємства з генетикою SPF-статусу [4, с. 38]. Широкого застосування отримала технологія так званої «триступінчастої піраміди», фундаментом якої є розроблена Програма санітарного контролю SPF (specific pathogen free). Лідерами в секторі свинарства вважають компанії «DanBred» (Данія), «NUCLEUS» (Франція).

Широкого поширення набуває канадська технологія відгодівлі та утримання свиней, яку називають ще універсальною, оскільки вона придатна для утримання не лише дорослих особин на відгодівлі, але й свиноматок з підсисними поросятами. Місткість неопалюваних ангарів – 220-250 свиней на відгодівлі. Температура у приміщенні взимку підтримується на рівні вище 5 – 10⁰С, аніж надворі завдяки процесам ферментації у солом'яній підстилці. Це дозволяє значно економити на опаленні комплексу, оскільки витрати на солом'яну підстилку в розрахунку на 1 голову на день в рази менші, аніж опалення традиційними способами.

Поступово в Україну проникають також основні ідеї ведення свинарства за «датськими технологіями», що представлені здебільшого «стерильністю ферм» (наявність нейтральних зон, зон для стерилізації рук та взуття, одноразовий одяг), вакуумними системами видалення органічних відходів, автоматизацією точної роздачі кормів, модернізованими поїлками соскового типу, а також безперебійним доступом свиней до кормів. Технологічні рішення Tuffigo Rapidex забезпечують клімат-контроль в ангарах, підвищуючи продуктивність і рентабельність виробництва свинини.

Ряд послідовних технічних перетворень в галузі свинарства за системами: утримання, годівлі, роздачі кормів, мікроклімату, видалення та утилізації гною із можливістю автоматизації виробничих свинооб'єктів, поступове уведення в експлуатацію біогазових установок, які дозволяють з одного боку утилізувати значні обсяги відходів, а також використовувати отриману в процесі переробки енергію для опалення та освітлення ангарів, знижують цим самим собівартість отриманої продукції.

Проведені в даному розділі дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1. Основним джерелом різкого зниження ефективності галузі свинарства та спаду агропромислового виробництва стали своєчасно непродумане і необґрунтоване проведення глибоких аграрних реформ в усіх

галузях агропромислового комплексу і недостатній рівень підтримки сільськогосподарських товаровиробників у перехідний період.

2. Відсутність систематичного оновлення матеріально-технічної бази галузі, призвело до переходу на ручну непродуктивну працю, де зростає ресурсо- та енергомісткість продукції свинарства, а також погіршується її якість, і як наслідок – знижується конкурентоспроможність.

3. Держава і надалі не докладає належних зусиль у сфері кредитування вітчизняних виробників свинини, тому останні втрачають зацікавленість в її кінцевих результатах. Після проголошення в державі тотального режиму економії бюджетних коштів, виплати на галузь тваринництва у 2014 р. узагалі зменшено на 213,8 млн. грн. порівняно із запланованими на початок року.

4. В Україні свинарством займаються в основному чотири категорії підприємств: державні і колективні підприємства, створені внаслідок проведення реформ; особисті і фермерські господарства. За різними джерелами їх частка у виробництві свинини становить по країні 12%, 33%, 54% і 1%. Частка основних видів сільськогосподарських тварин у Тернопільській області в господарствах населення складала: ВРХ – 18,1%, свині – 47,1%, кози та вівці – 4%, птиця – 31,4% [55]. Дані свідчать, що питома вага у структурі виробництва державних і колективних сільськогосподарських підприємств менша, ніж особистих селянських господарств країни, інноваційний розвиток яких у вкрай критичному становищі. Щодо рівня селекційно-племінної роботи в ОСГ, то реалії диктують необхідність підвищити використання племінних ресурсів вищої генетичної якості. Поліпшення господарсько-корисних ознак свиней на сучасному етапі розвитку галузі, який характеризується значною інтенсифікацією усіх технологічних ланок, неможливий без добре налагодженої селекційно-племінної роботи в стадах, як однієї із основних складових процесу виробництва [12, с. 82].

5. Невтішним є той факт, що понад 70% свинини в Україні виробляється екстенсивним способом з використанням застарілих технологій годівлі та утримання свиней. Значна кількість виробників свинини, а особливо населення, в якості кормів використовують зернові суміші (пшениця, кукурудза, ячмінь) з обмеженим застосуванням білкових компонентів (соєва макуха, рибне борошно, соєвий шрот, соняшниковий шрот) та збалансованих комбикормів. Така ситуація є причиною конверсії корму у розмірі 7-9 кг на один кілограм приросту, що має тенденцію до збільшення собівартості голови приплоду.

6. Реалії ринкової економіки диктують потребу у підвищенні рентабельності виробництва продукції свинарства шляхом впровадження комплексної механізації та автоматизації, створенні міцної кормової бази, розведенні високопродуктивного поголів'я, використанні робототехніки. Дотримання цих умов слугуватиме запорукою прибутковості галузі свинарства та закладе підґрунтя для подальшого інноваційного розвитку.

Для зміцнення технологічної та економічної безпеки галузі варто знаходити нові шляхи розвитку галузі, які базуються на наступному:

- зміцненні державної підтримки фундаментальних науково-технічних досліджень галузі свинарства;
- покращенні рівня підготовки і кваліфікації працівників аграрної галузі;
- стимулюванні державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств, зайнятих інноваційною діяльністю;
- розробці та впровадженні дієвих механізмів стимулювання нововведень в аграрній сфері;
- зміцненні кормової бази свинарства та забезпеченні повноцінної годівлі в розрахунку 140-145 ц корм. од. на свиноматку з приплодом;
- створенні системи виробництва преміксів, комбикормів, білково-вітамінних мінеральних добавок. Доречно на 3-4 суміжні області побудувати один модернізований завод з виробництва преміксів і в кожній області – 3-4

- заводи по виготовленню білково-вітамінних і мінеральних добавок, а на території свинокомплексів – міні-завод (цех) для виготовлення комбікормів;
- впровадженні екологічно чистих та енергозберігаючих технологій з виробництва свинини. Досить актуальним є модернізація системи утримання поголів'я на відгодівлі в ангарах і спорудах полегшеного типу на дугових опорах, навісах тощо;
 - доцільності впровадження державної підтримки вітчизняних товаровиробників свинини шляхом здешевлення кредитних ставок довготермінових кредитів (до 5 років) для повної модернізації, реконструкції, та нового будівництва за рахунок бюджетів різних рівнів;
 - модернізації технологічного обладнання на основі лізингу для спеціалізованих господарств, потужність яких досягає 12 тис. голів свиней за цілий рік.

Варто розробити і забезпечити програму розвитку вітчизняної науки і технології виробництва продукції свинарства та інноваційних проектів модернізації галузі на базі нових вітчизняних проектно-консалтингових і технопаркових структур. Слід забезпечити модернізацію системи підготовки і перепідготовки кадрів для галузі свинарства.

Такий напрям дотримання вищевикладених умов на регіональному рівні дозволить у повній мірі наситити внутрішній ринок свининою, удосконалити процес не лише виробництва, а й реалізації свинини на місцевих ринках, що впливатиме на цінову політику (у бік її зменшення) та споживчі можливості покупців. На рівні держави – активізувати рух коштів та створити передумови для виходу продуктів галузі свинарства на світовий ринок.

Варто сказати, що свинарство вважається досить складною та капіталомісткою галуззю тваринництва, оскільки вимагає постійного впровадження інновацій та потребує для цього значного обсягу інвестицій. В основному інтенсифікація повинна відбуватися в таких основних напрямках, як селекція, формування кормової бази та технологія утримання,

вирощування та відтворення поголів'я свиней. Селекція відіграє важливу роль при удосконаленні існуючих чи створенні нових порід сільськогосподарських тварин, в тому числі і свиней. При цьому добір свиней за відповідними ознаками продуктивності при чистопородному розведенні з метою закріплення бажаних ознак у потомстві має особливу актуальність і складність, оскільки якість племінного молодняка відобразиться на отриманні товарної продукції [46, с. 74].

Враховуючи сучасний стан розвитку галузі доцільно застосовувати в якості низьковитратної альтернативи ресурсозберігаючі технології утримання свиней в умовах, що максимально наближені до природного середовища, а також орієнтуватися на екологічно чисті технології на основі реконструкції приміщень та забезпечення їх новітнім обладнанням, що забезпечує комфортні умови праці та високий рівень продуктивності. Доцільно створити вертикальні інтегровані об'єднання, які включають в себе виробництво комбікормів, відгодівлю свиней, переробку і реалізацію готової продукції, фінансові структури.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, акцентуємо увагу на те, що на сучасному етапі в Україні ставиться завдання радикально відродити галузь свинарства та перевести її на індустріальну технологію, а також добитися того, щоб вона могла давати дешеву, високоякісну та конкурентоспроможну продукцію. Для цього наша країна має необхідний племінний генофонд та племінну базу свиней, володіє родючими землями для формування відповідної кормової бази, а також висококваліфікованим потенціалом науковців і виробників для раціонального ведення галузі свинарства.

1.2. Теоретичні основи ефективності сільськогосподарського виробництва як економічної категорії

Посилення конкуренції на міжнародній арені – характерна риса сучасних глобалізаційних процесів. Цивілізовані країни ведуть інтенсивну боротьбу за ринки збуту дешевої та якісної продукції тваринництва, змінюючи виробничі потужності, застосовуючи енерго-економічні технології, удосконалюючи селекційну базу і підвищуючи продуктивність тварин на основі покращення кормових раціонів.

Позитивний досвід лідерів у даній галузі доводить, що лише інноваційний напрям розвитку та державні інтервенції – ключ до прибуткового ведення тваринництва.

Тому питанню прикладних та методичних проблем економічної ефективності виробництва продукції тваринництва та його аналізу присвячена значна частина досліджень вітчизняних науковців. Найбільше уваги привертала окремі економічні аспекти розвитку та функціонування галузі, знайшовши своє втілення у працях Бойка В.І., Бугуцького О.А., Гайдуцького П.І., Зимовця В.Н., Касьянова Л.І., Колузанова К.В., Макаркіна А.П., Мертенса В.П., Почерняєва Ф.К., Рибалка В.П., Руснака П.П., Саблука П.Т., Семиусова П.М., Топіхи І.Н., Трегобчука В.М., Шпичака О.М. та інших. Пошук нових шляхів інтенсифікації технологічних процесів, підвищення рівня продуктивності праці та виведення галузі на нову індустріальну основу є безперервним процесом, тому подальша праця на науковій ниві у цьому напрямкові залишається актуальною. Внаслідок існування численних методів щодо вимірювання рівня витрат та результатів господарської діяльності, економічна ефективність, як категорія економічної науки трактується сьогодні по-різному.

Застосування теоретико-сутнісного підходу до трактування змісту поняття «ефективність», розглядає його як результат господарської діяльності. Основою підходу є використання прямого перекладу з латинської

мови «*efficere*» – приносити користь та «*efficientia*» – результативність. Багато дослідників визнають ці поняття взаємопов'язаними явищами, що є індикаторами якості виробничої діяльності та функціонування господарюючого суб'єкту. Помилковим вважається ототожнення цих понять, оскільки вони відображають різний рівень досягнутого результату. Стверджують, що результативність виступає у більшій мірі, узагальненим поняттям, і часто використовується для визначення результативності виробництва як ефективного, так і неефективного.

Термін «ефективність» відображає зв'язок із поняттям «результативність» через наступний факт: *мета діяльності* будь-якого суб'єкту у даному випадку розглядається як *кінцевий результат* виробничого процесу. Чим вищим є цей результат, тим продуктивніший процес. Зв'язок «ефективності» із визначенням «економічність» полягає у тлумаченні *мети діяльності* кожного учасника ринку як раціонального користувача усіма представленими ресурсами. Чим менше буде затрачено виробничих ресурсів, тим ефективнішим вважається виробничий процес [28, с. 44].

Термін «ефект» є своєрідним уособленням самого результату, і виражається абсолютними показниками, тоді як «ефективність» виступає відносним вимірником кінцевих результатів діяльності із витраченими зусиллями, з метою досягнення бажаних показників.

Визначення «ефективності» на макрорівні виступає інтегрованою економічною категорією, що виражає виробничі відносини, які пов'язані з економією сукупних витрат живої та уречевленої праці, і орієнтовані на отримання позитивного кінцевого результату. Щодо економічного змісту ефективності, то він полягає у збільшенні результату (ефекту) з одиниці витрат сукупної праці.

Оцінка економічної ефективності агроформувань доцільна з врахуванням інтересів:

– органів місцевого самоврядування та держави;

- кожного суб'єкту підприємницької діяльності, особливо менеджерів підприємства, власників фірм та їх потенційних інвесторів;
- працівників господарства.

Аналізуючи трактування терміну «ефективність», виділимо два підходи щодо її визначення.

Перший підхід характеризує значення даної категорії у розрізі її результативності, відповідаючи на питання щодо обсягів залучених ресурсів та ціноутворення, які були необхідні для досягнення запланованого ефекту. Тобто ефективність виражається через співвідношення результатів та витрат. Основними критеріями підходу виступають критерії «витрати-результат» [47].

Проте наявність додаткових запитань, що піддають сумніву наближення до поставленої мети, характеризуючи лише результативність процесу виробництва, зумовило виникнення другого підходу, який визначає термін «ефективність» з позиції уже досягнення мети, відповідаючи на питання: наскільки ми наблизилися до бажаного результату. Тут критеріями виступають «результат-мета».

Перший підхід тлумачення категорії «ефективність» розглядали ще представники класичної політекономії у XVII ст. – Ф. Кене, В. Петті.

Подальшого розвитку категорія набувала у працях Д. Рікардо, що охарактеризував її як «відношення отриманого результату до певного виду витрат» [47].

У кінці XIX ст. неокласична школа (Й. Шумпетр, В. Паретто) трактувала термін «ефективність» у розрізі результативності діяльності – через відношення витрат ресурсів та результатів.

К. Макконелл і С. Брю у праці «Економікс» розглядали проблему ефективності виробництва через відношення «витрати–випуск».

Вони відзначали, що ефективність відображає поєднання кількості одиниць обмежених ресурсів, що застосовуються у процесі виробництва та обсягом отриманого у результаті продукту. Чим більше отримано кінцевої

продукції, залежно від певного розміру витрат, тим вищий рівень ефективності виробництва і навпаки.

Прихильники другого підходу пропонували визначати категорію «ефективність» у розрізі досягнення мети.

Підґрунтя підходу було сформовано наприкінці ХІХ сторіччя у праксеології, що фокусується на розгляді способів діяльності з позиції їх рівня ефективності. Їхні погляди зосереджувалися на ефективній діяльності, тобто такій, яка є продуктивною, результативною, плідною, і здатна досягати поставленої мети, тобто якнайбільше наближатися до заданих норм [47].

У подальшому даний підхід знайшов своє відображення у працях зарубіжних науковців. Хан Д. характеризував «ефективність» як уміння чітко виконувати намічене, а Друкер П. вважав, що *результативність* – це наслідок певних завдань, процесів, досягнення цілей, а *ефективність* – наслідок правильності таких дій проте як перше поняття, так і друге є однаково важливими [28, с. 44].

Також з позиції досягнення мети «ефективність» розглядається Ю.П. Сурміним, який аналізує ефективність як показник успішності функціонування системи для досягнення встановлених цілей.

Оскільки категорія «ефективність» пройшла тривалий шлях свого становлення, в історії відсутні чіткі позиції щодо однозначного трактування її значення, тому і виділяють чотири основні підходи до визначення її суті: теоретико-сутнісний, цільовий, методологічний, системний.

Теоретико-сутнісний підхід розглядає «ефективність», як виробничі відносини, що виникають з приводу заощадження (уречевленої та живої праці) для найбільш повного задоволення потреб (В. Павчак, Р. Іванух, В. Поплавський) [3]. Такі дослідники, як В. Сайз, Ж. Нельсон, Г. Галкров стверджують, що «ефективність» слід розглядати, як «стан підприємства, коли виробляється стільки продукції, скільки це є можливим при даному обсязі виробничих ресурсів». В. Гарбор заявляв, що це не що інше, як «категорія, яка характеризує продуктивність будь-яких затрат, комплексно

відображає кінцеві результати використання засобів виробництва і робочої сили».

За такого підходу основною якісною характеристикою ефективності виробництва є зовнішня продуктивність фірми, тобто раціоналізм витрат на трансформацію, що зумовлює витрату енергії на виході з системи порівняно з енергією на вході в систему.

Цільовий підхід за словами Е. Далана та Д. Линдсея розглядає категорію «ефективність» як «вибір цілей, на яких буде сфокусовано діяльність підприємства». Ш. Майталь був упевнений, що зміст поняття полягає у «створенні альтернативного вибору та управління ним».

Цільовий підхід використовує ряд критеріїв оцінки ефективності виробництва [3]:

- раціоналізація зв'язку між отриманими ефектами та витратами, що були здійсненні у цьому процесі;
- максимізація отриманих результатів до цілей, які були закладені;
- рівень раціонального використання ресурсів;
- корисність, як максимальна різниця між доходами і витратами.

Ф. Савченко запевняв, що саме ефективність відображає рівень досягнення об'єктивної мети матеріального виробництва, здійснення його основних виробничих функцій. Щодо Л. Пархоменка, він був цілком упевнений у тому, що ця економічна категорія відбиває дію об'єктивних економічних законів, виступає формою вираження мети виробництва, означає результативність та міру отримання корисності.

На думку таких вчених, як В. Колота та С. Покропивного «ефективність» слід розглядати через призму **методологічного підходу**. Його суть розкривається через співвідношення отриманого ефекту з витратами або ресурсами, які були використані для досягнення цього ефекту.

Розробці проблем економічної ефективності були присвячені праці Т. Іщенко та М. Ільчука, які запевняли, що дану категорію слід розглядати

лише у ракурсі зіставлення економічних результатів (вигод від ведення бізнесу) із витратами для досягнення таких результатів.

Прихильник методологічного підходу В. Коломойцев характеризує «ефективність» як співвідношення між результатами виробничо-господарської діяльності самостійного суб'єкта та використанням фінансових, матеріальних і трудових ресурсів для отримання цих результатів.

Так С. Мочерний, як представник системного підходу до визначення суті ефективності виробництва наголошує, що зміст поняття варто розкривати як «здатність приносити ефект, результативність процесу, яка визначається як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат з врахуванням умов господарювання» [18, с. 14].

Серед інших представників цього підходу панує думка, що визначення «ефективності» можна виміряти співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили, з врахуванням умов зовнішнього і внутрішнього середовища.

Особливу увагу фокусують науковці не лише на змістовному навантаженні категорії, але і її позиціонуванні в реєстрі інших. Розглядаючи економічну ефективність переважна більшість дослідників наголошує, що ця категорія характеризується рядом понять. Її розглядають як відношення досягнутого результату і витрат виробництва; як продуктивність праці на виробництві; ресурсовіддача, що використовується у створенні матеріальних благ; розмір одержаного ефекту у розрахунку на одиницю затрачених ресурсів. Ця категорія завжди цікавила фахівців, які, досліджуючи її зміст, під різним кутом трактували це поняття. У міру поглиблення досліджень ринкової економічної системи науковці усе більше схиляються до думки, що «економічна ефективність» залежна не лише від економічного ефекту, але і ресурсів (витрат), які були застосовані для його досягнення.

Сутність цього поняття криється у тому, щоби кожна одиниця ресурсів, що використовується характеризувалася максимальною віддачею, істотно збільшуючи обсяги виробленої продукції на підприємствах. Як результат –

покращуються не лише показники господарської діяльності, а й підвищується рівень продуктивності суспільної праці, як одного з критеріїв ефективного виробництва.

«Статистична ефективність» відображає ступінь досягнення заздалегідь поставлених результатів, на основі яких роблять висновки про ефективність функціонування цілої системи, або її окремих процесів. Такими критеріями виступають, наприклад, рентабельність продукції, фондомісткість, тощо.

Варто звернути увагу на два виміри ефективності: динамічну і статистичну. «Динамічна ефективність» описує процес або систему, порівнюючи їх з іншими процесами (системами), або зіставляє себе із собою у динаміці. Тобто, розширюється коло для більш масштабних досліджень. Найпоширенішим критерієм виступають дисконтовані показники [28, с. 45].

Варто розглянути цю категорію як результуючу, з високим рівнем як аналізу, так і узагальнення явищ та процесів економічної дійсності. Її часто розглядають також як соціально-економічну систему, яка несе соціальні ознаки та характеризує рівень якості економічних відносин щодо використаних факторів та умов суспільного виробництва (рис. 1.1) [3].

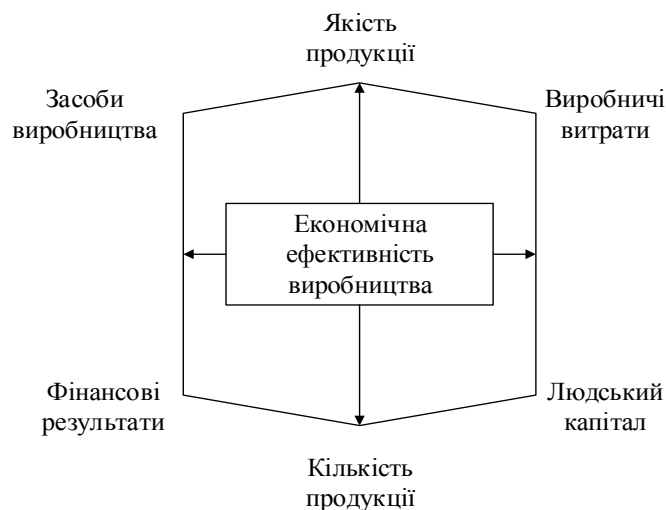

Рис. 1.1. Економічна ефективність виробництва як узагальнююча категорія функціонування господарської системи

З рис. 1.1. чітко видно, що у теоретико-методологічному плані ефективність виробництва – це узагальнююча складова у ринковому середовищі яка відображає отримання максимальної віддачі від сукупних витрат та мінімізації затрат суспільної праці, де системоутворювальними ознаками виступають засоби виробництва (основний і оборотний капітал, земля), людський капітал і без яких неможливо уявити процес створення жодного багатства у матеріальній формі.

Професор П. Березівський виділяє наступні види економічної ефективності [3]:

- **за факторами виробничого процесу:** ефективність капітальних вкладень, виробничих фондів, трудових ресурсів, земельних фондів;
- **за стадіями процесу:** відтворення визначають ефективність виробництва, розподілу, обміну і споживання;
- **за територіальним принципом:** ефективність національної економіки, окремого регіону, області, району;
- **за галузями економічної діяльності:** ефективність розміщення виробництва, спеціалізації, інтенсифікації, управління тощо;
- **за рівнем управління:** ефективність галузі, підгалузі, комплексу, підприємства, підрозділу підприємства.

Економічна ефективність виражає основну мету виробництва і використовується на усіх рівнях виробничого процесу. Проте з урахуванням характеру та особливостей виробництва може набувати конкретніших форм з урахуванням характеру й особливостей виробництва.

Відомо, що перш, аніж розглядати систему показників ефективності сільськогосподарського виробництва, варто усвідомити основні цілі вимірювання.

Це можуть бути стратегічні цілі, при цьому система показників базуватиметься на порівнянні результатів діяльності підприємства з результатами діяльності його конкурентів або пов'язаних з ними підприємств. При досягненні тактичних цілей розраховують показники ефективності функціонування окремих підрозділів або ефективність виробництва певного виду продукції. Під час

планування порівнюють вигідність використання ресурсів або різних їх поєднань за певний період для визначення можливих змін у майбутньому

На результати загальної виробничої діяльності впливає безліч чинників, які діють або в одному напрямі, взаємодоповнюють один одного, або суперечать один одному. На загальну ефективність впливають і загальні витрати, зумовлені ступенем використання засобів виробництва, корисністю, правильним використання окремих виробничих фондів, загальним рівнем організації виробничого процесу, рівнем управління тощо. Отже, обґрунтовані висновки щодо рівня ефективності можна зробити на основі використання системи взаємодоповнюючих показників.

Суть економічної ефективності аграрних формувань полягає в раціональному способі господарювання при комплексному збалансуванні і розміщенні ресурсів (землі, основного й оборотного капіталу, трудових ресурсів і підприємницьких здібностей), що насамперед забезпечує вихід максимальної кількості високоякісної продукції з одиниці наявних ресурсів за найменших їх втрат для якнайповнішого задоволення потреб населення в продуктах харчування та промисловості в сировині й досягненні продовольчої безпеки держави.

1.3. Показники економічної ефективності виробництва свинини та методика їх дослідження

Розглядаючи системний підхід щодо оцінки ефективності виробництва, варто звернути увагу, що важливим критерієм виступає зовнішня продуктивність фірми, тобто раціональне витрачання ресурсів на усі трансформаційні процеси, що викликають втрату сил на вході та виході із системи.

Економічна ефективність, як економічна категорія виражає основну ціль виробництва, зміст якої нерозривно пов'язаний із якісною та кількісною оцінкою. Розглянута категорія кількісно характеризується рядом показників, які поєднанні один з одним як змістом, так і методикою обчислення.

Слід зауважити, як складне і багатогранне поняття, цей показник розкриває функціонування чималої кількості економічних явищ та процесів, які оцінюються інколи із застосуванням різних критеріїв. Завдяки цьому сучасні економісти наголошують на правомірності системи критеріїв ефективності, що є надзвичайно важливими при характеристиці динаміки та рівня досліджуваної системи.

Вивчаючи критерій ефективності варто звернути увагу, що дана категорія повинна відтворити у динаміці дію усієї можливої сукупності факторів, які розкривають взаємозв'язок отриманого ефекту і витрат (ресурсів).

У кінцевому підсумку економісти повинні визначити основний показник, якому, у свою чергу, повинні будуть підпорядковуватися допоміжні показники. Відтак, мова йде про формування певної системи та низки взаємозалежних категорій, що сфокусовані на оцінку досліджуваних процесів.

В агросекторі показниками раціонального ведення господарства виступають [38, с. 110]: показники ефективності використання землі; виробничих фондів; техніко-економічні показники, що застосовуються для

оцінки певних видів ресурсів (мінеральних добрив, сільськогосподарської техніки); показники продуктивності праці. Їх безпосереднє застосування пов'язане із тією стороною виробничої діяльності, яку у конкретний проміжок часу слід відобразити. При цьому кожен з таких показників має ряд недоліків та переваг.

Ефективність виробництва вимірюється низкою індикаторів (рис.1.2) [6, с. 41], за допомогою яких вивчають динамічні процеси економічних явищ. Найперше, такі показники повинні мати здатність відображати актуальні явища і бути надійним знаряддям в управлінських процесах. Їх побудова ґрунтується на низці принципів: зручність у використанні, можливість виявити резерви та наростити потужність виробництва, збільшити економічний ефект, мінімально залучивши додаткові одиниці ресурсу. Додатково вони повинні розраховуватися на основі тих вимог, які були встановлені на рівні держави, та якими володіють усі органи, що збирають економічну інформацію загальнодержавного значення.

Рис. 1.2. Принципова схема побудови показників економічної ефективності виробничої діяльності аграрних підприємств

ВП – валова (товарна) продукція; ОсК – основний капітал; ОбК – оборотний капітал; Счп – середньооблікова чисельність працівників; S – площа сільськогосподарських угідь; МВ – матеріальні витрати; А – амортизація; ЗП – витрати на заробітну плату; ГОЗ – грошова оцінка земельних ресурсів; АК – авансований капітал; ВВ – виробничі витрати, понесені на виробництво валової продукції.

Економічна ефективність свинарства характеризується системою натуральних і вартісних показників: продуктивністю тварин середньодобовим приростом живої маси однієї голови молодняку або свиней на відгодівлі, виходом поросят (у 2-місячному віці) і приростом живої маси з розрахунку на одну основну свиноматку на початок року, тривалістю вирощування і відгодівлі молодняку свиней до певної живої маси; витратою корму на 1 ц приросту живої маси; продуктивністю праці; собівартістю 1 ц приросту і живої маси; середньою ціною реалізації 1 ц живої маси свиней;

прибутком з розрахунку на 1 ц живої маси; рівнем рентабельності виробництва свинини [39, с. 8].

Натуральні показники характеризують продуктивність свиней і дають змогу оцінити технологічну ефективність діяльності підприємства. Проте, у сільському господарстві, зокрема у тваринництві, продуктивність тварин значною мірою впливає на економічну ефективність, тому система натуральних показників у свинарстві є взаємопов'язаною із вартісними показниками, які характеризують економічну ефективність. Методика аналізу економічної ефективності підприємств з виробництва свинини полягає у комплексному дослідженні власне як натуральних так і вартісних показників, таблиця 1.2 [39]. Виходячи з вищенаведеного, ми пропонуємо систему вартісних та натуральних показників на основі яких можна визначити рівень економічної ефективності виробництва свинини.

Таблиця 1.2

Показники ефективності виробництва свинини

Показники ефективності виробництва свинини	
Вартісні	Натуральні
Рівень рентабельності, %	Середньодобові прирости на
Рентабельність продажу, %	дорощуванні та відгодівлі, г
Норма прибутку, %	Витрати корму на 1 ц приросту живої ваги, ц к. од.
Фондовіддача, грн.	Вихід приплоду поросят на 100 свиноматок, голів
Фондомісткість, грн.	Період вирощування, дорощування, відгодівлі до забійної маси, днів
Фондозабезпеченість, грн.	Рівень падежу свиней, %
Фондоозброєність, грн.	Виробництво м'яса на 1 голову свиней, кг
Собівартість 1 ц живої маси, грн.	Виробництво м'яса на 1 свиноматку, кг
Ціна 1 ц живої маси, грн.	Виробництво м'яса свиней на 100 га ріллі, ц
Прибуток на 1 ц реалізованого м'яса, грн.	Коефіцієнт співвідношення виробленого м'яса свиней у живій масі до кількості середньорічного поголів'я
Прибуток на 1 середньорічного працівника, грн.	
Прибуток на 1 свиноматку в рік, грн.	
Прибуток на 1 голову свиней на відгодівлі, дорощуванні, грн.	
Прибуток на 100 га ріллі, грн.	
Прибуток на 1 грн. авансованого власного капіталу, грн.	
Оплата корму, грн.	

Названі технологічні показники виробництва свинини у таблиці 1.2 важливі при дослідженні резервів підвищення економічної ефективності за рахунок зниження сукупних матеріальних витрат під час дорощування чи

відгодівлі. Зростання значень показників продуктивності свиней позитивною мірою впливає на підвищення економічного ефекту, який проявляється у обсягах валового та чистого прибутку. Схему побудови показників економічної ефективності виробництва свинини та методику їх визначення представлено на рис. 1.3 [6, с. 53].

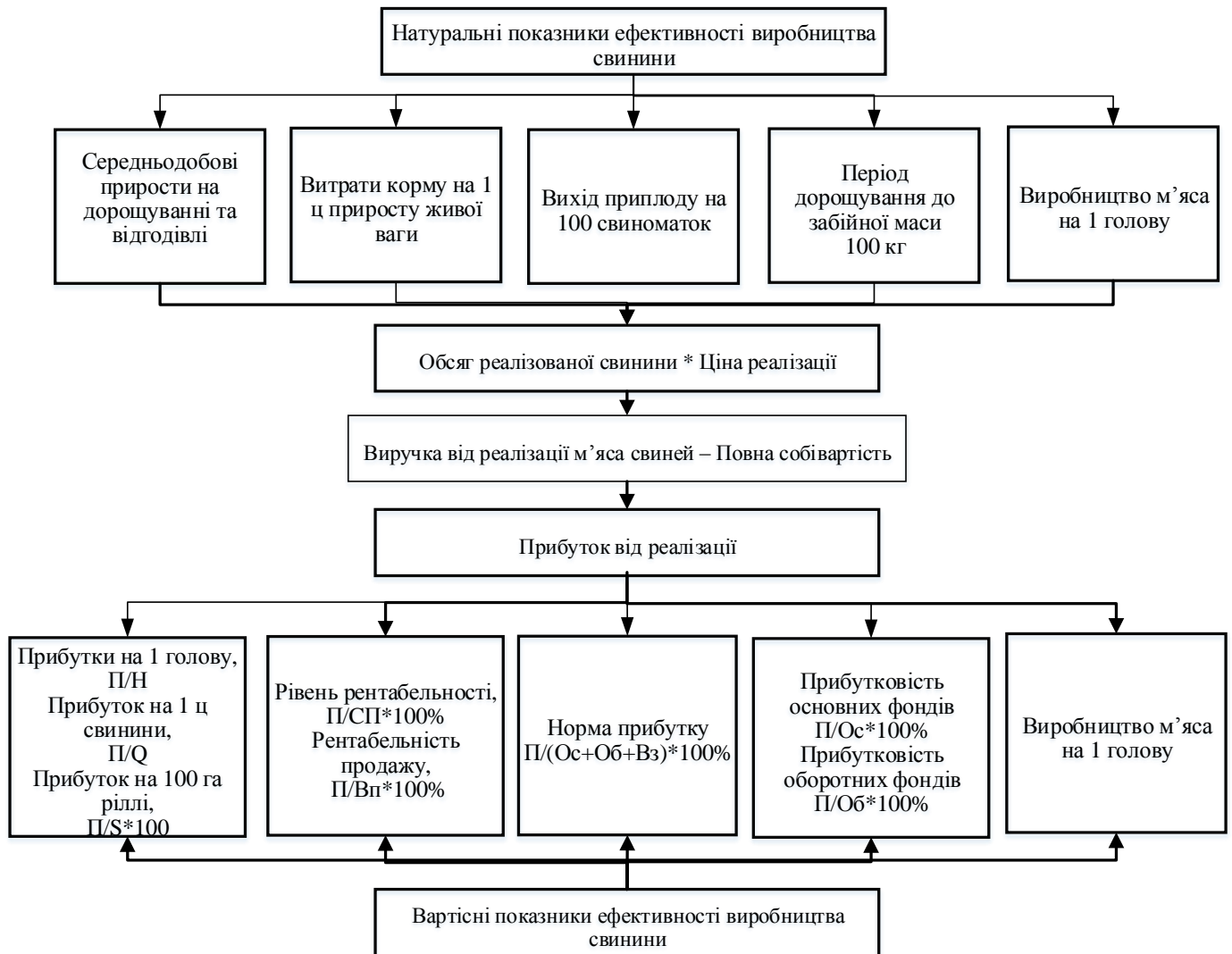

Рис. 1.3. Схема побудови показників економічної ефективності виробництва свинини та методика їх розрахунку

де П – прибуток від реалізації; Сп – повна собівартість продукції; Вп – виручка від реалізації; Q – кількість проданої продукції; S – площа ріллі; Ос – середньорічна вартість основних фондів; Об – середньорічна вартість оборотних фондів; ВЗ – вартість землі

Як показано на рис. 1.3. серед найбільш вагомих факторів визначення натуральних показників у свинарстві вирізняють: витрати корму на 1 кг живої маси, середньодобові прирости на відгодівлі та дорощуванні, період дорощування та відгодівлі до планової живої маси, середня забійна маса, забійний вихід представляють інформаційну базу для визначення виробничих витрат та виручки. Відповідно, це дозволяє вирахувати собівартість і прибуток як в загальному по підприємству, так у розрахунку на одну голову поголів'я та на кожний центнер реалізованої продукції. Слід зазначити, що значною мірою також є важливість дослідження ступеня прояву кореляційно-регресійних зв'язків між вартісними та натуральними показниками ефективності підприємств з виробництва свинини.

Методологія оцінки економічної ефективності виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах ґрунтується на визначенні значень системи вартісних та натуральних показників. Серед яких важлива роль відводиться показникам прибутковості. У сучасних умовах немає єдиної позиції щодо узагальнюючих показників економічної ефективності, проте значна частина науковців вважає, що ними є рівень рентабельності та норма прибутку. На наш погляд дослідження економічної ефективності у свинарстві повинно базуватися на комплексній оцінці вартісних та натуральних показників економічної ефективності виробництва та реалізації свинини, що дозволяє визначити раціональність використання ресурсів підприємствами та виявити потенційні резерви розвитку.

Система показників ефективності діяльності аграрних підприємств, які займаються свинарством включає декілька груп [39].

1. Узагальнюючі показники ефективності. Найважливішими в системі узагальнюючих вартісних показників економічної ефективності є *відношення обсягу валової, чистої продукції чи прибутку до затрат живої та уречевленої праці та ін.*

Ще одним із узагальнюючих показників є *розмір прибутку* на одиницю загальних витрат. Прибуток є основним показником результатів

виробничо-фінансової діяльності підприємства, що характеризує платоспроможність, конкурентоспроможність і перспективність підприємства, доцільність його господарювання.

Темпи зростання виробництва обсягів продукції розраховують у відсотках шляхом співвідношення обсягів виробництва товарної продукції звітного і базисного року у порівняльних цінах. До складу товарної продукції включають усю продукцію, реалізовану державі, на ринку, споживчій кооперації, у власних магазинах, на біржі, реалізовану в рахунок оплати праці тощо.

Відносна економія основних ресурсів виробництва розраховується за окремими їх видами (основними виробничими фондами, нормованими оборотними фондами, матеріальними витратами та фондом оплати праці) за формулою 1.1 [39, с. 9]:

Відомо, що

$$E_{vj} = P_{i_b} * K_{\pi} - P_i \quad (1.1)$$

де E_{vj} – відносна економія окремого виду виробничого ресурсу;

де P_{i_b} , P_i – середньорічні витрати і-го ресурсу в базисному та прогнозованому роках;

де K_{π} – індекс приросту обсягу продукції в прогнозованому р. в порівнянні із базисним;

де i – вид економічного ресурсу.

Виробництво чистої продукції (ЧП) на одиницю ресурсів (Р) як показник оцінки економічної ефективності виробництва набуває дедалі більшого значення у зв'язку з тим, що чиста продукція виключає повторний облік предметів праці.

Рентабельність виробництва – це один з узагальнюючих показників, що характеризують ефективність виробництва, відображає окупність проведених витрат на підприємстві взагалі чи на виробництво окремого виду продукції. Рентабельність виробництва визначається співвідношенням

розміру одержаного прибутку до повної собівартості реалізованої продукції:

У країнах з ринковою економікою використовують показники рівня загальної рентабельності як відсоткове співвідношення прибутку до нарахування відсотків до усіх активів підприємства. Цей показник – один з головних при оцінці рентабельності і він характеризує здатність підприємств до нарощування вкладеного капіталу.

Рівень рентабельності відображає ефективність поточних виробничих витрат на підприємстві, де основні фонди враховуються у вигляді амортизації, тоді як норма прибутку (H_n) характеризує результативність застосування усього авансованого капіталу (K_v – обсяг використаного авансованого капіталу).

Саме показник **норми прибутку** – це основний регулятор економічних взаємовідносин у ринковій економіці. Керуватися цим показником можна при регулюванні міжгалузевих відносин в АПК і застосуванні цін як інструменту такого управління .

Норма прибутку є узагальнюючим показником економічної ефективності агропромислового виробництва в країнах з ринковою економікою.

2. Показники ефективності використання трудових ресурсів (праці): продуктивність праці та її динаміка, частка приросту продукції за рахунок зростання продуктивності праці, відносне вивільнення працівників, економія живої праці (в порівнянні з умовами базисного року), коефіцієнт співвідношення приросту заробітної плати до приросту продуктивності праці, коефіцієнт використання робочого часу, трудомісткість і зарплатомісткість одиниці продукції та ін.

Відносну економію праці визначають як різницю між величиною середньорічної кількості виробничого персоналу, розрахованої на запланований обсяг продукції до продуктивності праці базисного року, і передбаченою в плані кількістю виробничого персоналу.

Продуктивність праці можуть характеризувати кінцеві (прямі) і

проміжні (непрямі) показники, натуральні й вартісні. За допомогою прямих показників розраховують продуктивність праці як відношення виробленої продукції до витрат часу на її виробництво.

Непрямі показники розраховують на проміжних стадіях виробництва, тоді чисельник виражають не обсягом виготовленої продукції, а обсягом виконаних робіт чи окремої операції, а знаменник – затраченим часом на їх виконання.

Натуральні й вартісні показники розраховують для визначення рівня і динаміки продуктивності праці. Вони різняться галуззю застосування та одиницями виміру ефекту, результату виробництва. У першому випадку – застосовуються в окремих галузях з однорідною продукцією і результат виражається натуральними одиницями, як правило, центнерами або тонами, у другому – об'єктом визначення є все господарство, а ефект виражають через грошову оцінку валової продукції у порівняльних цінах.

Трудомісткість є оберненим показником до продуктивності праці і виражає обсяг затраченого часу та праці на виробництво одиниці продукції. На зменшення цього показника впливає підвищення рівня механізації та автоматизації трудомістких процесів, що, в свою чергу, призводить до відносного вивільнення працюючих.

Зарплатомісткість відображає питому вагу заробітної плати у загальних витратах на виробництво одиниці продукції та формується під впливом чисельності працюючих, їх професійної кваліфікації, ефективності їх використання.

Коефіцієнт використання трудових ресурсів ($K_{в.р.ч.}$) протягом року визначається відношенням фактично відпрацьованого робочого часу до можливого річного фонду робочого часу.

Коефіцієнт використання корисного фонду робочого часу ($K_{в.р.ч.}$) враховує ступінь використання трудових ресурсів протягом робочого часу.

Фондорентабельність – узагальнюючий показник ефективності використання основних фондів, розраховується відношенням суми

балансового прибутку до середньорічної вартості основних фондів.

Його обернений показник – *термін окупності основних фондів* дає змогу оцінити ефективність використання основних фондів з врахуванням фактора часу.

Коефіцієнт оборотності основних фондів також характеризує ефективність застосування основних фондів з позиції терміну експлуатації і їх відтворення за рахунок амортизаційних відрахувань.

Проведення загального економічного аналізу використання основних фондів доповнюють показником їх структури, що дає змогу оцінити оптимальність співвідношення активної і пасивної частини основних фондів, виробничих і невиробничих фондів. Під структурою розуміють відсоткове співвідношення окремих видів основних фондів у їх загальній вартості.

Методика проведення комплексного аналізу використання оборотних активів ґрунтується на побудові цілеспрямованої й обґрунтованої системи економічних показників.

Кількість оборотів оборотних активів за рік – розраховується як відношення грошової виручки за реалізовану продукцію і надані послуги до середнього залишку оборотних активів за рік.

Середня тривалість одного обороту визначається відношенням кількості днів у р. до кількості оборотів за рік. Економічне значення цього показника в тому, що скорочення тривалості обороту сприяє зниженню загальних витрат на одиницю продукції, тобто собівартості; чим нижчий цей показник, тим менше необхідно залучати зі сторони фінансових ресурсів (кредитів) для виробництва продукції. На підприємстві важливо зменшувати тривалість обороту оборотних активів шляхом скорочення терміну операційного циклу виробництва, впровадження логістичних методів забезпечення технологічного процесу оборотними виробничими фондами.

Матеріаломісткість продукції – один з показників, що відображає витрати сировини, матеріалів, палива, електроенергії. Зниження матеріаломісткості продукції дає змогу збільшити обсяги виробництва

продукції при наявних ресурсах, або знизити її собівартість. Розраховується матеріаломісткість відношенням обсягу матеріальних затрат (без амортизації) до обсягу товарної продукції.

Показником економічної ефективності використання діючих виробничих фондів є показник *норми прибутку*, який розраховується співвідношенням прибутку до середньорічної вартості основних виробничих фондів і нормованих оборотних засобів.

Показники ефективності використання фінансових коштів, капіталовкладень: оборотність оборотних коштів, рентабельність оборотних коштів, відносне вивільнення оборотних коштів, питомі капітальні вкладення (на одиницю приросту потужності або продукції), рентабельність капіталовкладень, термін окупності вкладених інвестицій та ін.

При оцінці двох варіантів на практиці застосовують показник – *термін окупності вкладених інвестицій* – як співвідношення різниці капітальних вкладень по двох варіантах, що порівнюються до різниці чистого доходу по більш та менш капіталомісткому варіантах.

Для оцінки нової техніки, винаходів, раціоналізаторських пропозицій, нових технологій і розробок можна застосовувати показник річного економічного ефекту.

У випадку, коли при застосуванні досягнень НТП підвищуються ціни реалізації продукції за рахунок покращення її якості, асортименту і строків реалізації, річний економічний ефект визначають з врахуванням приросту прибутку за формулою 1.2 [39, с. 14].

Відомо, що

$$E_p = [(C_6 + E_n K_6)] - [(C_n + E_k K_n) + (C_n - C_6) O_n], \text{ або } E_p = (P_n - P_6) O_n, \text{ де } C_n \text{ (1.2)}$$

де C_6 – ціни реалізації одиниці продукції в новому та базисному варіантах, грн.;

де P_n , P_6 – прибуток від реалізації продукції підвищеної та попередньої якості або відповідно від реалізації в більш ранні та попередні терміни.

Підвищення ефективності свинарства інших галузей АПК неможливе без об'єктивної економічної оцінки явищ та процесів, що відбуваються у даній галузі. Лише система показників дає змогу провести комплексний аналіз, правильно визначити досягнутий рівень економічної ефективності та зробити відповідні висновки щодо основних напрямків підвищення економічної ефективності досліджуваного виробництва.

При оцінці ефективності свинарства потрібно максимально враховувати його особливості. По-перше, відмінності у якісних характеристиках кормів – продуктивності, рівнях використання, що мають величезний вплив на результати виробництва. По-друге, особливості кліматичних умов утримання свиней – температурний режим, вологість тощо.

Серед основних резервів підвищення ефективності виробництва можна виокремити такі: скорочення обсягу відходів, поліпшення якості сировини, кормової бази, матеріалів і палива, удосконалення конструкцій машин, обладнання і технології, заміна дефіцитних матеріалів менш дефіцитними.

Таким чином, комплексне використання методичних підходів щодо аналізу виробництва продукції на свинофермі сприятиме виявленню організаційно-економічних чинників підвищення ефективності досліджуваної галузі.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 1

1. Свинарство вважають найскоростиглішою і найефективнішою галуззю продуктового тваринництва, після птахівництва. В загальному здатність свиней до відтворення, в порівнянні із великою рогатою худобою, вища майже у 20 разів.

2. Реалії ринкової економіки диктують потребу у підвищенні рентабельності виробництва продукції свинарства шляхом впровадження комплексної механізації та автоматизації, створенні міцної кормової бази, розведенні високопродуктивного поголів'я, використанні робототехніки. Тому питанню прикладних та методичних проблем економічної ефективності виробництва продукції тваринництва та його аналізу присвячена значна частина досліджень вітчизняних науковців.

3. Визначення **«ефективності»** на макrorівні виступає інтегрованою економічною категорією, що виражає виробничі відносини, які пов'язані з економією сукупних витрат живої та уречевленої праці, і орієнтовані на отримання позитивного кінцевого результату. Категорія **«ефективність»** на рівні підприємства виражає взаємозв'язок між величиною отриманого результату його діяльності та обсягом витрачених або інвестованих ресурсів.

4. Економічна ефективність свинарства характеризується системою натуральних і вартісних показників: продуктивністю тварин середньодобовим приростом живої маси однієї голови молодняку або свиней на відгодівлі, виходом поросят (у 2-місячному віці) і приростом живої маси з розрахунку на одну основну свиноматку на початок року, тривалістю вирощування і відгодівлі молодняку свиней до певної живої маси; витратою корму на 1 ц приросту живої маси; продуктивністю праці; собівартістю 1 ц приросту і живої маси; середньою ціною реалізації 1 ц живої маси свиней; прибутком з розрахунку на 1 ц живої маси; рівнем рентабельності виробництва свинини.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Природно-економічні умови виробництва продукції

У структурі областей країни, Тернопільська область становить лише 2,3% від її території. Протяжність території складає із заходу на схід 129 км, із півночі на південь – 195 км [61].

Такі параметри зумовлюють різницю у розподілі сонячної радіації по її території, що у свою чергу, впливає на відмінність температурних режимів у південній та північній її частинах.

Природні комплекси Тернопільщини сформувалися завдяки розташуванню області неподалік від гірських масивів Карпат, у західній частині Подільської височини, і у північній частині Поліської низовини.

Господарське розміщення Тернопільської області вважається доволі вигідним, оскільки розташування у зоні правобережного лісостепу (родючі ґрунти), є важливим фактором достатнього зволоження території. Варіація галузей промисловості спричинена також незначною віддаленістю Львівсько-Волинського вугільного басейну та Прикарпаття.

Особливості рельєфу території, зокрема, у центральній частині, де територія переважно безліса та розміщена на височині, середньорічна температура повітря тут становить 6,9°C, тоді як 7,5°C – у північній частині [54].

Вирощування сільськогосподарських культур перебуває у залежності від середньодобових температур повітря, особливо у період, коли стовпчик термометра показує вище + 10°C.

Область отримує достатню кількість опадів (від 550 до 700 мм/рік). Західні та північно-західні території отримують їх більше, аніж південно-східні [50].

У 2015 р. область посіла 3 місце в Україні за валовим виробництвом ріпаку, 5 місце за виробництвом цукросировини, 6 місце – гречки, та 12 – картоплі.

Такий виробничо-ресурсний потенціал є хорошою базою для формування ринків продукції як рослинництва, так і тваринної продукції, що дозволить не лише забезпечити себе в повному обсязі продукцією сільського господарства, але й постачати її в інші регіони країни.

Структура земельних ресурсів та кліматичні умови є сприятливими для розвитку на території області сільського господарства. Частка господарств населення у виробництві продукції сільського господарства становила у 2015 р. 49,3%, що на 3,7% нижче, аніж у 2013 р. У цьому році в агровиробництві (включаючи лісове господарство та мисливство) 70,1% валової продукції тваринництва і 40,9% обсягів виробництва галузі рослинництва було вироблено господарствами населення, що відповідно на 2,9% і 6,5% нижче рівня 2013 р. [51].

Попередні розрахунки свідчать, що у 2015 р. в порівнянні з 2014 р. обсяги виробництва валової продукції рослинництва скоротилися на 11,2%, у т. ч. у господарствах населення показники знизилися на 7,8%, тоді як у сільськогосподарських підприємствах – на 14,2% [63].

У 2015 р. обсяги виробництва валової продукції тваринництва порівняно із 2014 р. збільшилися на 0,7% у т. ч. у сільськогосподарських підприємствах – на 12,5%. У господарствах населення обсяги виробництва тваринницької продукції зменшились на 3,5% [49].

У загальній структурі виробництва продуктів тваринництва у 2015 р. в Тернопільській області було вироблено на 13,7% свинини (у забійній вазі) більше, ніж у 2014 р., на 4,1% менше молока, та на 13,2% більше яєць.

За дослідженнями експертів, виробництво продукції тваринництва повністю задовольняє потреби у споживанні регіону, проте є недостатнім для здійснення поставок за межі області. Динаміку розвитку

сільськогосподарських підприємств Тернопільської області відображає рис. 2.1 [65].

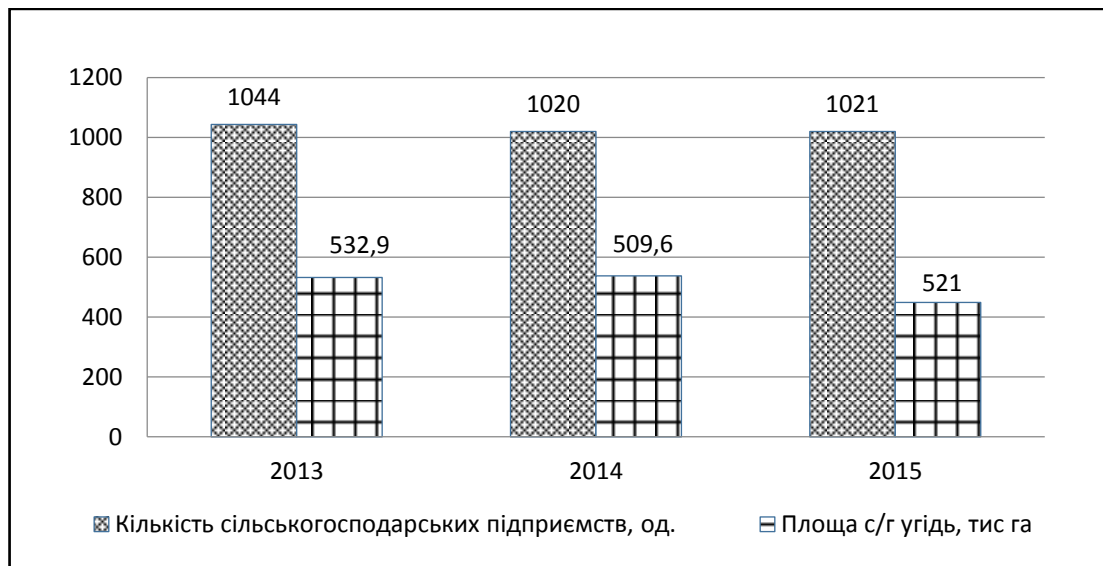

Рис. 2.1. Динаміка розвитку сільськогосподарських підприємств Тернопільської області у 2013-2015 рр.

Як свідчать дані рис. 2.1 у 2015 р. нараховувалося 1021 діючих господарських суб'єктів у сільському господарстві (проти 1020 одиниць у 2014 р.), які використовували 521 тис. га сільськогосподарських угідь, з яких 503,5 тис. га – рілля.

За статистикою, кожне п'яте економічно активне підприємство не має власної землі для обробітку. В цю групу включають підприємства, що займаються наданням послуг у сільському господарстві (агротехнічні, ветеринарні, агрохімічні тощо), а також господарюючі суб'єкти, що вирощують тварин [48].

Щодо площі сільськогосподарських масивів, якими володіє Тернопільський район (63,7 тис. га), йому поступаються сьогодні Бережанський – 50,9 тис. га та Борщівський район з площею 41,8 тис. га.

Станом на 2015 рік середній рівень забезпеченості трудовими ресурсами у сфері сільського господарства в організаціях, установах та підприємствах та їхніх відокремлених підрозділах (із штатними

працівниками більше 10 осіб), становив 10,3 тис. осіб, що на 10,7% нижче попереднього року. В середньому одним працівником відпрацьовано 112 год за рік.

Підвищення рівня заробітної плати у сільському, лісовому, рибному господарстві у 2015 р. порівняно з 2014 р. становило 34,4%. Розмір заробітної плати в середньому на штатного працівника у сільському господарстві у 2015 р. становив 2927 грн. у Тернопільській області, тоді як в Україні цифра склала 4498 грн. У 2014 р. розмір середньої заробітної плати штатного працівника складав 2202,0 що на 9,1% вище, ніж у 2013 р. [63].

Тенденцію виробництва продукції сільського господарства у всіх категоріях господарств Тернопільської області показано на рис. 2.2 [60].

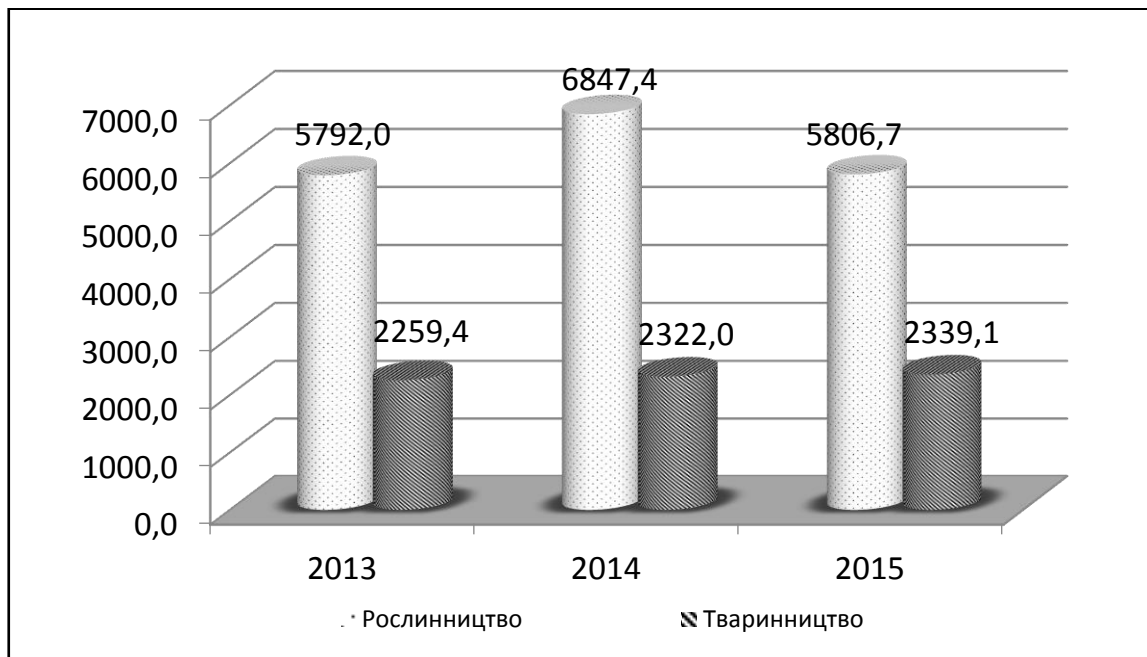

Рис. 2.2. Динаміка виробництва продукції сільського господарства у всіх категоріях господарств Тернопільської області, млн. грн.

Виходячи з даних рис. 2.2 слід відмітити, що у 2015 р. і виробництво продукції тваринництва зросло на 3,5% в порівнянні із 2013 р. і становило 2339,1 млн. грн. У галузі рослинництва вартість виробленої валової продукції

у грошовому еквіваленті скоротилася на 15,9 % і становила 5807,7 млн. грн. [63].

Загалом у 2015 р. обсяг продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 року) становив 8165,4 млн. грн., що на 11,1% нижче рівня 2014 р. (отримано валової продукції на суму 9169,4 млн. грн.). Причиною такого падіння вважають скорочення обсягу виробництва валової продукції рослинництва, зокрема, картоплі (27,6%), зернових (на 17,6%) та цукрових буряків (на 58,1%).

Тернопільська область займає 2,5% усіх сільськогосподарських угідь України, з обсягами виробництва валової продукції у 2014 р. – 3,6% від загального обсягу виробництва в країні, у тому числі тваринництва – 3,2%, рослинництва – 3,9%.

У 2015 р. вироблено продукції сільського господарства на 1 особу 7629 грн, що на 10,8% нижче рівня 2014 р. На 100 га сільськогосподарських угідь вироблено у 2015 р. 841,1 тис. грн. продукції, що на 11,2% менше, аніж у 2014 р. Сільськогосподарські підприємства виробили продукції тваринництва у 2015 р. на суму 699,8 млн. грн. (на 12,5 % вище, ніж у 2014 р.). У той же час господарства населення скоротили виробництво на 3,6% із 1639,3 млн. грн. у 2015 р. до 1700 млн. грн. у 2014 р.

Під урожай 2015 р. сільськогосподарські культури були посіяні на площі 793,4 тис. га, у т. ч. сільськогосподарськими підприємствами – на 539,7 тис. га (68,0%), господарствами населення – на 253,7 тис. га (32,0%). Порівняно з 2014 р. загальна посівна площа зменшилась на 9,6 тис. га, або на 1,2%.

Найбільшу питому вагу у структурі посівних площ серед зернових займала пшениця – 41,4%, друге місце відведено було кукурудзі (26,7%), третє – ячменеві – 16,9%. Господарствами населення у 2015 р. вирощено 97,7% загального урожаю картоплі, 95,7% овочів, 75,3% плодів і ягід, 21,6% зерна, 9,0% цукрових буряків (фабричних) [64].

Усіма категоріями господарства вироблено у 2015 р. 2199,5 тис. т. зерна, проти 2651,4 тис. т. у 2014 р. Рівень урожайності зернових в агропідприємствах склав 49,7 ц/га, тоді як у 2014 р. ця цифра була зафіксована на рівні 55,4 ц/га [48].

Причиною зменшення виробництва цукрових (фабричних) буряків у 2015 р. в порівнянні з 2014 р. на 58,1% було скорочення посівних площ на 55,8%, та падіння рівня урожайності цих культур (втрати – близько 25 ц з 1 га). Середній рівень урожайності солодких коренів у сільськогосподарських підприємств становив 440,5 ц/га.

Як свідчать дані Головного управління статистики у Тернопільській області в розрахунку на 1 особу у 2015 р. на Тернопільщині вироблено валової продукції у середньому на суму 7629 грн., тоді як по Україні ця цифра становила 5589 грн. [20].

У 2015 р. у структурі загального обсягу виробленої валової продукції сільського господарства найбільшу питому вагу займало виробництво зернових (30,7%), картоплі та овоче-баштанних культур (21,2%), молока (13,1%), вирощування худоби та птиці (9,5%).

Частка агропродукції сільськогосподарських підприємств у загальній структурі виробництва продукції в області відповідно становила: зернові (78,4%), цукрові буряки (91,04%), картопля – 2,33%, тоді як в особистих господарствах вирощено 97,7% картоплі [2].

Максимізація прибутку на сьогодні є одним з основних стимулів підприємств АПК до порушення структури посівних площ. Детальніший аналіз посівних площ у всіх категоріях господарств Тернопільської області у 2015 р. подано на рис. 2.3. [45].

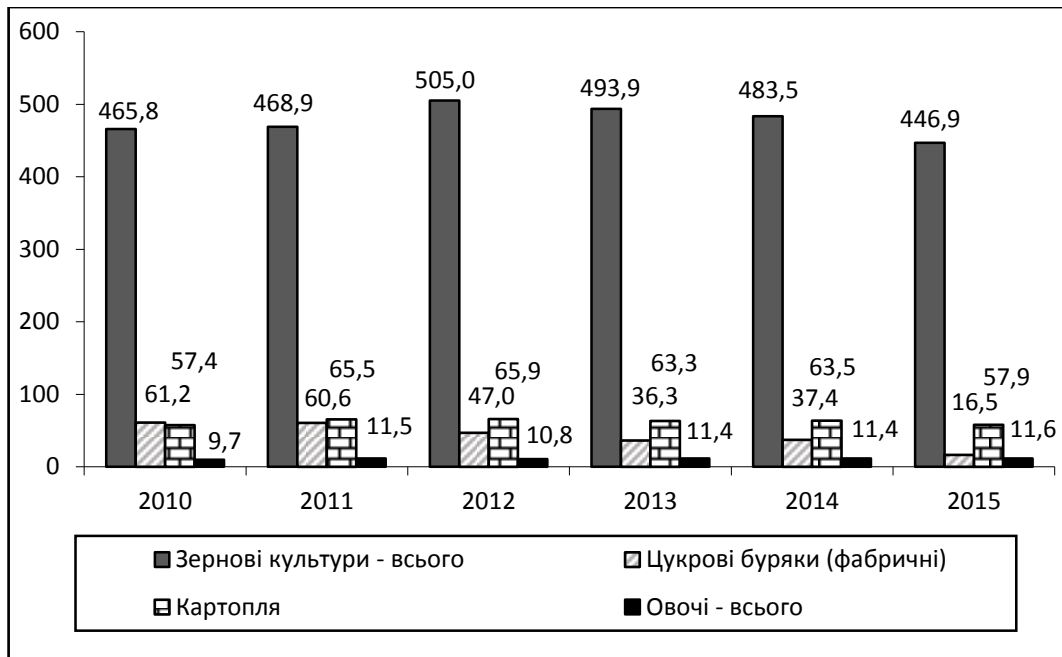

Рис. 2.3. Посівні площі в усіх категоріях господарств Тернопільської області у 2015 р. (тис. га)

На основі даних рис. 2.3 можна зробити висновок про те, що у 2015 р. серед сільськогосподарських культур найбільшу площу було відведено під зернові – 446,9 тис. га, що на 10% менше, аніж у 2013 р. Як свідчать дані протягом 2013-2015 рр. площа під цукровим буряком скоротилася на 19,8 тис. га. Стабільною залишалася посівна площа під овочами – в середньому показник коливався на рівні 11,4 тис. га. Варто відмітити, що у 2015 р. під картоплею було зайнято 57,9 тис. га, що на 5,4 тис. га менше, аніж у 2013 р.

У галузі тваринництва обсяг виробництва валової продукції у 2015 р. збільшився на 0,7%, в порівнянні з 2014 р. На агропідприємствах протягом 2015 р. в області виробництво м'яса зросло на 2,2%. Дев'ять районів Тернопільської області показали позитивну динаміку. Поряд із цим, значний спад спостерігався у Підволочиському, Зборівському, Заліщицькому та Гусятинському районах. М'ясної продукції в найменших обсягах виробляли у Бережанському, Підгаєцькому та Монастирському районах, тоді як у Кременецькому узагалі було відсутнє виробництво м'яса.

У 2015 р. на забій аграрними підприємствами у структурі реалізації птиці та худоби частка свиней становила 72,7%, тоді як ВРХ – 11,7%, а птиці –15,5%.

На переробні підприємства надійшло по Україні 325 320 т. свинини, що на 2,7% менше, аніж у 2014 р. [34]. В якості сировини у Тернопільській області у 2015 р. на переробку надійшло 619 т свинини, у 2014 – 2006 т, що на 43, 2% вище, аніж у 2013 р. [32].

Варто звернути увагу на рівень потреби у технічних засобах фермерських господарств на кінець 2015 р., який складав в розрахунку на 1000 га ріллі 8 тракторів, і 4 зернозбиральні комбайни [52]. Відзначимо, що у високорозвинених зарубіжних країнах рівень забезпечення сільськогосподарською технікою знаходиться на значно вищому рівні, аніж у нашій державі. У Канаді показник забезпеченості комбайнами складає 8,3 одиниці на 1000 га, Великобританії – 14,5, Італії – 16,2, Франції – 13,3, США – 25,8, Бразилії – 8,8. Наявність тракторів і зернозбиральних комбайнів у сільському господарстві Тернопільської області подано у таблиці 2.1 [36].

Таблиця 2.1

Наявність тракторів і зернозбиральних комбайнів у сільському господарстві Тернопільської області у 2013-2015 рр. (одиниць)

	2013	2014	2015	2015 р. у % до 2013 р.
Трактори всіх марок (без тракторів, на яких змонтовані машини) – всього	15559	15324	14049	90,2
з них				
у сільськогосподарських підприємствах	2844	2669	2601	91,4
у господарствах населення ¹	12715	12655	11448	90,0
Зернозбиральні комбайни – всього	2621	2615	2621	100,0
з них				
у сільськогосподарських підприємствах	685	687	689	100,6
у господарствах населення	1936	1928	1932	99,7

Як свідчать дані таблиці 2.1 за аналізований період кількість машинно-тракторного парку у сільському господарстві області змінилася: тракторів – скоротилося на 1510 одиниць техніки у всіх господарствах населення.

Виходячи з даних таблиці 2.1 можна зазначити, що рівень забезпечення сільськогосподарською технікою за досліджуваний період скоротився на 9,7%. При чому у господарствах населення скорочення становило 9,9%, тоді як у сільськогосподарських підприємствах – 8,5%.

Проаналізувавши динаміку забезпечення технікою фермерів слід відмітити незначне скорочення кількості зернозбиральних комбайнів у господарствах населення за досліджуваний період – лише на 0,3%. При цьому підприємства у 2015 р. закупили на 0,6% більше зернозбиральних

комбайнів, аніж у 2013 р. У сільськогосподарських підприємств найбільша кількість тракторів перебуває у Гусятинському, Тернопільському та Чортківському районах відповідно 341 та 293 одиниці техніки [35].

У Тернопільській області щороку зростає тенденція до використання на полях комбінованої техніки, які у взаємодії з потужними тракторами допомагають аграріям у визначені терміни провести ряд польових робіт.

В порівнянні з 2014 р. у 2015 р. на підприємствах АПК скоротилася кількість машин для посіву та садіння, тракторів, агрегатів для захисту сільськогосподарських культур, проте зросла кількість сінокосарок тракторних, бурякозбиральних машин та кукурудзозбиральних комбайнів. Незважаючи на таку тенденцію посівні площі під культури зростають щороку. Варто звернути увагу, що у 2014 р. на 1 кукурудзозбиральний комбайн припадало 8644 га посівів, проти 7277 га у 2013 р. [35].

Звернемо також увагу на розмір капітальних інвестицій за видами економічної діяльності у Тернопільській області у фактичних цінах, таблиця 2.2 [59].

Таблиця 2.2

Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності у Тернопільській області у 2013-2015 рр. (у фактичних цінах, млн. грн.)

	2013	2014	2015
Усього	2976,2	2589,9	3827,5
Сільське, лісове та рибне господарство	852,9	591,6	920,5
у т.ч. сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	849,2	586,9	909,0

Дані таблиці 2.2 свідчать, що протягом досліджуваного періоду обсяг сукупних інвестицій у Тернопільську область зріс на 28,6%. Варто відзначити, що у 2015 р. обсяг інвестицій у галузь АПК становив 920,5 млн. грн., що на 328,9 млн. грн. більше, аніж у 2014 р. Така позитивна тенденція

зберігалася за досліджуваний період у мисливстві та наданні пов'язаних із ним послуг на 7,04%.

Найбільше капітальних інвестицій освоєно підприємствами м. Тернополя (40,1% до загальнообласного обсягу) та Тернопільського району (18,8%). На одну особу населення в цілому по області освоєно 3310,1 грн. капітальних інвестицій (за січень-грудень 2014 р. – 2269,5 грн.).

За видами економічної діяльності найбільше капітальних інвестицій було спрямовано в будівництво (39,3% до загального обсягу), сільське, лісове та рибне господарство (22,7%), промисловість (13,9%) [60].

Варто відмітити, що індекс витрат на виробництво сільськогосподарської продукції за 2013-2015 роки становив в Україні 179,7% і формувався, в першу чергу, за рахунок збільшення вартості матеріальних ресурсів, запчастин до автомобілів та сільськогосподарських машин, девальвації гривні – у 2,9 рази [45].

По Україні рівень рентабельності підприємств, що реалізують свиней на м'ясо у 2015 р. становив 12,7%, проти 5,6% у 2014 р. Збитковими залишалися кооперативи та державні підприємства, відповідно 10,9%, і 16,8%. У Тернопільській області рівень рентабельності виробництва свинини на м'ясо у сільськогосподарських підприємствах у 2013 р. становив 8,1%, 10,8% – у 2014 р. і 42,4% у 2015 р.

Щодо витрат у розрахунку на 1 ц виробленої продукції свинарства, то слід зауважити, що у 2015 р. цифра складала 2001,3 грн., що на 551 грн. вище, ніж у 2014 р. [43]. В структурі витрат 80,8 % становили корми, 1,9 % – паливо-мастильні матеріали, 4,8% – оплата послуг сторонніх організацій, 5,5% прями витрати на оплату праці, 12,5% – решта матеріальних витрат [44].

З огляду на вищевказане, пропонуємо розглянути структуру витрат на виробництво основних видів продукції тваринництва за елементами в 2015 р., таблиця 2.3. [42].

Таблиця 2.3

Структура витрат у Тернопільській області на виробництво основних видів продукції тваринництва за елементами в 2015 р. (тис. грн.)

Витрати – всього	Свині на м'ясо (тис. грн.)	У відсотках до загальної суми
у тому числі	446242,7	100,0
прямі матеріальні витрати	399992,2	<u>79,1</u> 100,0
з них		
корми	282041,8	70,5
пальне і мастильні матеріали	7492,4	1,9
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	12228,4	3,0
решта матеріальних витрат	98229,6	24,6
прямі витрати на оплату праці	24029,1	5,4
інші прямі витрати і загальновиробничі витрати – всього	22221,4	<u>5,0</u> 100,0
з них		
амортизація необоротних активів	13133,0	59,1
відрахування на соціальні заходи	6343,5	28,5
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	2744,9	12,4

Проаналізувавши структуру витрат на виробництво продукції свинарства за даними таблиці 2.3 зауважимо, що у 2015 р. частка прямих матеріальних витрат становила 79,1%, що на 11,9% нижче, ніж у 2014 р. За цей період витрати кормів скоротилися на 7,6%, тоді як зростання витрат спостерігалось у всіх інших статтях: пального – на 0,4%, оплати послуг – 1,5%, решта матеріальних витрат – 5,7%, витрати на оплату праці – на 1,8%, решта прямих та загальновиробничих витрат – 6,6%. У 2015 р. – загальні витрати на виробництво свиней на м'ясо зросли на 138 219,8 грн.

Разом з тим, на світовому продовольчому ринку спостерігався тренд до зниження цін, зокрема, на пшеницю – на 50,1% в період з грудня 2012 року по грудень 2015 року, на кукурудзу – на 48,3%.

Щодо рівня державної підтримки аграріїв, то у 2015 р. з Державного бюджету України було виділено на видатки для Міністерства аграрної політики та продовольства України суму у розмірі **3 092 540,0 тис. грн.**, що на **5 220 993,7 тис. грн.** менше, аніж у 2013 р. При цьому видатки на проведення досліджень, прикладних наукових та науково-дослідних розробок скоротилися за досліджуваний період на 32,1%. За бюджетною програмою «Надання кредитів фермерським господарствам» виділено у 2015 р. на 8,2% менше коштів, аніж у 2014 р. [30, с. 201].

Якщо порівнювати обсяг підтримки держави сільського господарства, звернемо увагу на те, що субсидії вітчизняним аграріям з боку держави на порядок нижчі, аніж у сусідніх країнах, що, у свою чергу, позначається на рентабельності і конкурентоспроможності європейської агропродукції.

Протягом 2013-2014 рр. у країнах ЄС на 1 га припадало в середньому 525 євро [58]. Проте варто зауважити, що у країн-учасниць ЄС підтримка у галузі може коливатися. Наприклад у Польщі – 345 євро/га, Бельгії та Нідерландах – близько 500 євро/га, у той час в Україні підтримка балансує від 10 до 20 євро/га.

2.2. Динаміка та обсяги виробництва продукції тваринництва

Аналізуючи динаміку рентабельності виробництва продукції тваринництва у Тернопільській області варто зауважити, що завдяки короткому виробничому циклові вирощування тварин свинарство посідає передове місце серед галузей тваринництва. В середньому на вирощування 1 голови у свинарстві до ваги 120 кг необхідно близько 5 місяців (при збалансованій годівлі тварин комбінованими кормами та відповідній технології утримання і повному спектрові ветеринарних послуг).

Від однієї свиноматки протягом року можна отримати близько 2,2 опоросів, причому середньодобові прирости свиней значно вищі, аніж в інших сільськогосподарських тварин. Окупність галузі свинарства є значно вищою, аніж у скотарстві. Якщо у розрахунку на 100 маток вихід поросят на початок року становив 1469 голів, тоді як ця цифра для телят склала лише 73 голови. Витрати усіх видів кормів на 1 центнер приросту свиней у 2013 р. становили 5,08 ц, тоді як на приріст ВРХ – 13,60 ц., що значно відбивається на рентабельності виробництва і структурі витрат кормів [22].

Такі показники дозволяють на регіональному рівні надавати перевагу вирощуванню поголів'я свиней. У структурі витрат корми займають близько 70% собівартості дорослої особини. Тому спеціалісти відводять питанню удосконалення концепції утримання, повноцінній годівлі, розведення сучасним селекційно-генетичним методом у племінній роботі усіх вікових груп чільне місце, використовуючи найкращі надбання передових країн-виробників свинини у світі.

Детальніше про чисельність поголів'я свиней у Тернопільській області за категоріями господарств протягом 2005-2015 рр. можна побачити на рис. 2.4. [8].

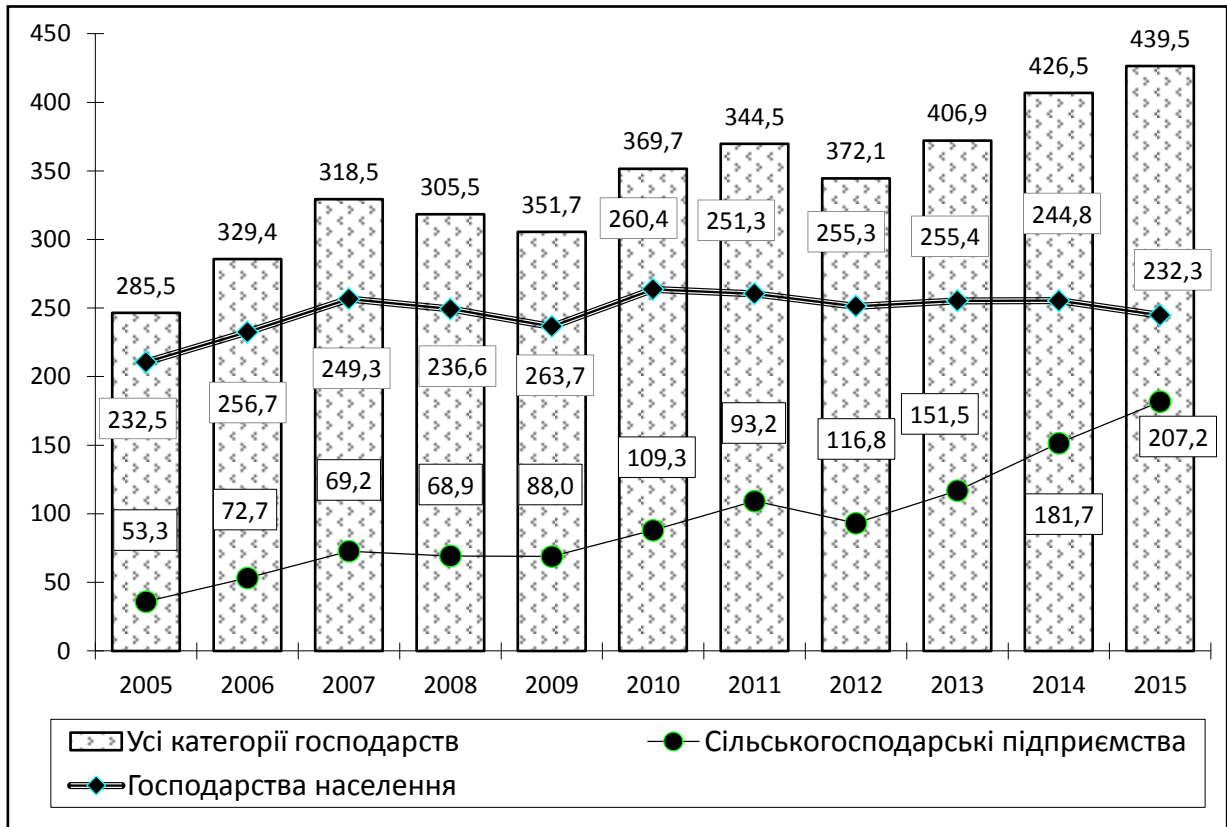

Рис. 2.4. Чисельність поголів'я свиней у Тернопільській області за категоріями господарств протягом 2005-2015 рр., тис. голів

Аналіз даних рис. 2.4 показує, що у Тернопільській області за досліджуваний період спостерігалася тенденція до зростання поголів'я свиней у всіх категоріях господарств.

Якщо у 2013 р. усі господарства області утримували 406,9 тис. гол. свиней тоді у 2015 р. ця цифра зросла на 8%. У сільськогосподарських підприємствах цифра збільшилася на 36,7% за досліджуваний період, поруч із цим у господарствах населення вирощування свиней скоротилося на 9%.

Серед областей України Тернопільщина займає 5 місце за чисельністю поголів'я свиней поступаючись Черкаській, Полтавській, Дніпропетровській та Київській областям. Більш детальніше інформація про поголів'я свиней у Тернопільській області станом на 01.12.2015 р. відображає рис. 2.5 [10].

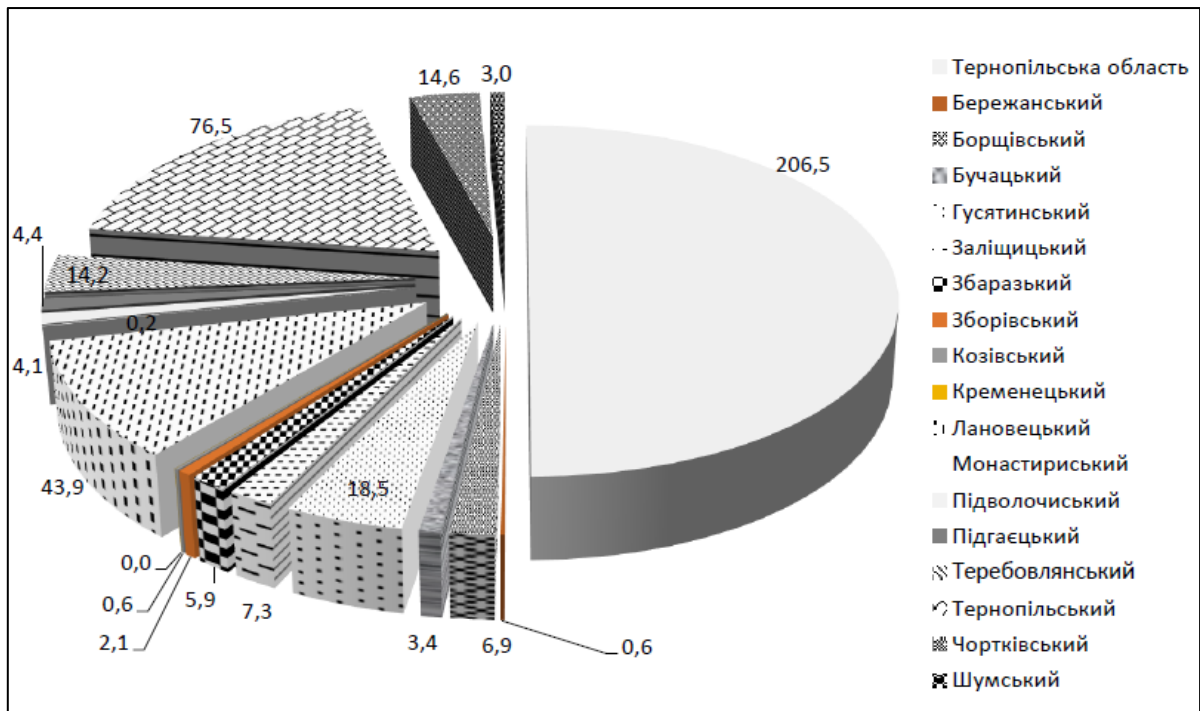

Рис. 2.5. Чисельність поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах у районах Тернопільської області станом на 1 грудня 2015 р., тис. гол.

Як свідчать дані рис. 2.5 за питомою вагою поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах у 2015 р. на Тернопільський район припадало 38,1%, Лановецький – 21,7%, Гусятинський – 8,8% загального поголів'я. Найнижчі показники по області демонстрував Кременецький район – 0,6% усього поголів'я.

Станом на 31 грудня 2015 року у Тернопільській області найбільше поголів'я свиней у натуральному виразі припадало на Тернопільський район – 78 822 голів, Лановецький – 44 895 голів, та Гусятинський 19 217 голів.

Загалом у сільськогосподарських підприємствах станом на 31 грудня 2015 року вирощувалося 207,2 тис. гол., тоді як 232,3 тис. гол. – утримувалося у господарствах населення. [11]

Згідно статистичних даних у господарствах населення у 2014 р. утримувалося близько 52,5% загальної чисельності свиней, 89,1% – ВРХ, птиці – 68,6% .

Варто зауважити що у 2015 р. у сільськогосподарських підприємствах приплід поросят збільшився на 36,9%, у порівнянні із 2014 р. Відбулося це завдяки інтенсифікації галузі протягом останніх трьох років, збільшення поголів'я тварин та підвищення продуктивності через зростання середньодобових приростів на 23,9%. При цьому падіж свиней у 2015 р. становив лише 0,5% до обороту стада в області [57].

У 2014 р. загальне поголів'я свиней в Україні налічувало 7,4 млн. гол, що на 571 тис. гол. менше (7,2%), ніж у 2013 р. У 2015 р. ця цифра склала 7,7 млн. гол [43].

Рік 2013 був достатньо динамічним щодо цінових тенденцій на ринку живих свиней. Окрім сезонності, важливими ціноутворюючими чинниками були погодні умови, імпорتنі поставки та ціни на світовому ринку. Однак, порівняно з 2012 роком, ціни на свиней I категорії були у вужчому діапазоні – 21,00 грн/кг.

На ринку закупівельних цін на свинину 2014-2015 рр. ціна знову відновила рух на підвищення відповідно на 5-7 грн/кг і 15-17 грн/кг. Таке підвищення пов'язане із зниженням споживчої активності, скорочення кількості сільськогосподарських підприємств та підвищення ціни на кормові культури.

Щодо витрат на виробництво 1 ц м'яса свиней то у 2015 р. вони становили 1740,4 грн., що на 377,6 грн. вище попереднього року.

Станом на 31 грудня 2015 р. сільськогосподарські підприємства були на 11,1% забезпечені кормами менше, аніж 1 січня 2015 р. У 2015 р. індекси цін на свинину були вищими на 1,6 пунктів, аніж у 2014 р. У той час, як вартість кормів та нафтопродуктів зросла майже на 7,3%, що є недостатнім для покриття собівартості продукції галузі. Свинарство утримує свої

лідуючі позиції лише завдяки збільшенню поголів'я тварин та зростанню середньодобових приростів.

Поголів'я свиней впливає безпосереднього на обсяги виробництва та реалізації продукції. У 2015 р. вирощено у живій вазі на 15,9% більше свиней, ніж у 2014 р. [9].

У структурі виробництва м'яса у всіх категоріях господарств у 2014 р. виробництво свинини складало 52,7% до загального обсягу виробництва. Виробництво яловичини та телятини відповідно – 25,2%, м'ясо птиці – 19,5%, конина – 1,5%, кролятина – 0,9%, баранина та козлятина – 0,2%.

У порівнянні із показниками виробництва свинини сільгоспвиробниками у 2014 р. в Україні, склало 743 тис. т у забійній вазі, що на 0,6% нижче, ніж у 2013 р. [56]. При цьому виробництво свинини у забійній вазі за досліджуваний період зросло на 1,6%. Зауважимо, що галузь свинарства має тенденцію до зростання за останні кілька років.

В розрахунку на 1 особу вироблено сільськогосподарської продукції у розмірі 7620 грн. у 2015 р, що на 11% вище попереднього року [62].

За січень-жовтень 2015 р. вироблено м'яса свиней у свіжому та охолодженому вигляді переробними підприємствами області 354 т, що на 551 т нижче рівня попереднього року.

Загалом у Тернопільській області у 2015 р. вирощено свиней у живій масі у розмірі 238 010 ц, що на 15,9% більше, аніж у 2014 р. [11].

Варто зауважити, що середньодобові прирости живої ваги свиней корелюються у значній мірі із виробництвом свинини загалом.

На практиці уже досліджено значною кількістю вчених рівень залежності насичених протеїном та різними ферментними добавками раціонів свиней та їх середньодобових приростів.

Сучасний тип годівлі у галузі тваринництва дозволяє застосовувати при годівлі різні види комбікормів. Найпоширенішими із них є повноцінні комбікорми та концентровані.

Сільськогосподарські підприємства та агрохолдинги на відміну від особистих селянських господарств можуть мати свої комбикормові заводи, і не лише купувати готові корми, але й самостійно їх готувати з врахуванням вітамінів А, Е, В, мікро- та макроелементів.

Аналіз раціонів показав, що потреба в протеїні сьогодні задовольняється не більше, ніж на 80%. Його дефіцит є причиною зниження продуктивності свиней, функціональних та морфологічних змін, порушується обмін речовин. Тому фермери постійно ведуть пошуки розв'язання цих проблем використовуючи нетрадиційну сировину як основу для нових кормових добавок з високим рівнем протеїнової поживності.

Переважає більшість дослідників стверджує, що раціони повинні складатися з фуражної пшениці, ячменю, гороху, дріжджів, фосфатів, лізину та йоду.

Уведення пробіотиків підвищує середньодобові прирости поросят майже на 9,7%, і скорочує витрати кормів на 8,7%.

Варто зауважити, що проведені дослідження кормової бази у свинарстві підтверджують доцільність застосування вітамінних добавок у поєднанні з ферментними препаратами, які зменшують затрати кормів і покращують продуктивність тварин на 1 ц приросту продукції.

У 2015 р. на годівлю усім видам тварин у сільськогосподарських підприємствах в Україні було витрачено на 1,6% більше кормів, аніж у 2014 р. При чому споживання концентрованих кормів зросло на 2,3%, комбикормів – на 6%. У кормових одиницях ця цифра складала у 2013 р – 26077,3 тис. ц кормових одиниць, що на 0,5% нижче, ніж у 2015 р. [11].

Варто зауважити, що споживання грубих кормів у 2013-2015 рр. скоротилося на 4%, соковитих – на 38,5%.

В загальному по Тернопільській області використання концентрованих кормів у всіх категоріях господарств зросло на 8%, а комбикормів – на 25,6%. В Україні ця цифра відповідно збільшилася на 3,2% і 4,7%.

Витрати кормів усіх видів на 1 голову свині у 2013 р. становили 6,7 ц кормових одиниць, у 2014 р. – 6,36 ц, 2015 р. – 5,95 ц кормових одиниць, що значно менше, аніж по Україні загалом [9].

У 2015 р. концентрованих кормів на 1 голову споживалося у розмірі 5,85 ц кормових одиниць, що на 10% нижче 2013 р. [8]. На приріст 1 ц продукції свинарства концентрованих сумішей для свиней було витрачено у 2015 р. на 10,4% менше, ніж у 2013 р.

На рис. 2.7. подано детальніше середньодобові прирости на вирощуванні, відгодівлі та нагулі у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області [65].

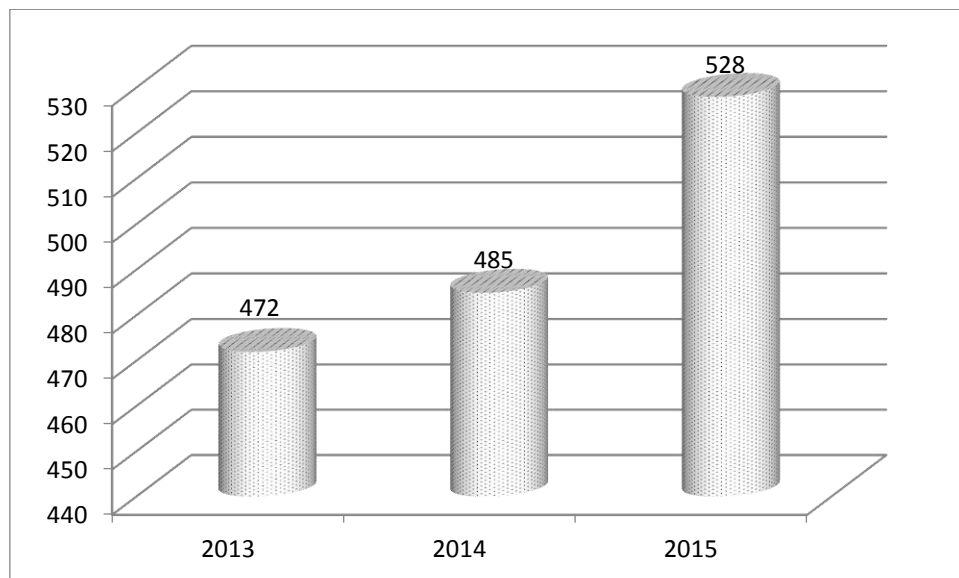

Рис. 2.6. Середньодобові прирости на вирощуванні, відгодівлі та нагулі у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, г

Аналізуючи дані рис. 2.7 варто відмітити зростання середньодобових приростів у галузі свинарства на 11,8% протягом 2013-2015 рр. У 2013 р. цифра склала 472 г, що на 56 г менше, аніж у 2015 р.

У 1990 р. ця цифра складала лише 229 г. За останні 25 років незалежності України середньодобові прирости свиней зросли на 130%.

У 2015 р. середньодобові прирости свиней на усіх стадіях виробничого циклу становили у середньому 528 г, у 2014 р. – 485 г (по Україні – 420 г) [11].

Такі показники є достатніми для рентабельного свинарства, хоча у Європі середньодобові показники на вирощуванні становлять близько 450 г, на відгодівлі – мінімум 850-900 г для ефективного господарювання. Така зміна показників на теренах Тернопільщини свідчить про покращення культури господарювання: утримання, годівлі, відтворювальних властивостей, генетики на свинофермах. Позитивним є те, що у 2014 р. у сільськогосподарських підприємствах зберігалася тенденція підвищення інтенсивності господарювання в галузі тваринництва. Обсяги реалізації худоби та птиці на забій на 6,5% перевищували загальні обсяги вирощування тварин.

Формування сучасних показників виробництва у свинарстві відбувається, в основному, завдяки великим господарствам, що можуть дозволити собі конверсію кормів у розмірі від 3 до 4 к. од. на 1 кг приросту живої ваги.

Підвищення інтенсивності росту з 700 до 800 г веде до зменшення витрат кормів на 0,26 корм. од., або на 7%. В той же час споживання корму зі збільшенням приросту до 700 г підвищується на 11,3%, а до 800 г – на 5,1%, тобто при селекції свиней за енергією росту на відносно невисокому рівні середньодобових приростів їх збільшення відбувається в основному за рахунок підвищення споживання корму, а при високих приростах – шляхом підвищення рівня його використання [13, с. 143].

Покращення якісних параметрів утримання поголів'я свиней, систем годівлі та ветеринарного обслуговування не забезпечує необхідний економічний ефект виробникам. У провідних країнах-виробниках свинини відгодівельна вага 105-115 кг досягається за 160-165 днів, тоді як в нашій країні ця цифра коливається на рівні 168 днів.

Порівнюючи технологію утримання свиней українськими фермерами та наших недалеких сусідів – німців можна використати їхній досвід господарювання у вітчизняному свинарстві. У ФРН на вирощування 1 голови до забійної маси потрібно загалом близько 5-6 місяців. Якщо поросята знаходяться 28 діб на підсосі (ФРН) – це 2,3 опороса в рік на свиню, якщо 21 день – 2,5 опороса відповідно. Якщо 35 діб – лише 2 рази. У сучасних українських сільськогосподарських підприємствах у середньому відлучення починається у віці 28 діб, тоді на 100 свиноматок припадає на 200 поросят менше за 1 рік, аніж у німецьких фермерів. У грошовому еквіваленті – 49 780 грн. на 200 поросят вагою до 10 кг за 1 рік від 100 свиноматок.

Загальну ситуацію в Україні протягом 2013-2015 рр. щодо падежу свиней та виходу поросят на 100 свиноматок показано на рис. 2.8 [52, 53].

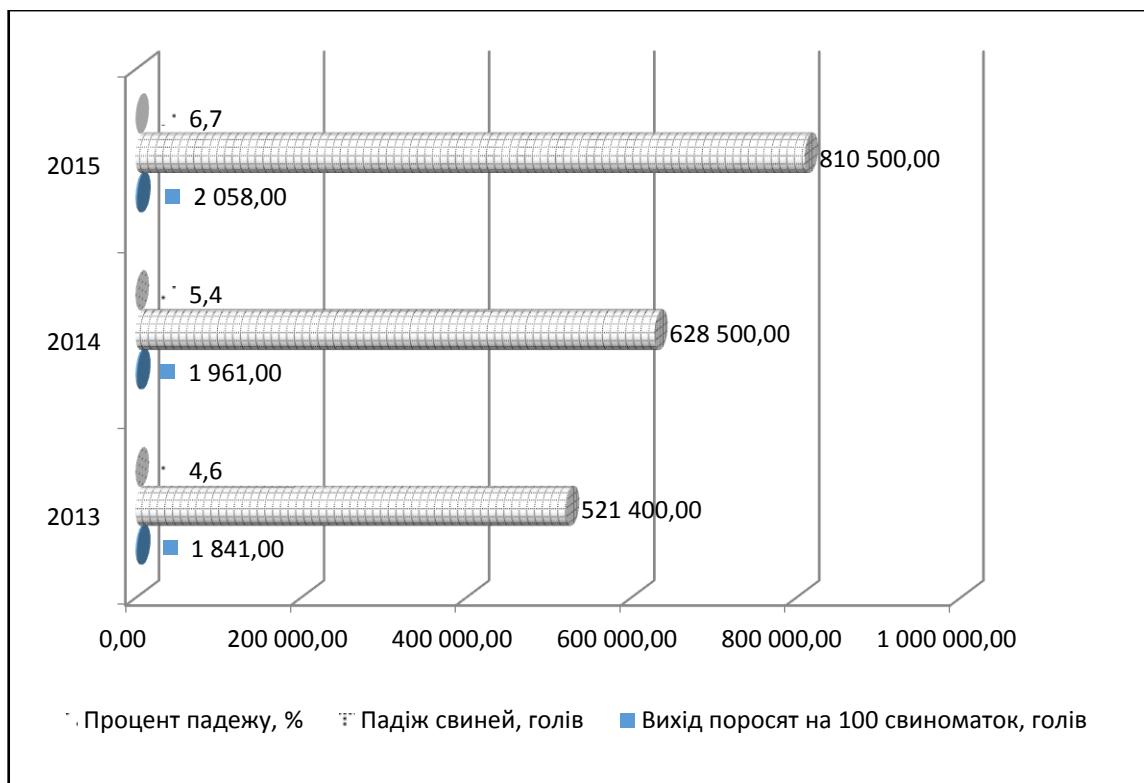

Рис. 2.7. Стан тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України у 2013-2015 рр.

Виходячи з даних рис. 2.8 можна зробити висновок, що вихід поросят у 2015 р. на 100 свиноматок на 11,8% більше, аніж у 2013 р. Проте за

досліджуваний період процент падежу серед поросят зріс на 2,1%, тоді як серед дорослих особин ситуація значно погіршилася – на 55,4%. Цю ситуацію пояснюють спалахом африканської чуми по усіх областях України.

З точки зору ефективності виробництва свинини, вона досягається у випадку, коли термін вирощування тварин до необхідної маси коротший, аніж в інших сільгоспвиробників. Це вагомий чинник впливу на рентабельність підприємства.

На європейських фермах фермери застосовують у великій кількості премікси та протеїнові кормові суміші для свиней. Завдяки цьому окремі господарства досягають середньодобових приростів у розмірі до 1000 гр. [27, с. 106].

Для підвищення кінцевого прибутку у свинарстві не слід забувати, що усі фактори виробництва є взаємопов'язані. Генетика тварин у сучасних умовах – козир свинарства у світі. Ефективність свинарської галузі багато в чому визначається рівнем відтворення свинопоголів'я, яка, у свою чергу, залежить від інтенсивності використання маток і кнурів, а також від характеристики їх відтворювальних здібностей [5, с. 19].

Погана спадковість, навіть за умов повноцінної годівлі і комплексного ветеринарного обслуговування не забезпечить високі показники продуктивності поросят на усіх стадіях виробництва.

Дослідники радять звертати уваги на наступні фактори виробництва у свинарстві [19]:

- Посилення біобезпеки ферми = зниження витрат на ветпрепарати і лікування свиноматок.
- Баланс використання кормів на усіх стадіях вирощування тварин = економія кормової бази господарства.
- Контроль заплідненості свиноматок = збільшення валового виробництва м'яса.
- Створення відповідних умов утримання свиней = швидший набір ваги, відсутність стресів.

- Сортування тварин за віковою групою = полегшення обліку тварин, контролю їх стану здоров'я, недопущення поширення інфекцій на фермі.
- Раціони для кожної вікової групи тварин, чиста питна вода = збільшення середньодобових приростів та економія кормів.
- Постійна оцінка біологічних та фінансових показників виробництва = вдосконалення систем годівлі, утримання, генетика основного стада.

2.3. Економічна ефективність виробництва основних видів продукції тваринництва

У сучасному свинарстві Тернопільської області важливим є той факт, що саме ця галузь сільського господарства характеризується поступовим динамічним розвитком, нарощенням виробничих потужностей, освоєнням усе нових економічних технологій вирощування та годівлі тварин, що безпосередньо впливає на продуктивність свиней. Енергоощадні технології є важливим джерелом отримання дешевого, і водночас якісного м'яса, що відповідно позначається і на рентабельності виробництва свинини вітчизняних товаровиробників.

Концентруючи увагу на обраному напрямі виробництва фермерам варто зосередитися на виборі формування структури поголів'я та систем відтворення стада. Це допомагає максимально використати біологічні особливості свиней, оскільки свині досягають товарної зрілості у віці 6-7 місяців, тоді як гібридні види – у 5-5,7 місячному віці.

На даний час у Тернопільській області у господарствах населення утримується на 12,1% більше свиней, аніж у сільськогосподарських підприємствах. Тому питання ефективного виробництва є ключовим на даному етапі розвитку галузі.

Сільгоспвиробники потребують сприяння з боку держави в інтеграції останніх з переробними підприємствами, у придбанні необхідних кормових сумішей, або їх виготовленні на місцях із зернофуражу, належного

зооветеринарного обслуговування і особливо наданні субсидій фермерам на вирощування молодняку та сприяння у реалізації готової продукції на ринку. Важливим є підвищення заробітних плат працівникам у тваринництві.

Для оцінки рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств у свинарстві варто звернути увагу на структуру їхніх витрат, яка подана у таблиці 2.4 [41], [42].

Таблиця 2.4

**Склад і структура витрат на виробництво продукції свинарства у
всіх господарствах Тернопільської області у 2013-2015 рр.**

	2013		2014		2015	
	Тис. грн.	у тому числі	Тис. грн.	у тому числі	Тис. грн.	у тому числі
Витрати – всього	219337,3	100,0	308022,9	100,0	446242,7	100,0
у тому числі						
прямі матеріальні витрати	197636,7	90,1 100,0	280193,0	91,0 100,0	399992,2	89,6 100,0
з них						
Корми	159155,4	80,6	218880,1	78,1	282041,8	70,5
пальне і мастильні матеріали	3017,9	1,5	4228,6	1,5	7492,4	1,9
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	5364,8	2,7	4096,1	1,5	12228,4	3,0
решта матеріальних витрат	30098,6	15,2	52988,2	18,9	98229,6	24,6
прямі витрати на оплату праці	10213,6	4,7	11244,7	3,6	24029,1	5,4
інші прямі витрати і загальновиробничі витрати – всього	11487,0	5,2 100,0	16585,2	5,4 100,0	22221,4	5,0 100,0
з них						
амортизація необоротних активів	5938,6	51,7	9440,8	56,9	13133,0	59,1
відрахування на соціальні заходи	3733,8	32,5	3989,5	24,1	6343,5	28,5
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	1814,6	15,8	3154,9	19,0	2744,9	12,4

Дані таблиці 2.4 свідчать, що протягом досліджуваного періоду простежується тенденція до збільшення рівня витрат на 1 ц свинини у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області [42].

Варто зауважити, що у 2015 р. стабільно основну статтю витрат у галузі свинарства становили прямі матеріальні витрати 89,6%, з яких 70,5% припадає на корми тваринам. Порівнюючи із 2013 р., частка матеріальних витрат на виробництво продукції скоротилася на 0,6%, з 90,1,2% у 2013 р. до 89,6% у 2015 р. При цьому за досліджуваний період вартість кормів зросла в 1,7 разів, паливо-мастильних матеріалів – у 2,5 разів.

На рис. 2.9 [42] відображено структуру затрат на виробництво 1 ц свинини у Тернопільському районі станом на 2015 р.

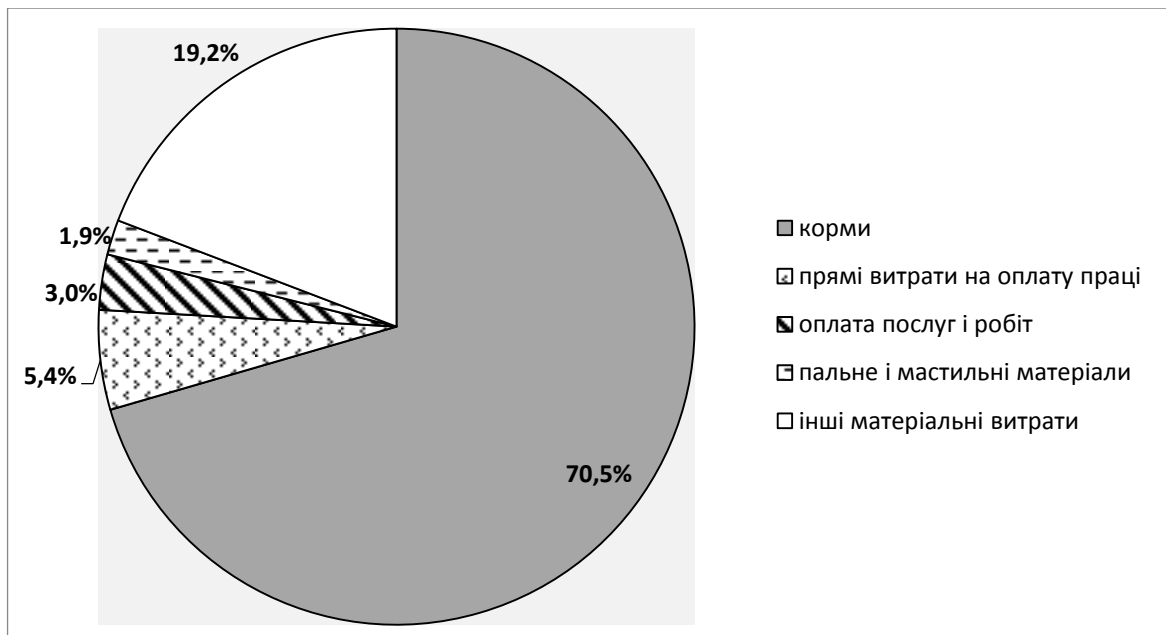

Рис. 2.8. Структура затрат на виробництво 1 ц свинини у господарствах Тернопільського району у 2015 р. (у %)

За даними рис. 2.9 у структурі виробничих витрат у свинарстві найбільшу частку займають корми – 70,5%. Друге місце у структурі витрат відведено оплаті праці – 19,2%. Найменшу частку займають паливо-мастильні матеріали – 3,0% та інші матеріальні витрати – близько 1,9%.

Проаналізувавши ринок кормів у галузі тваринництва по Україні слід відзначити, що за останній період відбулося зростання цін на корми протеїнової та зернової групи. Витрати фермерів на 1 ц пшениці зросли на 35% із 127,60 грн. у 2014 р. до 172,30 грн. у 2015 р.

На ринку кормових інгредієнтів у 2014 р. ціни на соняшниковий шрот та макуху станом на 18-24 листопада складали 1300-1800 грн./т, у 2015 р. – 4800-5100 грн. Соевий шрот відпускали у 2015 р. за ціною 9700-10300 грн., що в 1,8 разів вище рівня 2014 р.

Варто зауважити, що такі витрати, як амортизація та оплата праці піддаються стимулюванню через підвищення продуктивності техніки та праці, інші матеріальні витрати – через удосконалення організації процесу виробництва, проте виробники свинини не можуть контролювати ціни на паливо та корми для тварин.

Проаналізувавши індекс витрат на виробництво продукції сільського господарства у 2013-2015 рр. в Україні становив 179,7%, і формувався, у першу чергу, завдяки збільшенню вартості запчастин до техніки, пального, а також девальвації гривні у 2,9 рази. У зв'язку із коливанням курсу гривні у 2015 р. імпорт свинини скоротився більше, аніж у 8 разів до 3,5 тис. т, експорт свинини зріс майже у 3 рази – 27,17 тис. т.

Ціни на дизельне паливо для аграріїв зросли у 2,1 рази за 2014-2015 рр.

Протягом 2013-2015 рр. індекс цін реалізації сільського господарства сільськогосподарським підприємствам у рослинництві по Україні зріс на 57,4%, у тваринництві – на 38,9% [63].

На зернові та зернобобові ціни зросли на 54%, із 1806,7 грн. за 1 т у 2014 р. до 2798,8 грн. у 2015 р. Відтак на пшеницю ціни підвищилася на 35,1%, ячмінь – 33%. Найвищий рівень середніх закупівельних цін зернових культур підприємствами, що займалися переробкою та зберіганням у січні-грудні 2015 р. у Тернополі і становив – 3981,4 грн/т, Тернопільському районі – 2688,2 грн/т, Збаразькому районі – 2595,4. По Тернопільській

області середній рівень закупівельних цін на зернові становив 2702,3 грн/т [51].

Із загального обсягу худоби та птиці на переробні підприємства надійшло за на 42,9% більше свинини. Середня жива вага однієї голови свиней – 114 кг (на 5 кг менше) аніж у 2013 р. Середня вага 1 голови свині, яка була продана переробним підприємствам в Україні становила у 2015 р. 112 кг, що на 2,7% вище, аніж у 2013 р. [65]. Загалом, свиней закупляли у середньому по 18 889,4 грн. за т живої ваги.

Відбулося значне зростання рівня виробництва у сільськогосподарських підприємствах – на 12,2%, а у господарствах населення – скорочення на 2,4%. Проте у сумі галузь тваринництва виробила у 2015 р. на 1,5% більше продукції, ніж за попередній рік.

Підвищення рентабельності виробництва свинини має велике значення для переведення галузі на самофінансування і самоокупність, оскільки лише на цих принципах вона може функціонувати в умовах ринкових відносин, забезпечувати постійне зростання обсягів виробництва м'ясних ресурсів і підвищення матеріального добробуту працівників галузі.

Серед резервів підвищення рентабельності виробництва свинини поряд із заощадженням матеріальних, трудових та інших виробничих витрат важливе місце належить факторам, які підвищують рівень реалізаційних цін, а саме: якість свинини, строки її реалізації, вгодованість тварин тощо.

Рівень ефективності сільськогосподарського виробництва у Тернопільській області у 2015 р. показано у таблиці 2.5 [42].

Таблиця 2.5

Ефективність сільськогосподарського виробництва у Тернопільській області у 2015 р. (млн. грн.) [42]

	Сільськогосподарські підприємства	У тому числі				
		недержавні	з них			
			господарські товариство	приватні	Інші	Державні
Продукція тваринництва						
повна собівартість	1011,2	1011,1	513,8	495,5	1,7	0,1
дохід (виручка) від реалізації	1296,9	1296,9	612,0	683,2	1,7	0,0
рівень рентабельності (збитковості), %	28,3	28,3	19,1	37,9	-3,7	-65,0

Дані таблиці 2.5 показують, що у 2015 р. найбільш рентабельними були приватні сільськогосподарські підприємства з рівнем рентабельності 37,9%. Друге місце за цим показником зайняли недержавні – 28,3%. Найнижчий рівень ефективності показали державні підприємства.

Досліджуючи ефективність господарювання сільськогосподарських суб'єктів галузі тваринництва Тернопільщини у 2015 р. варто зауважити, що у 2013 р. рівень рентабельності становив 7,1%, що на 21,2% нижче, ніж у 2015 р. [40]. У 2013 р. збитковими були лише державні підприємства у галузі (-19,1%), тоді як у 2015 р. ситуація значно погіршилася у зв'язку з недофінансуванням тваринництва у цьому році. Надалі найбільш ефективними залишаються приватні сільськогосподарські підприємства з рівнем рентабельності 28,3%.

Аналізуючи рівень рентабельності виробництва свинини на м'ясо у Тернопільській області, у 2013 р. найбільш ефективними були

сільськогосподарські підприємства – 8,1%, тоді як у 2015 р. ця цифра досягнула 42,4% рентабельності. Господарські товариства відзначаються рівнем рентабельності близько 0,9% і 6,6% у 2013-2014 рр., у 2015 р. – 22,3% [42].

Слід також відмітити, що рентабельною залишається галузь рослинництва, яка забезпечує прибутковість на рівні 42,2% у сільськогосподарських підприємствах, що на 33,9% вище рівня 2013 р.

У розрізі середніх цін реалізації сільськогосподарської продукції за всіма напрямками, то вони характеризувалися тенденцією до зростання: у 2013 р. – 15493,3 грн/т, 2014 р. – 18728,5 грн/т, 2015 р. – 23052,4 грн/т.

У 2015 р. близько 77,8% продукції свинарства було реалізовано на переробні підприємства, і лише 7,2% через власні магазини та на ринку [48].

Кінцеві результати від реалізації свиней на м'ясо у 2013-2015 рр. подано у таблиці 2.6 [40-42].

Таблиця 2.6

Результати від реалізації свиней на м'ясо у 2013-2015 рр.

	Кількість реалізованої продукції, тис.ц	Повна собівартість продукції тис.грн.	Чистий дохід (виручка) тис.грн.	Прибуток, збиток тис.грн.	У розрахунку на 1 ц продукції		Рівень рентабельності (збитковості), %
					повна собівартість, грн	середня ціна реалізації, грн	
2013	154,7	221 473,9	239397,0	17923,1	1431,45	1547,29	8,1
2014	209,4	353 000,0	391 100,0	38 100,0	1686,04	1868,01	10,8
2015	233,1	399 387,2	568 847,9	169460,7	1713,62	2440,71	42,4

За даним таблиці 2.6 зробимо висновок, що останні три роки для галузі свинарства були прибутковими, рівень рентабельності зріс на 34,3%. На

ринку спостерігалось також зростання реалізаційних цін 1 ц продукції на 893,42 грн. Повна собівартість 1 ц свинини зросла на 282,17 грн/ц.

Із зростанням реалізаційних цін на свинину (на 48,7%) протягом 2013-2015 рр. товаровиробники почали нарощувати поголів'я тварин із 372,1 тис. гол. до 426,5 тис. гол. При цьому кількість залучених працівників у галузі тваринництва скорочувалася і становила 2353 осіб у 2013 р., 2489 осіб у 2014 р. і у 2015 р. – 2125 особи. Середні ціни закупівлі переробними підприємствами свиней у живій вазі по Україні у 2015 р. становили 24383,9 грн/т, у Тернопільській області ця цифра коливалася на рівні 24356,1 грн/т, що на 28,9% вище попереднього року. У 2014 р. по Україні цей показник був зафіксований на рівні 18355,9 грн/т, що на 15,7 % вище, аніж у 2013 р. [32], [33].

У січні-вересні 2015 року у розвиток економіки області підприємствами та організаціями вкладено 1854,2 млн. гривень капітальних інвестицій, що на 8,7% менше, ніж у відповідному періоді минулого року. Найбільше скорочено обсяги капітальних інвестицій Борщівським (на 78,8%), Гусятинським (на 48%), Лановецьким (на 29,4%), Підволочиським (на 28%) та Збаразьким (на 23,5%) районами. Найнижчий обсяг капітальних інвестицій на одиницю населення залучено у Підгаєцькому (213,4 грн.), Монастирисьькому (299,3 грн.) та Зборівському (331,5 грн.) районах [23].

Найбільш прибутковими у галузі свинарства вважають: свинокомплекс ТОВ «Агро-Ланівці» (дочірнє підприємство ПАП «Агропродсервіс»), ПАП «Агропродсервіс», що за три кілометри від Ланівців, у с. Оришківці. У ТОВ «Агро-Ланівці» понад 15 000 голів (свиноматки та поросята), і воно займає територію у 9 га., а на ПАП «Агропродсервіс» – близько 60 тисяч свиней і 16 свинарників.

Окремим напрямком діяльності підприємства «Агропродсервіс» є тваринництво, в якому чільні позиції належать свинарству. Виробничі потужності галузі розташовані у Ланівцях, Байківцях та Настасові.

Свинокомплекс у селі Настасів складається з репродуктора на 9600 свиноматок, дорощування поросят на 45 тисяч голів, генетичного центру для утримання кнурів потужністю 200 голів з лабораторією штучного осіменіння. У Байківцях знаходиться відгодівля на 4 тисячі свиней, у селі Оришківці Лановецького району – відгодівля на 46 тисяч свиней. Введено в експлуатацію три нових репродуктори: в Ланівцях на 2 тисячі голів, у селі Дворіччя Тереховлянського району – 1 тисяча голів, у селі Старе Місто Підгаєцького району – 1 тисяча голів.

На 15 квітня 2015 року загальне поголів'я свиней в корпорації становить 115 222 голів, у тому числі 14 026 основних свиноматок.

В розрізі динаміки збільшення поголів'я свиней, то у 2013 р. цифра складала 53 096 голів, у 2014 р. – 104 607 голів, у 2015 р. – 130 722 голів. За досліджуваний період поголів'я свиноматок збільшилося в 1,8 разів, з 7992 голів у 2013 р. і до 14 600 голів у 2015 р.

Свинарство в «Агропродсервісі» почали активно розвивати з 2005 року. Вже через рік господарство отримало статус племінного репродуктора, а в 2009-му – племінного заводу з розведення свиней породи «Ландрас».

В «Агропродсервісі» ретельно слідкують за генетичним матеріалом поголів'я, який закупають у датської компанії «Дан Бред», що гарантує європейську якість та стабільне зростання виробничих показників. У 2011-2013 роках закуплено понад 5000 свиноматок племінної програми «DanBred» (Королівство Данія), що значно покращило виробничі показники свинокомплексу корпорації.

У господарствах утримують породи Ландрас, Дюрок, Велика Біла. На 1 свиноматку в рік вихід поросят становить 29,6 голів, кількість опоросів на свиноматку досягає 2,3. Поросят відлучають у віці 28 днів з вагою у 7,2-7,3 кг. Середньодобові прирости свиней на вирощуванні становлять 531 грам.

Завдяки якісній племінній селекції і збалансованій кормовій базі середньодобовий приріст свиней на стадії відгодівлі становить 900 грам, із середнім виходом 60-62 кг пісного м'яса на 100 кг живої ваги. І це при

репродуктивній нормі 12 поросят на 1 свиноматку з більш ніж двома опоросами на рік. Дані показники впевнено можна вважати одними з кращих в Україні.

В 2011 році з метою цілковитого забезпечення потреб свиногокомплексу власними кормами побудовано потужний комбікормовий завод продуктивністю 300 тонн/добу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Станом на 31 грудня 2015 року у Тернопільській області нараховувалось 1021 сільськогосподарських підприємств, у користуванні яких було 449,6 тис. га сільськогосподарських угідь з них 440,1 тис. га – рілля. У користуванні одного сільськогосподарського підприємства перебувало близько 440 га угідь, що на 70,4 га менше, аніж у 2013 р.

2. Вартість товарної продукції тваринництва у 2013-2015 рр. зросла на 4,3% із 2,2 млн. грн. до 2,3 млн. грн., що є позитивним фактором у формуванні галузевої структури виробництва цієї категорії господарств в Тернопільській області.

3. У 2014 р. за рахунок бюджетних дотацій тваринникам було виділено 413,8 тис. грн., що на 46,01 % нижче, аніж у 2013 р. Рівень підтримки вітчизняних фермерів є недостатнім на даному етапі розвитку галузі.

4. В загальному підсумку сільськогосподарські підприємства, що вирощують свиней у 2015 р. закінчили із чистим доходом у розмірі 339,4 тис. грн., з рівнем рентабельності при цьому 42,%, що є на 34,3% більше ніж у 2013 р. Незважаючи на це для виробників більш прибутковим залишається галузь рослинництва.

5. Якщо у 2013 р. усі господарства області утримували 372,1 тис. гол. свиней тоді у 2015 р. ця цифра зросла на 14,6%. У сільськогосподарських підприємствах цифра збільшилася на 55,6 % за досліджуваний період, поруч із цим у господарствах населення вирощування свиней скоротилося на 4,1%. У 2015 р. середньодобові прирости свиней на усіх стадіях виробничого циклу становили у середньому 528 г, у 2014 р. – 485 г (по Україні – 420 г) [59].

6. Збільшення виробничих витрат на 1 ц свинини із 1547,29 грн. до 2440,71 грн. не вплинуло негативно на прибутковість даної галузі: рівень рентабельності збільшився із 8,1% до 42,4% або у 5,2 рази.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

СВИНАРСТВА

3.1. Сучасні тенденції розвитку інноваційних процесів у свинарстві

Ефективний розвиток галузі свинарства можливий за умови створення та вдалого оперування усіма необхідними об'єктивними та суб'єктивними складовими ресурсного потенціалу підприємств-виробників свинини. Інноваційний та інвестиційний потенціал є одними з провідних та взаємопов'язаних елементів в складній структурі підприємства. Вони містять у собі явні і приховані можливості для здійснення простого та розширеного відтворення, яке з огляду на депресивний стан вітчизняного свинарства наразі є як ніколи актуальним. Інвестуючи в інновації виробник свинини має за мету не тільки підвищення ефективності виробництва, а й зміцнення конкурентоспроможності підприємства в цілому – це своєрідний захід страхування від ролі аутсайдера на внутрішньому та зовнішньому ринку м'яса у майбутньому [67].

На жаль, всупереч практиці більшості країн світу та вітчизняним традиціям, ця важлива галузь тваринництва в Україні впродовж останніх двох десятиріч зазнала деструктивних змін, які привели до її занепаду. У більшості господарств генетичний потенціал українських порід свиней використовується за репродуктивними якостями лише на 45-50%, а за відгодівельними навіть на 20-25%. Однією з причин негативного стану свинарства є та обставина, що до 70% свинини виробляється екстенсивно. Іншою причиною є перерозподіл виробництва між сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення [29, с. 54].

За період з 1990 р. по 2015 р. в усіх категоріях господарств в Україні загальне поголів'я свиней скоротилося – від 19 946,7 тис. голів до 7079,0 тис. голів, тобто у 2,8 рази, а відгодівельне – у 4,7 рази. Проте до

цього слід додати, що виробництво продукції свинарства у 2015 р. залишалось рентабельним: рівень рентабельності склав 5,6%. Позитивні зрушення у галузі почалися з 2012 року, що пояснюється сприятливими умовами для інвестування галузі та одночасним зростанням цін на свинину. У 2010 р. стан галузі різко погіршився: відбулося як скорочення поголів'я свиней, так і обсягів виробництва через різке підвищення цін на кормові ресурси і, в першу чергу, на комбікорми, що обумовило зростання собівартості. В умовах зростання обсягів імпорту свинини в країну у цей період виробники не могли підвищувати ціни, а тому змушені були сповільнювати темпи росту поголів'я, а подекуди і взагалі його скорочувати.

Тому надзвичайно важливо в сучасному мінливому середовищі знаходити і відзначати проблемні питання виробництва та шукати альтернативні шляхи покращення роботи господарюючих суб'єктів.

Дана обставина зумовлює фокусування уваги на 4-х основних факторах, що лежать в основі інтенсифікації свиногокомплексів, а саме:

- 1) корми та годівля;
- 2) генетика та селекція;
- 3) ветеринарне обслуговування;
- 4) умови утримання

Найбільші резерви підвищення ефективності вітчизняного свинарства криються саме у покращенні кормової бази, кормовиробництві і процесах годівлі. Сучасне свинарство починає широко використовувати у раціонах покращені кормові добавки, що стимулюють ріст м'язових і жирових тканин, поліпшують обмін речовин та збільшують середньодобові прирости.

Слід зауважити, що оптимізація раціону за рахунок введення більшої кількості дорогого корму збільшує вартість 1 т кормосуміші на 24%, але внаслідок зміни її поживності, середньодобові прирости зростають з 362 до 607 г, а ефективність вирощування середньорічної голови свиней зростає з 49 до 196 грн. Тобто вкладені кошти у поліпшення якості кормосуміші не лише окупаються, а й приносять значний прибуток [14, с. 283].

Нестача або надлишок у раціоні навіть одного необхідного компонента знижує ефективність інших, що викликає зменшення коефіцієнта корисної дії корму. Поживні та біологічно активні речовини дають позитивний ефект тільки у тому випадку, коли вони надходять до організму у суворо визначеній кількості і співвідношенні, відповідно щоденної потреби. Скорочення затрат кормів на одиницю продукції в значній мірі залежить від організації правильної і повноцінної годівлі свиней з урахуванням найновіших даних зоотехнічної науки. Вплив покращення конверсії кормів на відгодівлі свиней подано у таблиці 3.1 [24].

Таблиця 3.1

Вплив покращення конверсії корму на відгодівлю свиней

Конверсія корму (кг корму на кг приросту)	Витрати корму на 90 кг приросту (кг)	Економія корму (кг/голову)	Вплив на затрати (євро)
1: 3,2	288	+18	+5,4
1: 3,0	270	0	0
1: 2,9	261	-9	-2,7
1: 2,8	252	-18	-5,4
1: 2,7	243	-27	-8,1
1: 2,6	234	-36	-10,8
1: 2,5	225	-45	-13,5

З таблиці 3.1 чітко видно, що із скороченням конверсії кормів на 1 кг приросту живої маси свиней, витрати кормосумішей на 90 кг приросту поступово скорочуються. Найвищий рівень економії кормів в розрахунку на 1 голову стада спостерігається при конверсії 2,5 кг корму на 1 кг приросту. Як показує таблиця навіть незначна зміна в конверсії кормів з 2,6 до 2,5 кг сприяє зменшенню витрат на 2,7 євро на 1000 грам приросту живої маси. При співвідношенні 1:3,2 на виробництві будуть спостерігатися перевитрати кормів у розмірі 18 кг на одну голову, що призведе до погіршення фінансових результатів на 5,4 євро на 1 голову.

Аналіз раціонів переважної більшості свинарських господарств України показав, що потреба тварин в протеїні задовольняється не більш, як на 80%. При цьому, більш як на 30% раціони свиней не забезпечуються лізином. В зв'язку із цим, останнім часом ведуться пошуки можливості розв'язання цієї проблеми шляхом використання нетрадиційної сировини, як джерела для виробництва кормових добавок з високою протеїновою поживністю.

Фермери, додаючи лізин-протеїнову добавку свиням (2-4% раціону) зауважують що її споживання позитивно позначається на живій масі під час забою тварин. На кінець звітного періоду жива маса контрольних тварин перевищує масу інших свиней на 7,4 та 10,2 кг, або у відсотковому відношенні – 7,3 і 9,7%.

За вмістом сала тварини дослідних груп поступаються аналогам на 1,3 і 1,6%, та у туші на 3,4 і 2,0%. Величина виходу м'яса живих тварин зростає на 0,8 та 1,1%.

Використання цього препарату відкриває для фермерів нові можливості у вітчизняному свинарстві. На відгодівлі в кількості 2 і 4% за протеїном, валові прирости живої маси свиней у стаді зростають на 264 кг.

Ринок постійно кидає нові виклики вітчизняним свинарям, тому останні постійно шукають нові і нові пробіотики для підвищення резистентності організму і продуктивності тварин, та профілактики стресів відлучених поросят.

Отже, питання подальшого вивчення ефективності використання пробіотиків у годівлі свиней, їх впливу на продуктивність, імунітет, гематологічні показники, відгодівельні і м'ясні якості тварин та профілактику стресу у поросят після відлучення є актуальними і мають важливе наукове і народногосподарське значення.

Відомо, що жива маса та інтенсивність росту тварин є основними показниками, які характеризують вплив того чи іншого фактора на обмін речовин та функціональний стан будь-якого організму.

У таблиці 3.2 показано рівень впливу добавок на динаміку живої маси свиней білої породи (вік від 4 місяців, жива маса від 66 кг) [5].

Таблиця 3.2

**Результати впливу глютамінової кислоти на динаміку живої маси
молодняку свиней на відгодівлі**

№	Показники	Контрольна група	Дослідна група
1	Кількість тварин, голів	65,6	65,6
2	Середня маса на початок дослідів, кг	115,2	123,9
3	Середня жива маса на кінець дослідів, кг	49,6	58,3
4	Абсолютний приріст, кг	5,2	4,9
5	Затрати кормів на 1 кг приросту, корм. од	257,9	285,6
6	Затрати кормів всього, корм. од.	463,6	545,0
7	Середньодобовий приріст, г.	595,2	663,3
8	Отримано продукції по групі, кг	-	+68,1
9	Середня реалізаційна ціна 1 кг продукції, кг	65	65
10	Реалізовано продукції на, грн.	38688,0	43114,5
11	Отримано додаткового прибутку, грн.	-	4426,5

Як показує таблиця 3.2 застосування добавок у кормових сумішах 4-х місячним поросяткам збільшує їх середньодобові прирости на 11%, а прибуток господарства по групі дослідних тварин – на 4426,5 грн. Проте важливо відмітити що затрати кормів на 1 кг приросту у дослідній групі зросли на 27,7 корм. од, що значно вплинуло на отримання додаткових 68,1 кг продукції у стаді. І як результат – на 11,4% було реалізовано більше продукції у вартісному виразі по дослідній групі свиней.

Ще одним важливим фактором інтенсифікації у галузі свинарства є економічно обґрунтована організація виробничого процесу.

На фоні ситуації, що склалася у свинарстві, сільськогосподарські підприємства намагаються мінімізувати витрати виробництва на усіх етапах виробничого процесу. В основному належну увагу приділяють сьогодні таким складовим виробничого процесу, як температурний режим, рівень

вологості повітря, розміщення поросят і свиней по вікових групах (таблиця 3.3) [5, с.1].

Таблиця 3.3

**Вплив технологічних факторів виробництва на зміну живої ваги свиней,
кг**

Фактори впливу	Показники зміни на одиницю	Технологічні групи поросят			Разом
		Підсисні (45 днів)	Дорощування (60 днів)	Відгодівельн ий молодняк (83 дні)	
Середньодобові прирости, (x_1)	Грам	0,55	0,59	1,39	2,53
Температурний режим, (x_2)	°С	0,1	0,06	0,67	0,83
Вологість повітря, (x_3)	%	0,33	0,02	0,2	0,57
Добова норма кормів, (x_4)	корм. Од	0,84	1,72	4,79	7,35
Кількість поросят у клітці, (x_5)	голову	0,05	0,38	0,42	0,85
Разом		1,87	2,77	7,49	11,83
За умов:					
середньодобових приростів, г		260	508	644	
середнього температурного режиму, °С		20	19	19	
середньої вологості повітря, %		75	67	79	
кількості поросят у клітці, гол.	11	24	18		
добової кількості згодованих кормів, корм. од	1,6	2,5	4,8		

Аналізуючи таблицю 3.3 можна зробити висновок, що незначне відхилення від нормативів організації виробничого процесу може призвести до втрати суми у розмірі 1,31 грн. протягом доби на 1 поросяті.

У фінансовому вираженні у першому варіанті (тривалість виробничого циклу складає 334 дні) втрати дорівнювали лише 440,88 грн., у третьому варіанті при 373 днях цифра склала 492,36 грн.

Варто зауважити, що витрати кормів у галузі свинарства складають близько 65% від загальної собівартості свинини. Згідно нормативів, за умов добре збалансованої кормової бази, на 1 ц приросту живої маси свиней припадає від 400 до 450 корм. од. Тоді, як незбалансування усіх компонентів у раціонах тварин може збільшити ці витрати в 1,5-2 рази.

У численних статтях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників характеризуються кількісні та якісні аспекти інноваційного розвитку галузі.

За оцінками вчених січнево-лютневі, так і березнево-квітневі опороси з економічної точки зору є більше вигіднішими для господарства, оскільки отриманий молодняк відгодовують у літньо-осінній період, що здешевлює кормову базу, а утримання стада у літніх таборах скорочує сумарні витрати виробництва та зменшує затрати праці.

Для утримання свиней світові гуру будівництва нових свинокомплексів рекомендують альтернативні варіанти приміщень з утепленою стелею. Такі будівлі необхідні для утримання підсисних свиноматок та поросят після відлучення.

Найбільш окупними та вигідними є *ангари*. Досвід країн з розвиненою ринковою економікою (США, Канада, Японія, Німеччина і інші) показує що використання ангарів дозволяє суттєво знизити витрати по обслуговуванню тварин, пов'язані з прибиранням гною та кормороздачею, а безперегінний метод утримання забезпечує безстресове вирощування молодняку. Основними перевагами "холодного утримання" є досить значна економія енергоносіїв в структурі собівартості свинини. Впровадження цієї технології

утримання свиней дозволяє на одиницю інвестицій отримати в 4-5 разів більше свинини, ніж при традиційному свинарстві [31].

Основна мета галузі свинарства – це поліпшення ефективності виробництва за рахунок підвищення продуктивності праці та зниження витрат на виробництво свинини, тобто зменшення собівартості продукції. Жорстка конкуренція у виробництві свинини вимагає підвищеної уваги до технології та техніки годівлі. На всіх ділянках потрібно знижувати кормові затрати, не знижуючи при цьому продуктивність тварин.

На собівартість виробництва свинини впливає багато факторів, але лєвова частка припадає на корми: у Європі – 48-50 %, в Україні – приблизно 50-60 %. Тому одним з найважливіших питань є якомога раціональніше використання кормів з їх мінімальними витратами. Саме для цього існують *автоматичні системи транспортування та роздачі сумішей*, які відіграють дуже важливу роль у сучасній технології промислового вирощування свиней.

Цикл виробництва свинини триває близько 11 місяців (від запліднення до продажу). Причому, запускаючи процес, ви не знаєте, скільки готового продукту продасте і за скільки. Тому чим менша собівартість, тим більша вірогідність, що ви заробите гроші [21].

Щоб контролювати виробничі витрати, спочатку потрібно з'ясувати їх суть. Наприклад, собівартість на будь-якій фермі можна легко скоротити на 60% – просто не годуйте свиней! Однак тварини помруть із голоду, а за ними загине і господарство.

У свинарстві для створення умов безбиткового виробництва м'яса починають усе частіше використовувати два типи годівлі: годівля рідкими та сухими кормами (таблиця 3.4) [5]. На даному етапі розвитку галузі у світі сухий тип годівлі є більш поширеним і використовується майже на 80% діючих ферм, що пов'язано з тим, що даний тип годівлі не потребує великих витрат на закупівлю обладнання, більш простий у застосуванні та монтажі, а також відповідає більш високим санітарно-гігієнічним вимогам.

Таблиця 3.4

Порівняльна характеристика рідкого та сухого типу годівлі свиней

	Система годівлі вологим кормом з датчиками		Система годівлі сухим кормом вдосталь
Стать	Свинки та кнурі		Свинки та кнурі
Порода: Ландрас/Велика Біла	Материнська лінія		Материнська лінія
Кількість свиней на початку тестування	3588		842
Вага на початку тестування на свиню	53,4		50,9
Вага в кінці тестування на свиню	98,9		102,8
Днів на тестуванні	47		53
Всього приріст на свиню	45,5		51,9
Середньодобовий приріст на свиню	0,976		0,989
Середньодобове споживання корму	2,569		2,46
% вибуття/падежу	2,29		0,36

Як показують розрахунки наведені у таблиці 3.4 система годівлі сухими кормами на 14% збільшила прирости на одну голову в стаді. Незважаючи на незначну зміну в середньодобових приростах, відсоток падежу при рідкій системі годівлі у 6 разів вищий, аніж при рідкому. Під час тестування помітно зросла вага тварин, що утримувалися на сухостої на 51,9 кг, проти 45,5 кг при рідкій подачі кормів.

Більшість інноваційних здобутків направлені на покращення умов утримання молодняку, адже поросята народжуються з дуже незначним прошарком жиру, у них відсутня щетина, недосконала терморегуляція.

Експлуатація інфрачервоних ламп сприяє досягненню оптимального мікроклімату, значно знижує поточні виробничі витрати при обігріві поросят (до 70%) і поліпшує повітряний режим у приміщенні.

Зональні обігрівачі залишили далеко позаду інші системи обігріву, показавши енерговитрати на рівні 18,28 грн. з розрахунку на свиномісце на рік, що в 3-4 рази нижче від інших варіантів опалення.

Беручи до уваги рівень конкуренції на ринку, усе більше господарств приділяє увагу організації скотомісць, що позитивно відображається на самопочутті тварин, і підвищує щодобові прирости.

Досягши маси 30-35 кг поросят переводять переважно в приміщення відгодівлі. Модернізація відгодівлі полягає в переході на «сухе» годування із застосуванням автоматичних годівниць за технологією годування і автоматичною роздачею корму спіральними або шайбовими для ланцюжка транспортерами. Є можливість збільшення поголів'я в існуючих приміщеннях на 25-50% за рахунок застосування нових здвоєних годівниць на 70 голів, що знижує витрати на реконструкцію і збільшує виробництво м'яса. Переклад на такий тип годування дозволяє підвищити середньодобові прирости до 0,9-1 кг і понизити витрату кормів з 5-6 кг до 2,3-2,9 кг на 1 кг приросту.

У передових господарствах досягнути високих щодобових приростів тварин можливо лише за умови регульованого мікроклімату, та розробленої системи обігріву приміщень у різні пори року. Нижче подані графіки залежностей температури повітря на фермах і рівня щодобових приростів свиней рис. 3.1 та рис. 3.2 [23, с. 2].

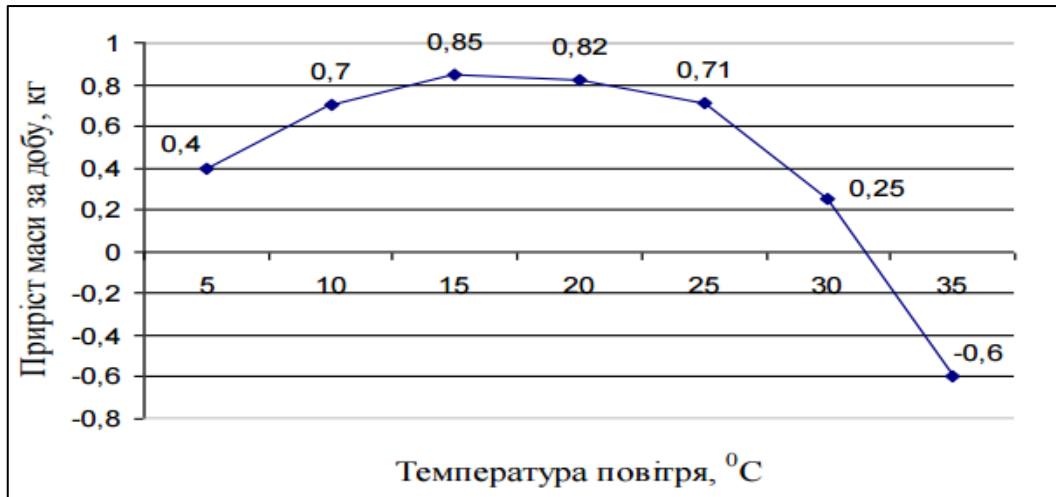
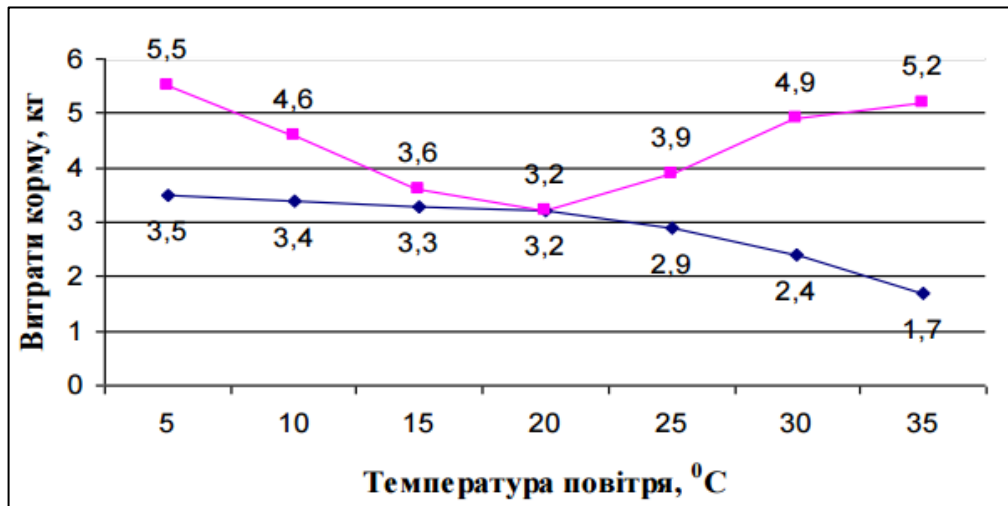

Рис. 3.1. Добовий приріст живої ваги свиней залежно від температури повітря

Із рис. 3.1 чітко видно, що найоптимальнішою температурою утримання поголів'я є температура повітря з позначкою від 15 до 20°C. Подальше зміна клімату у свинарнику призводить до погіршення самопочуття тварин, втрати апетиту, і як наслідок – скорочення приростів майже на 600 грам, при температурі вище 35°C. Надмірна прохолода теж шкідлива для поголів'я: від 5 до 10°C зростання приростів коливається у межах 300 грам.

—◆— Витрати корму на 1 кг приросту —■— Добові витрати корму

Рис. 3.2. Споживання кормів тваринами залежно від температури повітря

Виходячи з даних рис. 3.2 можна зазначити, що за умови підвищення температури повітря в приміщеннях для тварин, витрати корму на 1 кг приросту знижуються. При $t=5^{\circ}\text{C}$ вони становлять 3,5 кг, тоді як при 35°C – на 48% менше. Зауважимо, що поряд із цим добові витрати кормів спостерігаються на найнижчому рівні $t=20^{\circ}\text{C}$, при $t=35^{\circ}\text{C}$ – 5,2 кг.

Аналізуючи подані вище дані варто звернути увагу на те, що висока температура негативно впливає на відтворну здатність свиноматок: у них гальмується процес приходження до охоти, кількість новонароджених поросят зменшується. Тому питання оптимізації усіх виробничих процесів вимагає на даному етапі розвитку системного характеру.

3.2. Процеси інтенсифікації та комплексної механізації процесів виробництва у галузі свинарства

Ефективний розвиток галузі свинарства неможливо сьогодні уявити без значного обсягу інвестицій в інтенсифікацію виробництва. Це основне джерело утримання конкурентних позицій підприємством та підвищення його прибутковості. Сучасний ритм у бізнесі вимагає постійного моніторингу альтернативних технологій у галузі тваринництва для ефективного функціонування свинокомплексів. Подальший розвиток галузі на традиційних основах не може забезпечити високі якісні показники вирощування порослят, низький рівень: собівартості готової продукції, витрат праці, електроенергії, її екологічність, тощо.

Як відомо, на рентабельність у свинарстві впливає ефективність використання виробничого потенціалу господарюючого суб'єкту.

Високих економічних результатів можливо досягнути лише завдяки оновленню наявних свинокомплексів. Сучасний розвиток будівельної галузі відкриває нові можливості для впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, і допомагає реалізовувати генетичний потенціал стада. Значна увага приділяється у процесі реконструкції механізації та оптимізації виробництва свинини, що відбивається на собівартості, знижуючи її і підвищуючи прибутки підприємства.

З метою успішного забезпечення населення якісною свининою необхідно переводити свинарство на промислову основу.

За умови утримання свиней з використанням традиційних технологій можливо отримати від 1,8 до 2,0 опоросів за рік, або 9,5-11 порослят від свиноматки. У грошовому еквіваленті на 1 свиноматку (закупівельні ціни на живець свиней – у середньому 32 грн/кг) отримано валового доходу у розмірі 54 720 грн.

Так, застосування нових підходів у процесі виробництва свинини дозволяє отримувати до 2,3 опороси на рік, 12,1-13,0 порослят на опорос, або

88 320 грн. на 1 свиноматку, що на 61% вище, ніж зосереджуватись на традиційних технологіях утримання і вирощування поголів'я.

Зрозуміло, на основі вищесказаного, доцільно інтенсифікувати виробництво, залучаючи відомі світові компанії для будівництва свинокомплексів, оснащених останніми розробками у галузі, із комплектуванням стада високопродуктивними генотипами тварин, та повноцінною годівлею згідно установлених нормативних вимог.

Галузь свинарства потребує постійної інтенсифікації виробничої лінії, зокрема, значну увагу приділяють удосконаленню систем роздачі кормів. Сучасні фермери фокусуються на сухому типові роздачі кормів (80% діючих свинокомплексів). Це зумовлено, насамперед зручністю монтажу такої установки, зниженням впливу людського фактора та електроенергії, а також підвищенням якості поданих кормосумішей згідно санітарно-гігієнічним норм.

Найефективнішими вважаються спіральні конвеєра, що призначені для транспортування сухих кормів. Завдяки такій системі годівлі знижуються витрати кормів на одиницю продукції. Зауважимо, що продуктивність такої лінії коливається в діапазоні від 7,6 до 95,6 кг корму за одну хвилину.

В Україні поступово павільйонна побудова ферм відходить на інший план, поступаючись моноблочній системі будівництва свинокомплексів. Оскільки за такої схеми вирощування тварин більш ефективно витрачається електрична та теплова енергія, спостерігаються значно вищі показники продуктивності праці, які перевищують аналогічні на традиційних фермах у 8-10 разів [16, с. 18].

Варто сказати, що відношення площі забудови свинокомплексу моноблочного типу для виробництва 12 тис. гол./рік в порівнянні з павільйонним типом такої ж потужності складає 1:2,7-3,6. Вартість такого об'єкту на 30% і більш дешевше павільйонної забудови. При цьому знижуються матеріальні і фінансові витрати на монтаж кормороздавальних машин і підведення води, а також різних трубопроводів, і т.д. [6]

Принципова відмінність розроблених моноблочних приміщень базується на збільшенні розмірів секцій, застосуванні системи природного освітлення і системи комбінованої вентиляції потрійної дії.

Вона відрізняється від інших систем: наявністю вентиляції для подачі свіжого і видалення загазованого повітря, установленими підземними колекторами, які з'єднані з симетрично розміщеними боковими підземними каналами і витяжними колекторами.

Одним з найважливіших чинників, які визначають ефективність господарювання, є забезпечення оптимального мікроклімату у приміщеннях ферми. Поступово починають користуватися популярністю дифузійні (повітря потрапляє в приміщення свинарника через проникну стелю) і децентралізовані (інтенсивне використання припливних шахт) системи вентиляції.

Для оцінки майбутньої продуктивності тварин та скорочення витрат на корми, вентиляція – важливий крок щодо зниження мікробіологічної забрудненості мікрофлорою наявних приміщень. Тому такі очисні системи повітря у сучасних умовах – надійний помічник вітчизняних свинарів.

Планування моноблочної системи дозволяє розмістити на одній площі усі вікові групи свиней, комбікормову установку для виготовлення і роздачі кормів, ввести систему обігріву, вентиляції і видалення гною.

Оскільки такі секції будуються з безколонних конструкцій, це дає велику перевагу у комплектуванні такого приміщення обладнанням від різних фірм-виробників для автопоїлок, роздачі кормів, освітлення, опалення, вентиляції, охолодження, видалення гною. Опалення таких приміщень здійснюється за допомогою газових пушок, а для охолодження застосовуються установки, що створюють водяний туман.

Ефективність проектно-технологічних рішень павільйонного і моноблокового типу забудови при вирощуванні 2000 голів свиней подано в таблиці 3.5 [27].

Таблиця 3.5

Ефективність проектно-технологічних рішень павільйонного і моноблокового типу забудови при вирощуванні 2000 голів свиней

Показник	Значення показника		До базового +/-
	Павільйон	Моноблок	
Потужність ферми, голів	2000	2000	0
Площа свинарника, м ²	1920	1296	+76
Будівельний об'єм свинарника, м ³	8064	5443	+2621
Споживча електропотужність, кВт	36	24	12
Кількість обслуговуючого персоналу, люд	5	3	-2
Поголів'я основних свиноматок, гол.	100	90	-10
Кількість опоросів на 1 свиноматку	1,9	2,1	+0,2
Вихід поросят на 1 свиноматку за рік, гол., ц	18,5	22,0	+3,5
Валовий вихід продукції на 1 свиноматку за рік, ц	21,0	23,3	+2,3
Вихід продукції на 1 м ² виробничої площі, ц	1,09	1,61	+0,52
Вихід продукції на 1 працівника, т	42,0	69,9	+27,9

Як показує таблиця 3.5 застосування моноблочного типу забудови в порівнянні із павільйонним, дозволяє зменшити в 1,48 разів загальну площу і будівельний об'єм свинарників, збільшити вихід продукції на 1 м² виробничої площі на 48% і на одного працюючого – на 66%. При цьому застосування нових матеріалів дозволяє підвищити загальний коефіцієнт опору теплопередачі зовнішніх стін для виробничих приміщень на 14%, покрівлі на 10%, вікон на 75%. У результаті такий комплекс заходів на 30-35% зменшує споживання електроенергії.

Ще одним нововведенням на сучасних свинокомплексах є відхід від традиційної системи «переробки» гною (зберігання), оскільки це у значній мірі впливає на оточуюче середовище.

Нові технологічні рішення дозволяють сьогодні нейтралізувати негативний вплив викидів цих підприємств на довкілля, хоча це вимагає значного обсягу капіталовкладень. Такі рішення допомагають максимально повертати безпечні органічні добрива назад у ґрунти, зменшують рівень витрат на зберігання гною, мінімізують рівень запахів, патогенної мікрофлори і що найважливіше – допомагають виробити біогаз, як додатковий енергетичний ресурс.

Основна проблема, з якою постійно зустрічаються фермери – це технологічна операція із видалення гною, оскільки вона вимагає великих трудозатрат [25].

Важливо звернути увагу, що «холодне» утримання свиней потребує меншої кількості витрат людської праці через те, що відходи накопичуються в ангарах протягом одного відгодівельного циклу та прибираються грейферами.

Сучасні свиноферми володіють автоматичним видаленням гною за допомогою самосплаву, без участі ручних операцій. Щілинні підлоги перспективно застосовувати для утримання свиноматок із малими поросятами та поросят на дорощуванні.

Гній може перероблятися з допомогою новітніх технологій, що передбачають розподіл органіки на фракції за допомогою шнекових сепараторів, безнапірних дугових сепараторів, анаеробного зброджування рідкої частини і утворення біогазу у біогазових установках, та експрес-компостування твердої фракції поруч з отриманням компостів органічного походження [26, с. 111].

Отримати від 5 до 15 м³ газу можна в залежності від вмісту початкової сировини. Енерговміст 1 м³ біогазу становить 22-25 МДж, що еквівалентно 1 кг кам'яного вугілля, 0,8 кг природного газу та 0,5 кг дизпалива.

В порівнянні з традиційним способом утилізації гною анаеробне бродіння гною сприяє швидкому (за 10-30 діб), а не протягом 6 місячного терміну знезараженню стоків із ферм, знижуючи негативний вплив свинокомплексів на навколишнє середовище.

У перспективі дослідники визначають екологічно безпечним способом ліквідації органічних добрив свинарства через будівництво біогазових установок (1 т гною = 50-60 м³ біогазу), що дозволяють отримувати як напіврідкі добрива, так і біогаз. Енергоємність такого ресурсу визначається залежно від вмісту у ньому метану: 56% – 20 МДж/м³, 62% – 22,7 МДж/м³, 70% – 25 МДж/м³. Порівняємо: бензин – 33 МДж/л, природний газ – 33,7 МДж/м³, дизельне пальне – 36 МДж/л.

Біогазові установки сприяють виробленню не лише електричної енергії для потреб господарства, а й отриманню біологічного добрива для полів. Окупність таких проектів коливається від 2 до 5 років.

Процес удосконалення виробничих процесів у галузі свинарства вимагає також ефективного управління мікрокліматом усередині ферм. Цього досягають із допомогою використання ЕОМ, що економить витрати електричної енергії до 40%. Скороченню витрат також на 30-35% сприяє покращення теплозахисту елементів виробничих приміщень: підлоги, даху та стін. Поступово бетонна підлога відходить у минуле, поступаючись солом'яній підстилці та підлозі з модифікованої деревини.

Одним із найперспективніших напрямів розвитку свинарства є використання відновлюваних джерел енергії, зокрема, використання тепловентиляційного обладнання, що спроможне забезпечити утилізацію тепла тварин.

Поновити тепловий баланс у різні пори року можна використовуючи різні прийоми: у холодну пору року – використовуючи внутрішнє тепло, яке виділяється поросятами. Важливим напрямком роботи у свинарстві стає отримання теплової енергії із водяного пару у приміщеннях.

Для ефективного господарювання слід сконцентрувати увагу на відповідних установках, що готують корми відповідної якості і потрібного обсягу для окремих станків.

Комп'ютер розраховує оптимальні порції згідно кривої кормів, що була розрахована, орієнтуючись на середньодобові прирости свиней. Витрати на таких комплексах скорочуються завдяки тому, що надходження нових порцій можливе лише у випадку, якщо корито пусте. Сенсорні сигнали посиляють запит про кожне кормомісце, інформуючи: повна чи порожня годівниця.

Програма дає можливість автоматично збільшувати або зменшувати щоденні порції, враховуючи рівень споживання кормів поросятами. Важливим при такій системі годівлі є подача води, яка відбувається автоматично, перед додаванням чергової порції. Як результат – тварини отримують завжди свіжі кашоподібні порції.

Ефективність застосування такого типу інформаційних систем можна оцінити не лише при виконанні конкретних завдань, пов'язаних з аналітичним прогнозом щодо доцільності зміни кормової бази, а також й за умови реконструкції промислового комплексу по виробництву свинарської продукції з різною річною потужністю та кроком виробничих ритмів [15, с. 19]

Безперебійне годування тварин та повне продування кормопроводів сприяє ідеальній гігієні усєї кормосистеми.

Досить зручним є використання австрійського обладнання на свинокомплексах: система спеціально розроблених бункерів, в які є можливість додавати суміші білково-вітамінних добавок та медикаментів. При цьому такі додаткові установки призначені для того, щоби потрібні ліки потрапили до відповідної групи тварин, і не більше.

Широкого застосування отримали у Європі кормові станції Comrident, які найчастіше використовують для годівлі супоросних свиноматок, а також для групового їх утримання, з метою спостереження за ними.

За допомогою мікрочіпів у вусі тварин, відбувається їх ідентифікація при вході у загальний станок. Згідно розробленої кормової кривої ЕОМ починає готувати певну порцію корму для даної тварини у станку, враховуючи ступінь вгодованості тварини, а також термін її супоросності.

За умови, якщо годівниця залишиться пустою, комп'ютер відразу приготує ще одну порцію. І так буде відбуватися доти, доки не вичерпається денний порціон тварини. Такі кормові станції з допомогою обладнаного комп'ютера дозволяють скоротити рівень витрат кормосумішей, і є гарантом отримання від свиноматки здорового приплоду.

У таких станках свиноматка перебуває одна, у той же час, інші тварини із стада не мають доступу до такого корму. Це значно знижує стреси серед поголів'я. Коли порціон тварини вичерпується, двері в станок відчиняються і тварина може вільно покинути місце годівлі і повернутися у групу. З допомогою обладнаних ЕОМ ведеться повний електронний облік усіх племінних тварин: дата запліднення, кількість опоросів, плодючість, маса живих поросят, тощо.

Нижче, у таблиці 3.6 подано порівняльну характеристику двох систем ведення господарювання із застосуванням прогресивних технологій вирощування і традиційним господарюванням [24].

Таблиця 3.6

Порівняння економічних показників екстенсивної та інтенсивної систем вирощування свиней

Показники	Екстенсивне	Інтенсивне	Результат
Період годівлі, днів	335	175	-160
Середній добовий приріст (на відгодівлі), г	372	816	+444
Вага на кінець періоду, кг	110	110	-
Потреба в комбікормі, кг	813	320	-493
Конверсія корму, кг	7,39	2,9	-4,49
Ціна комбікорму, грн.	1,5	2,45	+0,95
Розрахункова вартість готових кормів, грн.	1219,5	785,7	-433,8
Собівартість 1 кг живої маси, грн. з ПДВ	14-20	12-10	-4-8

Аналіз таблиці 3.6 показав, що інтенсивна система годівлі є значно ефективнішою за усіма показниками продуктивності тварин та економічної ефективності виробництва. Так перехід до інтенсивної системи вирощування свиней дозволяє збільшити середньодобові показники приростів тварин на 444 грам, при цьому конверсія кормів на 1 кг скорочується на 4,49 кг, хоча вартість нової системи годівлі підвищується на 0,95 грн/кг. Незважаючи на це собівартість 1 кг живої маси з ПДВ має тенденцію до зниження від 4 до 8 грн.

Варто звернути увагу на такий фактор удосконалення промислового свинарства, як зміна сервіс-періоду на виробництві. Сервіс-період – час, який пройшов від опоросу і до наступного її запліднення.

Дослідження виявили кілька факторів впливу на цей показник, а саме: повноцінна годівля, відповідне ветеринарне обслуговування та правильний менеджмент виробництва.

Нині перед галуззю стоїть завдання зупинити спад виробництва, визначити та реалізувати заходи, які сприятимуть збільшенню поголів'я та підвищенню продуктивності свиней. Особливе місце в цьому питанні займає

рівень годівлі та якість кормів. Специфікою галузі є значна потреба в концентрованих кормах, що вимагає узгодження між свинарством, іншими галузями тваринництва та зерновою галуззю.

В умовах різкого скорочення поголів'я свиней та відсутності можливості закупівлі поросят в інших господарствах єдиним шляхом комплектування відгодівельного контингенту є відтворення поголів'я безпосередньо у господарствах, тобто організація виробництва свинини із замкнутим циклом. Це забезпечує поліпшення якості молодняка, краще планування поставки і зняття тварин з відгодівлі, ритмічність виробництва свинини і зосередження його в єдиному безперервному процесі.

Нижче, у таблиці 3.7 наведений приклад, який відображає вплив протяжності сервіс-періоду на витрати фермерів: 1 підприємство – 1000 голів свиноматок, 2 підприємство – 1100 голів, і 3 – 1400 голів свиноматок [46].

Таблиця 3.7

Аналіз витрат промислового свинарства, залежно від сервіс-періоду у середньому за рік (на 1200 свиноматок)

Підприємство	Демо 1	Демо 2	Демо 3
Рік	2014	2014	2014
Сервіс-період, днів	6,5	10	7,8
Прохолост, днів	11,2	20,1	13,4
Свиноматки, що опоросились	81,5	72,8	74,2
Оборот, разів	2,36	2,18	2,25
Витрати на 1 кормо день, грн.	32,60	32,60	32,60
Холостих днів у рік	26,4	43,8	30,2
Витрати (1280 гол.)	1 032 768	1 713 456	1 181 424
Додаткові витрати, грн.	0	+ 680 688	+ 148 656

Аналіз таблиці 3.7 свідчить, що лише на першому підприємстві спостерігається найнижчий відсоток прохолостів у стаді, що у свою чергу відбивається на значно нижчому рівні витрат на утримання поголів'я свиноматок та годівлю.

3.3. Впровадження передових технологій виробництва свинини

Серед важливих показників обсягів виробництва продукції свинарства є середньодобові прирости на відгодівлі, вирощуванні та нагулі поросят. Проаналізувавши рівень ефективності виробництва свинини можна стверджувати про значний вплив рівня продуктивності на кінцеві результати господарської діяльності.

Середньодобові прирости поросят залежать в основному не лише від умов утримання, а й від енергетичної цінності кормів та концентратів у раціонах тварин. Дослідники стверджують, що організація мікроклімату тваринницьких ферм стабілізує стан тварин у різні пори року, не допускаючи їх обезводнення влітку та переохолодження взимку (що є досить вагомим фактором уповільнення нарощування живої ваги).

З метою відображення взаємозв'язку між факторами виробництва і їх впливом на середньодобові прирости та комерційну собівартість свинини у господарствах здійснюється кореляційно-регресійний аналіз учасників даного процесу на основі даних статистичних щорічників Тернопільської області.

1. Участь у проекті:

Даний проект можна реалізовувати у всіх підприємствах, які мають досвід господарювання у галузі свинарства та активно прагнуть удосконалити процес виробництва свинини на основі його інтенсифікації.

У даний проект можуть входити також фермерські господарства, щодобові прирости тварин яких входять у дану групу показників.

2. Суть проекту:

- Проведення кореляційно-регресійного аналізу показників діяльності підприємств з метою виявлення резервів покращення результативності виробничого процесу.
- Формування нових економічно-логістичних відносин із усіма суб'єктами ринку, що є постачальниками матеріальних і технічних ресурсів на свинокомплекси.
- Надання рекомендацій щодо зменшення собівартості свинини та підвищення рівня рентабельності у господарствах із врахуванням коефіцієнтів впливу кожного фактора на вище вказані економічні показники.

Механізм участі у проекті:

- укласти угоду про співробітництво сторін у даному проекті;
- забезпечити керівника проекту необхідною фінансовою звітністю для аналізу основних показників діяльності виробництва;
- укласти угоду про нерозголошення інформації;
- отримання підсумкових результатів аналізу діяльності господарюючого суб'єкту з детальними рекомендаціями по проекту;
- оплата послуг виконавця проекту.

Перед початком впровадження проекту слід організувати:

- забезпечення необхідною документацією керівника проекту;
- здійснити навчання працівників, що аналізуватимуть і надаватимуть рекомендації по завершенню проекту;

Проект реалізовується у наступному форматі.

Підприємство-замовник буде взаємовідносини із постачальником послуг на основі договору про надання послуг та нерозголошення інформації. Підприємство надає необхідну інформацію Постачальнику, яка вказана у договорі. Замовник отримує результати у вказані терміни із рекомендаціями щодо підвищення кінцевих показників діяльності та здійснює оплату послуг.

Результати від впровадження даного проекту:

2.1. Результати проекту є рекомендованим джерелом зростання доходів від виробництва свинини.

2.2. Зміна обсягу використовуваних ресурсів.

2.3. Підвищення рентабельності виробництва – як джерело фінансової підтримки додаткових коштів зі сторони органів державної влади та отримання кредитних ресурсів на розвиток господарства.

2.4. Можлива підтримка держорганів в отриманні технічного супроводу інноваційного розвитку виробництва.

2.5. Можлива підтримка щодо збуту поголів'я свиней з боку державних органів влади.

2.6. Зміна формату роботи виробництва (можлива кооперація з іншими господарствами).

2.7. Покращення соціально-економічного розвитку території, де розміщене виробництво за рахунок:

- розширення виробничих площ та створення додаткових робочих місць;
- впровадження ресурсозберігаючих технологій вирощування та відгодівлі свиней;
- задоволення попиту на свинину.

3. Інноваційні результати даного проекту:

- стимулювання використання більш енергоощадних технологій, удосконалення структури стада, покращення раціонів тварин;
- зростання обсягу інвестицій в основні та оборотні фонди;
- залучення більш кваліфікованих працівників та перегляд фонду оплати праці на виробництві свинини.

4. Економічний ефект пілотного проекту.

Таблиця 3.8

**Вплив рівня продуктивності свиней на економічну ефективність
виробництва свинини**

Показники	Варіанти проекту			Показники III групи у % до I групи; рази	в середньому
	I	II	III		
Комерційна собівартість 1 ц свинини, грн.	1431,45	1686,04	1713,62	19,7	1610,4
Вироблено продукції за добу, ц	43,9	64,5	77,8	77,2	62,1
Витрати кормів на 1 гол., ц корм. од.	4,8	7,3	8,1	68,8	6,7
Витрати концентрованих кормів на 1 гол., ц корм.од.	4,6	5,1	7,6	65,2	5,7
Витрати кормів на 1 ц продукції, ц корм. од.	4,65	5,08	6,45	38,7	5,39
Витрати концентрованих кормів на 1 ц продукції, ц корм. од.	6,25	4,95	4,55	72,8	5,25
Вихід поросят на 100 основних свиноматок, голів	1455	1511	1849	27,1	1605
Частка супоросних свиноматок в стаді свиней,%	9,5	19,6	20,1	211,6	16,4
Фондозабезпеченість (на 100 голів, тис. грн.)	67,67	208,81	251,03	370,9	75,8
Фондовіддача, грн.	0,58	0,87	1,24	213,8	0,89
Сума інвестицій на 1000 грн. основних засобів	182,2	365,2	456	250,3	334,46
Продуктивність праці, ц/чол.	320	481	561	75,3	454
Зарплата 1 працівника, грн/день	84,23	105,13	118,6	40,8	102,6
Середньодобовий приріст живої маси, г	398	485	528	32,7	470,3
Середня ціна 1 ц продукції, грн.	1547,29	1868,01	2440,71	57,7	1952
Прибуток (збиток) від реалізації 1 ц продукції, грн.	115,84	181,97	727,09	627,7	341,6
Рівень рентабельності, %	8,1	10,8	42,4	523,4	20,4

Примітка 1. Розраховано автором за даними [46, с. 77]

Для того, щоби виявити резерви підвищення середньодобових приростів свиней у трьох варіантах застосуємо багатofакторний кореляційно-регресійний аналіз даних.

Ступінь та міра впливу факторів ($x_1 \dots x_7$) на результативну ознаку Y_x відображає рівняння регресії 3.1 [46, с. 78].

$$Y_x = -148,146 + 3,821x_1 + 1,425x_2 + 0,159x_3 + 2,945x_4 + 0,256x_5 + 0,241x_6 + 2,065x_7$$

(3.1)

де Y_x – середньодобовий приріст живої маси, г;

де x_1 – витрати кормів на 1 голову, ц кормових одиниць;

де x_2 – витрати концентрованих кормів на 1 голову, ц кормових одиниць;

де x_3 – вихід порослят на 100 свиноматок, голів;

де x_4 – частка супоросних свиноматок в стаді свиней, %;

де x_5 – сума інвестицій на 1000 грн. основних засобів, грн;

де x_6 – фондозабезпеченість на 100 голів, тис. грн;

де x_7 – заробітна плата 1 працівника, грн./день.

Зауважимо, що у випадку зростання обсягу витрат кормів у розрахунку на 1 гол./рік на 1 ц корм. од. збільшить середньодобові прирости на 3,821 г, тоді як збільшення концентрованих кормів покращить показники лише на 1,425 г, генетичне оновлення стада на 1% призведе до збільшення їх середньодобового приросту на 0,159 та 2,945 г.

Для забезпечення рентабельності виробництва мінімум на рівні 25% варто розробити раціони F_x для тварин рівних вікових груп:

F1 (від 8 до 30 кг) – 56 діб годівля, 430 грам середньодобові прирости.

F2 (від 30 до 50 кг) – 670-700 грам/день.

F3 (від 50 до 95 кг) – мінімум 850 грам/день.

У випадку зростання фондозабезпеченості на 1000 грн. збільшаться щодобові прирости на 0,241 г, а при зміні інвестування на 1000 грн. основних

фондів на 1 грн. – до підвищення на 0,256 г, зростання ж оплати одного людино-дня на 1 грн. – призводить до зростання середньодобових приростів на 2,095 г.

У варіанті III продуктивність праці на відміну від варіанту I у 1,75 раз вища, що пов'язано із зростанням інвестицій по проектам у 2,5 раз.

Коефіцієнт кореляції середньодобових приростів та рівня заробітної плати становить 0,997. Остання залежність підтверджує той факт, що зарплата є великим заохочувальним фактором активізації людського трудового потенціалу та зростання продуктивності праці.

Щільність зв'язку, яка оцінюється коефіцієнтом кореляції, становить 0,8922, що свідчить про тісний взаємозв'язок між показниками. Коефіцієнт детермінації $D=0,8922^2=0,733$ свідчить про те, що 73,3% величини середньодобового приросту свиней перебуває під впливом вище вказаних факторів, решту 26,7% становлять інші фактори – мікроклімат, рівень ветеринарного обслуговування тощо.

Тепер розглянемо вплив групи цих факторів на кінцевий результати, який виражений собівартістю 1 ц продукції підприємств у галузі свинарства. Цю залежність можна побачити з рівняння регресії (3.2) [46, с. 81].

У регресійному рівнянні дані коефіцієнти показують зміну комерційної собівартості 1 ц свинини у разі, якщо кожен фактор виробництва зміниться на одну одиницю.

Таблиця 3.9

**Вплив комерційної собівартості виробництва 1 ц свинини на
ефективність функціонування підприємств**

Показники	Гіпотетичні господарства			Показники III групи у % до I групи; рази	В середньому
	I	II	III		
Комерційна собівартість 1 ц свинини, грн.	1440,45	1701,05	1813,22	19,7	1610,4
Вироблено продукції за добу, ц	44,9	60,5	73,7	77,2	62,1
Витрати кормів на 1 гол., ц корм. од.	8,1	7,3	4,9	68,8	6,7
Витрати концентрованих кормів на 1 гол., ц корм.од.	7,6	5,1	4,5	65,2	5,7
Витрати кормів на 1 ц продукції, ц корм. од.	4,95	6,08	8,45	38,7	5,39
Витрати концентрованих кормів на 1 ц продукції, ц корм. од.	4,70	6,80	7,55	72,8	5,25
Вихід поросят на 100 основних свиноматок, голів	1180	1040	849	27,1	1605
Частка супоросних свиноматок в стаді свиней,%	9,13	15,6	19,8	211,6	16,4
Фондозабезпеченість (на 100 голів, тис. грн.)	70,80	179,81	252,05	370,9	75,8
Фондовіддача, грн.	0,59	0,97	1,21	213,8	0,89
Сума інвестицій на 1000 грн. основних засобів	520,6	317,9	189,5	250,3	334,46
Продуктивність праці, ц/чол.	420	431	568	23,1	481
Зарплата 1 працівника, грн/день	89,25	100,05	128,9	40,8	102,6
Середньодобовий приріст живої маси, г	400	487	525	32,7	470,3
Середня ціна 1 ц продукції, грн.	1546,30	1869,02	2437,85	57,7	1952
Прибуток (збиток) від реалізації 1 ц продукції, грн.	112,94	171,07	725,08	627,7	341,6
Рівень рентабельності, %	8,2	10,5	32,3	23,4	20,4

Примітка 2. Розраховано автором за даними [46, с. 84]

$$Y_x = 1756,801 + 30,457x_1 - 62,891x_2 - 4,481x_3 - 6,902x_4 + 0,012x_5 - 95,025x_6 + 0,365x_7 - 0,169x_8 - 0,061x_9 - 0,302x_{10} - 7,201x_{11} \quad (3.2)$$

де Y_x – собівартість 1 ц продукції грн.;

де x_1 – витрати кормів на 1 ц продукції, ц корм. од.;

де x_2 – витрати концентрованих кормів на 1 ц продукції, ц корм. од.;

де x_3 – вартість 1 ц корм. од, грн.;

де x_4 – частка супоросних свиноматок в стаді свиней, %;

де x_5 – фондозабезпеченість (на 100 голів), тис. грн.;

де x_6 – фондвіддача, грн.;

де x_7 – заробітна плата 1 працівника, грн/день;

де x_8 – продуктивність праці в свинарстві, ц/чол.;

де x_9 – сума інвестицій на 1000 грн основних засобів, грн.;

де x_{10} – вихід поросят на 100 свиноматок, голів;

де x_{11} – виробництво продукції свинарства, ц/добу

Зростання витрат кормів на 1 ц корм. од. збільшить собівартість 1 ц свинини на 30,45 грн., а збільшення кормів-концентратів на 1 ц корм. од., зменшить комерційну собівартість на 62,891 грн. Рівень засвоєння тваринами концентрованих кормів є значно вищий, аніж звичайних кормо сумішей, при цьому концентрати характеризуються вищою енергетичною цінністю, що дозволяє пришвидшити темпи приростів свиней на усіх стадіях виробництва.

Варто зауважити, що господарства з нижчим рівнем собівартості (І господарство) на 1 голову тварин витрачають значно більше комбінованих кормів, аніж свинокомплекси, що мають вищий рівень собівартості на 1 ц виробленої продукції.

Збільшення фондвіддачі на 1 грн. вартості зменшує собівартість свинини на 95,025 грн., тоді як зростання щодобового виробництва м'яса на 1 ц – до зменшення на 7,201 грн. собівартості. Зауважимо, що суттєвий вплив

на собівартість центнера свинини здійснює зменшення концентрації свиноматок у стаді на 6,902 грн.

Тіснота зв'язку між комерційною собівартістю свинини та вищенаведеними факторами, дорівнює $R=0,8862$. Коефіцієнт детермінації $D=R^2=0,8862^2=0,785$ означає, що 78,5% комерційної собівартості 1 ц продукції зазнає впливу вище наведених факторів виробництва, тоді решта 21,5% залежить від інших факторів: транспортні витрати, медикаменти, амортизаційні витрати, і т.д.

5. Виробничі ризики проекту:

- У випадку відмови від використання концентрованих кормів у раціонах тварин збільшується виробничий період свинини через невідповідну енергетичну цінність кормів.
- Можливо зросте процент падежу тварин.
- Зміна структури стада у сторону збільшення супоросних свиноматок збільшить вихід поросят, що є основою для розширення приміщень та закупівлі більшого обсягу кормів або розширення посівних площ під культури фермером.
- Збільшення навантаження на 1 працівника у випадку збільшення поголів'я поросят без підвищення заробітної плати є фактором можливих звільнень на підприємстві.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Вивчивши роль, значення і теоретичні основи поняття «інтенсифікація і механізація виробництва» можна зробити наступні висновки:

1. У нових аграрних умовах необхідно для рентабельного свинарства дотримуватися наступних принципів:

- пристосування до жорстких економічних умов вимагає від вітчизняного свинарства іншого погляду на традиційну систему господарювання;
- впроваджувати енергозберігаючі та екологічно чисті технології щодо виробництва м'яса свинини, а також розширювати систему утримання на відгодівлі стада у приміщеннях та спорудах більш простішого типу;
- реконструювати свинарські ферми, що дозволяє знизити приведені затрати на 14-60% у порівнянні з новим будівництвом [15, с.7].

2. Застосування моноблочного типу забудови в порівнянні із павільйонним, дозволяє зменшити в 1,48 разів загальну площу і будівельний об'єм свинарників, збільшити вихід продукції на 1 м² виробничої площі на 48% і на одного працюючого – на 66%. Як підсумок – такий комплекс заходів на 30-35% зменшує споживання електроенергії.

3. За умови утримання свиней з використанням традиційних технологій можливо отримати від 1,8 до 2,0 опоросів за рік, або 9,5-11 поросят від свиноматки. У грошовому еквіваленті на 1 свиноматку (закупівельні ціни на живець свиней – у середньому 32 грн./кг) отримано валового доходу у розмірі 54 720 грн.

4. Так, фокусування на нових підходах у процесі виробництва свинини дозволяє отримувати до 2,3 опороси на рік, 12,1-13,0 поросят на опорос, або 88 320 грн. на 1 свиноматку, що на 61% вище, аніж зосереджуватись на традиційних технологіях утримання і вирощування поголів'я.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

В результаті проведеного дипломного дослідження було обґрунтовано та розв'язано ряд аспектів методологічних та теоретичних проблем економічної ефективності господарювання суб'єктів підприємницької діяльності в умовах турбулентного зовнішнього середовища. Це допоможе удосконалити систему раціонального використання усіх виробничих ресурсів, і в результаті таких дій покращити основні економічні показники діяльності господарюючих суб'єктів.

Завдання, які були поставлені перед нами, в цілому були виконані, що дозволяє зробити наступні висновки:

1. Ефективність виробництва як економічна категорія, що виражає суть процесу оновлення і відображає рівень досягнення основних цілей, які описуються системою економічних законів відповідно до суспільного відтворення. Зміст економічної ефективності галузі свинарства виражений через її показники та критерії. Критерії в загальному вигляді сформульовані як максимум ефекту з кожної одиниці затрат суспільної праці або мінімум його затрат на кожну одиницю. Ефективність виробництва свинини виражається такими основними показниками як: зменшення матеріально-грошових затрат на одиницю продукції, збільшення обсягів виробництва високоякісної продукції і прибутку на 1 ц к. од. та 1 голову, раціональне використання усіх засобів виробництва та підвищення рівня продуктивності праці і капіталу.

2. Економічна ефективність свинарства характеризується системою натуральних і вартісних показників: продуктивністю тварин середньодобовим приростом живої маси однієї голови молодняку або свиней на відгодівлі, виходом поросят (у 2-місячному віці) і приростом живої маси з розрахунку на одну основну свиноматку на початок року, тривалістю вирощування і відгодівлі молодняку свиней до певної живої маси; витратою корму на 1 ц приросту живої маси; продуктивністю праці; собівартістю 1 ц приросту і живої маси; середньою ціною реалізації 1 ц живої маси свиней;

прибутком з розрахунку на 1 ц живої маси; рівнем рентабельності виробництва свинини.

3. Ступінь інтенсифікації галузі свинарства значно залежить від факторів природно-біологічного, організаційно-економічного, техніко-технологічного та соціального характеру, а її економічна сутність базується на тому, що завдяки додатковим вкладенням коштів у виробничу діяльність, у процесі оновлення стада за рахунок покращених генотипів свиней, у систему розведення та відтворення поголів'я, у покращення технологічного забезпечення скотомісць, у покращення кормової бази, та створення оптимальних умов утримання свиней, відбувається підвищення рівня продуктивності тварин, збільшується обсяг валового виробництва продукції та скорочуються витрати на одиницю продукції. Зауважимо, що ефективного розвитку можна досягти у галузі лише тоді, коли усі елементи цілісної системи спрямовані на отримання високих запланованих кінцевих результатів і не суперечать один одному.

4. Організація виробництва свинини на промисловій основі протягом багатьох років підсумовує, що навіть незалежно від економічної ситуації в країні, на свинокомплексах та фермерських господарствах промислового типу відбувається інтенсивніше використання генетичного потенціалу свиней, людського та виробничого капіталу, спостерігається економія фінансових та матеріальних ресурсів. На основі інтенсифікації в 1,4-2,5 разів підвищується продуктивність тварин, і майже у 2-10 разів продуктивність праці, зростає оплата кормів приростами живої маси і знижується рівень собівартості продукції в порівнянні із традиційним веденням свинарства в особистих селянських господарствах.

5. Головний напрям інтенсифікації галузі свинарства сьогодні вбачають в її індустріальному розвитку, який базується на інноваційно-інвестиційній основі. Зміст такої перебудови полягає в переоснащенні свинокомплексів за індустріальним типом, орієнтація на якісні зміни у

технології та організації виробничих ліній, в спеціалізації та концентрації свинарства.

6. В сучасних умовах застосування моноблочного типу забудови свиноферм в порівнянні із павільйонним, дозволяє зменшити в 1,48 разів загальну площу і будівельний об'єм свинарників, збільшити вихід продукції на 1м² виробничої площі на 48% і на одного працюючого – на 66%. При цьому застосування нових матеріалів дозволяє підвищити загальний коефіцієнт опору теплопередачі зовнішніх стін для виробничих приміщень на 14%, покрівлі на 10%, вікон на 75%. У результаті такий комплекс заходів на 30-35% зменшує споживання електроенергії.

7. За умов обмеженого фінансування аграрних підприємств пріоритетним залишається напрямок щодо оновлення наявної матеріально-технічної бази, поступове переозброєння галузі на основі придатних для відновлення та реконструкції уже діючих або спорожнених тваринницьких ферм і комплексів із впровадженням на них передових техніко-технологічних та організаційно-економічних рішень, що допоможе наростити потужність об'єктів після реконструкції та підвищити продуктивність праці, зменшити витрати ресурсів на одиницю продукції, зекономити порівняно з новим будівництвом 30-70% капітальних вкладень на одне скотомісце.

8. Аналізуючи динаміку рентабельності виробництва продукції тваринництва у Тернопільській області варто зауважити, що завдяки короткому виробничому циклові вирощування тварин свинарство посідає передове місце серед галузей тваринництва. В середньому на вирощування 1 голови у свинарстві до ваги 120 кг необхідно близько 5 місяців (при збалансованій годівлі тварин комбінованими кормами та відповідній технології утримання і повному спектрові ветеринарних послуг).

9. У 2013 р. усі господарства області утримували 372,1 тис. гол. свиней тоді у 2015 р. ця цифра зросла на 14,6% [7]. У сільськогосподарських підприємствах цифра збільшилася на 55,6 % за досліджуваний період, поруч із цим у господарствах населення вирощування свиней скоротилося на 4,1%.

Загалом у сільськогосподарських підприємствах станом на 31 грудня 2015 року вирощується 207,2 тис. гол., тоді як 232,3 тис. гол. – утримується у господарствах населення.

10. Варто зауважити що у 2015 р. у сільськогосподарських підприємствах приплід поросят збільшився на 36,9%, у порівнянні із 2014 р. Відбулося це завдяки інтенсифікації галузі протягом останніх трьох років, збільшення поголів'я тварин та підвищення продуктивності через зростання середньодобових приростів на 23,9%. При цьому падіж свиней у 2015 р. становив лише 0,5% до обороту стада.

11. Сучасний тип годівлі у галузі тваринництва дозволяє застосовувати при годівлі різні види комбікормів. Найпоширенішими із них є повноцінні комбікорми та концентровані. Сільськогосподарські підприємства та агрохолдинги на відміну від особистих селянських господарств можуть мати свої комбікормові заводи, і не лише купувати готові корми, але й самостійно їх готувати з врахуванням вітамінів А, Е, В, мікро- та макроелементів. Уведення пробіотиків підвищує середньодобові прирости поросят майже на 9,7%, і скорочує витрати кормів на 8,7%, що забезпечує рентабельність виробництва.

12. В загальному по Тернопільській області використання концентрованих кормів у всіх категоріях господарств зросло за 2013-2015 рр. на 8%, а комбікормів – на 25,6%. В Україні ця цифра відповідно збільшилася на 3,2% і 4,7%. Витрати кормів усіх видів на 1 голову свині у 2013 р. становили 6,7 ц кормових одиниць, у 2014 р. – 6,36 ц, 2015 р. – 5,95 ц кормових одиниць, що значно менше, аніж по Україні загалом [9].

13. У 2015 р. концентрованих кормів на 1 голову споживалося у розмірі 5,85 ц кормових одиниць, що на 10% нижче 2013 р. [8]. На приріст 1 ц продукції свинарства концентрованих сумішей для свиней було витрачено у 2015 р. на 10,4% менше, ніж у 2013 р. Це, насамперед, пов'язано із поступовим впровадженням на сучасних свинокомплексах систем точної

годівлі тварин та оптимізації кормових раціонів, збалансованих вітамінними добавками.

14. Виходячи із розрахунків за допомогою економіко-математичних методів, при впровадженні стратегії інтенсифікації в сільськогосподарських підприємствах перехід до більш прогресивної системи вирощування свиней дозволяє збільшити середньодобові показники приростів тварин на 444 грам, при цьому конверсія кормів на 1 кг скорочується на 4,49 кг, хоча вартість нової системи годівлі підвищується на 0,95 грн./кг. Незважаючи на це собівартість 1 кг живої маси з ПДВ має тенденцію до зниження від 4 до 8 грн.

Слід також відмітити, що за умови підвищення температури повітря в приміщеннях для тварин, втрати корму на 1 кг приросту знижуються. При $t=5^{\circ}\text{C}$ вони становлять 3,5 кг, тоді як при 35°C – на 48% менше. Зауважимо, що поряд із цим добові витрати кормів спостерігаються на найнижчому рівні $t=20^{\circ}\text{C}$, при $t=35^{\circ}\text{C}$ – 5,2 кг.

15. Важливий вплив на інтенсифікацію свинарства, підвищення його ефективності та конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках має адекватний аграрній політиці держави економічний механізм реалізації основних її положень, призначенням якого є спрямування дії ринкових законів у необхідному для досягнення стратегічних цілей країни і економічних планів підприємств напрямі, що потребує створення державою сприятливого економічного середовища і постійного удосконалення нею цінової, податкової, бюджетної, фінансово-кредитної, інвестиційної та амортизаційної політики, регулювання ринку страхування сільськогосподарських ризиків, митно-тарифного регулювання тощо.

Практичне використання вище вказаних пропозицій дозволить в значній мірі спростити роботу управлінського апарату на сільськогосподарському підприємстві та створити окремі засади для побудови виваженої політики у тваринництві на підприємствах України для досягнення низки економічних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аграрний сектор України [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://agroua.net/statistics/>. – Назва з екрана.
2. Агропромисловий портал [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://agroprom-ua.com/article/460>. – Назва з екрана.
2. Березівський П.С., Брик Г.В. Економічна ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях / П.С. Березівський, Г.В. Брик. – Львів: «Ліга-Прес», 2013. – С. 8-24
3. Березовський М.Д. Проблемні питання з удосконалення племінного свинарства в Україні та їх вирішення / М.Д. Березовський // Свинарство. – 2014. – Вип. 64. – С. 37-48. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svun_2014_64_9
4. Беліков А.А. Спогади про наукову працю у відділі свинарства / А.А. Беліков // Науково-технічний бюлетень. – 2014. – № 112. – С. 18-23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntb_2014_112_5
5. Бойчук І.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – Вид. 2-ге, доповн. і переробл. – К.: Атіка, 2007. – С. 50-51
6. Волощук В.М. Инновационные проекты для производства свинины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/tvarinnictvo/28346-innovacionnye-proekty-dlya-proizvodstva-svininy.html>. – Назва з екрана.
7. Виробництво продукції тваринництва за січень-грудень 2015 року: статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2016. – 23 с.
8. Виробництво продукції тваринництва в Україні за 2013 рік: статистичний бюлетень [Електронний ресурс] / Держкомстат України. –

Київ, 2014. – 211 с. – Режим доступу:
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_st_bl.htm

9. Виробництво продукції тваринництва в Україні за 2014 рік: статистичний бюлетень [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Київ, 2015. – 211 с. – Режим доступу:
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_st_bl.htm

10. Виробництво продукції тваринництва в Україні за 2015 рік: статистичний бюлетень [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Київ, 2016. – 210 с. – Режим доступу:
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_st_bl.htm

11. Войтенко С.Л. Моніторинг ліній, як складових порід у свинарстві / С.Л. Войтенко, Л.В. Вишневський // Свинарство. – 2014. – Вип. 65. – С. 82-88. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svun_2014_65_17

12. Волощук В.М. Відгодівельні та м'ясні якості свиней різних селекційних стад в умовах станції контрольної відгодівлі Інституту свинарства і АПВ НААН України / В.М. Волощук, В.М. Гиря, В.І. Халак, В.І. Малик // Бюлетень Інституту сільського господарства степової зони. – 2013. – № 4. – С. 142-152. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bisg_2013_4_39

13. Волощук В.М. Економічна ефективність виробництва продукції свинарства за різного рівня збалансованості раціонів / В.М. Волощук, О.І. Підтереба, С.Ю. Смилов, Ю.А. Коваль, Н.М. Бейдик // Свинарство. – 2014. – Вип. 65. – С. 283-288. – Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/svun_2014_65_51

14. Волощук В.М. Інформаційні системи у прогнозуванні розвитку галузі свинарства / В.М. Волощук, В.В. Замикула, О.І. Підтереба, С.Ю. Смилов, А.О. Онищенко // Свинарство. – 2013. – Вип. 63. – С. 18-22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svun_2013_63_6

15. Волощук В.М. Розробка об'ємно-планувальних і технологічних рішень промислового комплексу моноблокового типу для свинарства / В. М.

Волощук // Науково-технічний бюлетень. – 2013. – № 110. – С. 17-25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntb_2013_110_5

16. Волощук В.М. Стан і перспективи розвитку галузі свинарства / В.М. Волощук // Вісник аграрної науки. – 2014. – № 2. – С. 17-20. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaan_2014_2_6

17. Габор С.С. Ефективність, як економічна категорія / С.С. Габор, В.С. Габор // Інноваційна економіка. – 2012. – №7(33). – С. 14-17.

18. Гібнер Р. Поліпшення економічної ефективності: чеський досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tekro.ua/ua/statti/66-polipshennya-ekonomichnoi-efektivnosi-cz-dosvid.html>. – Назва з екрана.

19. Головне управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс: [Інтернет-портал]]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.

20. Грей С. Як зменшити собівартість виробництва свинини / С. Грей // Прибуткове свинарство. – 2013. – № 4. – С. 46.

21. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана.

22. Економічна ситуація у Тернопільській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chasopys.te.ua/ekonomika/1822-ekonomichna-sytuatsiia-u-ternopilskii-oblasti>. – Назва з екрана.

23. Ефективність кормової сировини в свинарстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkbiopreparat.com.ua/info/effektivnost-kormovogo-syrua-v-svinovodstve>. – Назва з екрана.

24. Жукорський О.М., Никифорок О.В. Галузь свинарства – реальна та прогнозована загроза для довкілля / О.М. Жукорський, О.В. Никифорок // Агроекологічний журнал. – 2013. – №3. – С. 102-106.

25. Кобернюк С.О. Органічне свинарство в Україні: перешкоди і напрями розвитку / С. О. Кобернюк // Економічна думка. «Інвестиції: практика та досвід». – 2014. – №13 – С.109-112

26. Коробка А.В. Вплив фізичних властивостей компонентів преміксів на технологічний процес їх виробництва, транспортування, зберігання та застосування в системах кормороздачі / А.В. Коробка, О.К. Бітлян, Т.М. Конкс // Свинарство. – 2015. – Вип. 66. – С. 105-110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svun_2015_66_22

27. Літвінова В.О. Економічна ефективність: сутність та форми / В.О. Літвінова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – №2(26). – С.43-45.

28. Лозинська І.В. Технологічні основи підвищення економічної ефективності вирощування свиней в сільськогосподарських підприємствах на основі інтенсифікації виробництва / І.В. Лозинська // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2014. – Вип. 4. – С. 53-58. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2014_4_13

29. Маленька І.М. Фінансова підтримка сільського господарства України: програмний аспект / І.М. Маленька // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – 2015. – № 6. – С. 201-205.

30. Менькач С.О. Напрями вдосконалення виробництва продукції свинарства [Електронний ресурс] / С.О. Менькач // Біоресурси і природокористування. – 2013. – Т. 5, № 3-4. – С. 111-116. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bpc_2013_5_3-4_22

31. Надходження продукції тваринництва на переробні підприємства за 2013 рік: статистичний бюлетень [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Київ, 2014. – 29 с. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_nad_bl.htm

32. Надходження продукції тваринництва на переробні підприємства за 2014 рік: статистичний бюлетень [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Київ, 2015. – 29 с. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_nad_bl.htm

33. Надходження продукції тваринництва на переробні підприємства за 2015 рік: статистичний бюлетень [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Київ, 2016. – 29 с. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_nad_bl.htm

34. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2014 р.: статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2015. – 40 с.

35. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2015 р.: статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2016. – 40 с.

36. Нестеренко С.А. Організація технічного забезпечення виробництва в фермерських господарствах / С.А. Нестеренко, І.В. Агаєва // Збірник наукових праці Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2014. – №4. – С. 142-147. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2014_4_25

37. Ніценко В. С. Економічна ефективність інтенсифікації галузі свинарства: теоретико–методичний аспект / В.С. Ніценко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2016. – № 1. – С. 107-111. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2016_1_27

38. Організаційно-економічні засади забезпечення ефективного розвитку свинарства на інноваційній основі (науково-практичні рекомендації для підприємства НДВГ «Наука») / М.К. Пархомець, М.С. Палюх, П.Р. Пуцентейло, Л.М. Уніят. За редакцією доктора економічних наук, професора М.К. Пархомця. – Тернопіль: ТНЕУ, 2011. – С. 8-39.

39. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік: статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2014. – 58 с.

40. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік: статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2015. – 57 с.

41. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2015 рік: статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2016. – 60 с.

42. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік: статистичний бюлетень [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Київ, 2015. – 48 с. – Режим доступу: <http://agroua.net/statistics/>

43. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2015 рік: статистичний бюлетень [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Київ, 2016. – 48 с. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_%D0%BEehv_bl.htm

44. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: http://minagro.gov.ua/uk/pressroom?tid_hierachy=367. – Назва з екрана.

45. Петренко М.О. Кореляційні зв'язки селекційних ознак у свиней / М.О Петренко // Міжвід. темат. наук. зб. «Розведення і генетика тварин». – 2015. – Вип. 50. – С.73-90.

46. Прокоф'єва К.В. Теоретична сутність економічної категорії [Електронний ресурс] / К.В. Прокоф'єва. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.2/255.pdf>. – Назва з екрана.

47. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2014 рік: статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2015 – 60 с.

48. Сільське господарство Тернопільської області за 2013 рік: статистичний збірник / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2014. – 215 с.

49. Сільське господарство Тернопільської області за 2014 рік: статистичний збірник [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2015. – 215 с. – Режим доступу: http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/Bul/slrg_z1_2014.pdf

50. Сільське господарство Тернопільської області за 2015 рік: статистичний збірник [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2016. – 215 с. – Режим доступу: http://www.te.ukrstat.gov.ua/novyny_2.html

51. Сільське господарство України: статистичний збірник [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України за 2013 р., 2014 р., 2015 р. – Київ. – 360 с. – Режим доступу: <http://agroua.net/statistics/>

52. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2013 рік [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2014. – 437 с. – Режим доступу: http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/Bul/zved_z1_2013.pdf

53. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2014 рік [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2015. – 436 с. – Режим доступу: http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/Bul/zved_z1_2014.pdf

54. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2015 р. [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2016. – 421 с. – Режим доступу: http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/Bul/ks_z1_2015.pdf

55. Статистичний щорічник України за 2013 р. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Київ, 2014. – 586 с. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_Ukr_.htm

56. Статистичний щорічник України за 2014 р. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Київ, 2015. – 586 с. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_Ukr_.htm

57. Статистичний щорічник України за 2015 р. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Київ, 2016. – 586 с. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_zor_zb.htm

58. Тваринництво України: статистичний збірник за 2013 р., 2014 р., 2015 р. [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Київ. – 199 с. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm

59. Тернопіль у цифрах: статистичний збірник за 2015 р. [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Тернопільській області, 2016. – Тернопіль. – 137 с. – Режим доступу: http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/Bul/ks_z2_2015.pdf

60. Тернопільщина-2015: статистичний бюлетень [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2016. – 57 с. – Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/>

61. Тирсін Р.В. Консалтинг у свинарстві / Р.В. Тирсін, Т.М. Царенко, Б.М. Ярчук, Ю.М. Тирсіна, О.В. Довгаль // Науковий вісник ветеринарної медицини. – 2013. – Вип. 11. – С. 153-156. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvvm_2013_11_43

62. Україна в цифрах: статистичний збірник за 2013 рік [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Київ, 2014. – 239 с. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm

63. Україна в цифрах: статистичний збірник за 2014 рік [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Київ, 2015. – 239 с. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm

64. Україна в цифрах: статистичний збірник за 2015 рік [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Київ, 2016. – 239 с. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm

65. Хандкарян В.Н. Влияние температуры на продуктивность и здоровье свиней / В.Н. Хандкарян, Е.А. Пархоменко, А.Ф. Курман, Л.В. Лепета, В.О. Матюх // Свинарство. – 2015. – Вип. 66. – С. 20-22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svun_2015_66_7

66. Шавалюк О. Свинарство як ефективна галузь продовольчого комплексу України / О. Шавалюк, Р. Попівняк // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК. – 2014. – № 21(1). – С. 357-360. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2014_21\(1\)_67](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2014_21(1)_67)